

İDARE

DERGİSİ

DAHİLİYE VEKALETİNCE İKİ AYDA BİR ÇIKARILIR

Yıl: 29

MAYIS — HAZİRAN 1958

Sayı: 252

İÇİNDEKİLER

TETKİKLER

Sahife

Uyuşturucu Madde Olarak Afyon Üzerinde Yapılan Kaçakçılıkla Mücadele Mevzuatımızdaki Bosluklar	Hüseyin ÇAĞLAR	1
5917 Sayılı Kanunun 5. nci Maddesine Bir Fıkra Eklenmesi Veya Değiştirilmesi	Hüseyin ENBERKER	8
Hususî İdare Ve Belediye Hesaplarının Divanca Tetkik Ve Muhakemesi	Ragıp ÖGEL	10
Birinci Türkiye Büyük Millet Meclisi Ve Hükümeti Olağanüstü Kanun Ve Kararları	Mustafa SAVECİ	25
Çöplerin Ziraatte Kullanılması Ve Çöp Fabrikaları	Mehmet TARCAN	37
Köy İçme Sularına Müteallik İdarî Yönetmelik Üzerinde Düşünceler	T. TİMUR	54

TERCÜMELER :

Hayata Tekrar Kavuşturulan Rotterdam'da	N. BABACAN	65
Amerika'da Hükî Şahsiyeti Haiz Nüfus İşleri Hey'eti Raporu	A. DÜNDAR	70
Birleşik Amerika'da Belediye Gelirleri	T. ÖLMEZOĞLU	90
Libya Nasıl Kalkmıyor	Y. YAKUPOĞLU	109
Dış Memleketlerde Yeni Olaylar		115

ABONE BEDELİ

Türkiye için yıllığı	: 500 kuruş
Yabancı memleketler için yıllığı	: 750 kuruş

ABONE BEDELİNİN GÖNDERİLMESİ ŞEKLİ

A — Türkiye’de :

Bulunan yerin malsandığına tutarı yatırılarak mukabilinde alınacak (Çeşitli gelir makbuzu) aynen ve taahhütlü mektupla;

Dahiliye Vekâleti Yayın Müdürlüğü — Ankara

adresine gönderilmelidir. (Hangi nüshalara abone kaydedilmesi istenildiğini gösteren mektuplar arzuhal puluna tâbi tutulmalıdır.)

B — Yabancı memleketlerde :

Abone bedeline, makbuz pulu için 4 kuruş eklendikten sonra hâsıl olan meblâğ, posta veya banka havalesi olarak yukarıdaki adrese gönderilmelidir.

YAZI İŞLERİ

İdareyi ilgilendiren mevzularda hazırlanacak etüdlar kabul edilir.

Gönderilecek yazıların iki nüsha olması ve 20, 25 sahifeyi geçmemesi, makinada seyrek satırla yazılmış olması ve yarım sahifeyi geçmiyen ayrıca bir de özü bulunması lâzımdır.

Dergiye dercolunmayan yazılar iade edilmez.

Yazı işleri için **Dahiliye Vekâleti Yayın Müdürlüğü**’ne müracaat edilmelidir.

Sahibi : **Dahiliye Vekâleti**

Yazı İşlerini Fiilen İdare Eden Mesul Müdürü ; **Selim AYBAR**

TETKİKLER

UYUŞTURUCU MADDE OLARAK AFYON ÜZERİNDE YAPILAN KAÇAKÇILIKLA MÜCADELEDE MEVZUATIMIZDAKİ BOŞLUKLAR

Yazan :
Hüseyin ÇAĞLAR
Kastamonu Emniyet Müdürü

Milletlerarası Mukavele ve Protokollerle, tevlit edeceği Toxicomonie'e göre cins, nevi ve mahiyetleri tadat ve tesbit olunan uyuşturucu maddelerin, bir cemiyetin bünyesinde ika ettiği tesir, bu maddeleri istimal edenlerin ferdi uzviyetleri üzerinde husule getireceği tahribattan çok daha müessirdir.

Bu itibarla; Uyuşturucu maddelerin, Cemiyetlerin bünyesinde, daha doğrusu beşeri fonksiyonlarda tevlit ettiği korkunç boşluk ötedenberi bilinen, gerek mahalli ve millî ve gerekse beynelmilel mücadele sistemleri ve kanun yolları ile önlenmeye çalışılan İçtimaî bir hastalıktır.

Mücadelenin ve mücadelede müsbet netice istihsalinin en müessir yolu hiç şüphesiz; cezai müeyyidelerle, ittihaz olunacak sosyal tedbirlerin muvazi yürümesidir.

Biz burada, bilhassa cezai müeyyidelerin tatbikatından evvel ve sonra, uyuşturucu maddeler hastaları ile yapılacak sosyal mücadele üzerinde değil, Türk Ceza kanununun bu mevzudaki tatbikatında müşahade olunan bir boşluğa temas edeceğiz.

Medeni Cemiyetlerde daha müessir bir şekilde tecelli eden hastalığın fonksiyonları, bu cemiyetleri yeni yeni tedbirler ittihazına zorlamıştır. İşte; Türk Ceza Kanununun bazı maddelerini tadil eden 6123 sayılı kanunda; Bu noktai nazarın ve zorlamanın tabii bir neticesi olarak uyuşturucu madde imâl ve ticaretiyle uğraşanlarla, istimal edenlere şiddet, para, ölüm, hapis ve sürgün cezalarının tatbikini vazetmekle mücadelenin cezai kısmının, uyuşturucu madde salgınının korkunçluğu ile mütenasip bir şekilde tahakkuk ettirmiş bulunmaktadır. Bu ağır müeyyidelere rağmen, mevzii veya geniş ölçüdeki uyuşturucu maddeler üzerindeki kaçakçılık faaliyetlerine rastlanması, istimal edenlerin mevcudiyeti bu içtimaî hastalığın korkunçluğuna ve ticaretinin cazibesine bir delildir.

Uyuşturucu maddelerden madut bulunan afyonun tedarik ve istimali nisbeten daha kolaydır. İcra Vekilleri Heyeti Kararıyla tanzim ve tesbit olunan muhtelif yurt bölgelerinde, ekim ve istihsali yapılan bu maddenin ticareti de, ekim ve istihsalinde olduğu gibi kanunla tanzim olunduğu halde, kötü maksatlar ve gayri meşru yollarla müptelalarına intikali dar veya geniş ölçüde mümkün olabilmektedir. Bilhassa Ceza Kanunumuzun 6123 sayılı kanunla tādile uğrayan 403 ve 404 üncü maddelerinin vazettiği cezai müeyyidelerin, 3491 sayılı kanuna ek 5739 sayılı kanunun 27 nci maddesiyle ahenktar olmaması, başka bir değimle Toprak mahsülleri Ofisi kanununun Türk Ceza Kanununa ayak uyduramaması Afyon maddesi üzerindeki kaçakçılığa açık bir kapı bırakmış bulunmaktadır.

Zabıta faaliyetleri ve tabikatiyle, Türk Ceza Kanununun 403 üncü maddesinin 3; 404 ncü maddesinin 2 nci fıkralarında zikrolunan fiil ve hareketler meyanında elde olunan Afyon maddeleri için daima ve İsrarla, maddenin Afyon olup olmadığından ziyade hamlığı veya mamullüğü keyfiyeti üzerinde durulması, ceza tāyininde de ham veya mamül oluşu nazarı dikkate alınarak bir biri ile hiç bir alākası bulunmayan iki ayrı kanuna göre, yani ham Afyon için 5739, sayılı Toprak Mahsulleri Ofisi, mamul Afyon için de Türk Ceza Kanununun tabiki yukarıda zikr ve izah olunan boşluğu meydana getirmekte, kapıyı Afyon kaçakçılarına açmaktadır.

Afyon bir kül olarak uyuşturucu maddedir. Alkoloidleri başka başka isimler altında sınıflandırılmakla beraber, ham olarak istimali uyuşturuculuk vasfım haleldar etmemektedir.

Nitekim Türk Ceza Kanununun ilgili maddeleri üzerinde yapılan tadiller dikkatle takip olunursa, vazii kanunun; Afyon maddesinin ham veya mamullüğü keyfiyeti üzerinde tefrik yapmaktan bir (uyuşturucu madde) olarak kabul ve ceza tayin ettiği görülür.

Ceza Kanunumuzu 1933 yılında tādil eden 2275 sayılı kanunda, 403 üncü madde, esrar, müstahzar afyon ve tabii afyon ile müstahzarlarının ve Morfin ve bütün millilerinin ve morfinin uzvi hamızlarla veya kuul cezrile birleşmesinden mütehasıl bütün eserlerinin ve bunların millilerinin ve Koka yaprağı, ham Kokain, ekgonin ve Tropokokain ile bütün millilerinin ve yüzde 20 gramdan fazla morfin ve millilerinin ve yüzde 10 gramdan fazla kokain ve milhlerini muhtevi bütün müstahzarların ve Ökodol, dikodit, diliodit, asadikon ve bunların terkibi kimyevinde bulunan maddelerle bu maddeler mahiyetinde olduğu İcra Vekilleri He-

yetince tayin ve ilân olunacak maddeleri ve bütün müstahzarlarını imal, ithal ve kullananlar bir seneden beş seneye kadar hapis ve her gram ve küsuru için bir lira hesabıyla ağır para cezasına mahkum edilirler demekle Afyon'un ham veya mamul bulunuşu üzerinde durmadan veya buna müvazi olarak ceza tayin etmeden bu maddeyi de diğer uyuşturucu maddeler meyanında zikr ve aynı cezayı tayin etmiştir.

1941 Yılında, 4055 sayılı kanunla yapılan ceza kanunu tadilatında ise 2275 sayılı eski kanunun uyuşturucu maddelerin tadadı beyanından sarfinazar olunarak bu kabil maddeler (uyuşturucu madde) tabiri ve şumulü altında toplanılmıştır. Madde ; uyuşturucu maddeleri izinsiz memlekete sokmaya çalışanlarla sokanlar, memleket içinde izinsiz satanlar bir seneden beş seneye kadar hapis ve ufak kasabalardan birinde infaz edilmek üzere iki seneden aşağı olmamak üzere sürgün cezası ve uyuşturucu maddenin her gram veya küsuru için bir lira hesabıyla ağır para cezasıyla mahkûm edilirler demektir. Maddenin mükerreren, uyuşturucu maddeleri, tadat etmeden sadece (uyuşturucu madde) tabiri ve şumulü altında toplayarak hepsine de aynı cezayı tayin etmesi mevzuumuzla çok ilgilidir.

Türk Ceza Kanununda, 6123 sayılı kanunla 1953 yılında yapılan tadilatla bu vadide çok daha mütekâmil ve cemiyetin bu günkü medeni seviyesi nazara alınarak uyuşturucu maddelerin vehamet derecelerde ilgili müeyyideler vaz edilmiştir. 2275 ve 4055 sayılı kanunlarda bu maddelerin kaçakçılığını yapanlar, istimal, imal, ithal ve ihraç edenler yanında bulunduranlar, tedarikine ve kullanılmasına vasıta olanlar, istimalini kolaylaştıranlar, tedarikine ve kullanılmasına vasıta olanlar tefrik olunmamış; uyuşturucu maddenin tesir dereceleri nazarı dikkate alınmadan hepsine aynı cezalar tayin olunmuştur. 6123 Sayılı kanunda ise; evvelâ imal, ithal ve ihraç edenler; sonra uyuşturucu maddeleri satanlar, satın alanlar, bulunduranlar, nakledenler, parasız devredenler, bu hareketlere vasıta olanlar tefrik olunmuş ve bunlara uygun ceza tayin edilmiş, ayrıca bu uyuşturucu maddelerin Eroin, Kokain, Morfin ve esrar olması halinde ceza ağırlaştırılarak müebbet ağır hapis cezasından idama kadar şiddetlendirilmiştir. 6123 sayılı kanunda 403. maddenin hususiyeti; bir fıkradaki uyuşturucu maddeleri imal, ithal, ihraç fiilleriyle bunlara teşebbüs hali ; 3. fıkradaki, uyuşturucu maddeleri satmak, satışı, arzetmek, bulundurmak, parasız devretmek, veya devir almak, sevk veya nakletmek, alınıp satılmasına veya devrine ve her ne suretle olursa olsun tedarikine vasıta olmak gibi iki ana grupta toplamış ve iki kategoride mütalâa etmiş bulunmasındadır. Her iki halde uyustu-

rucu madde kül olarak ele alınmış ve bu fıkralara giren uyuşturucu maddeye bir ceza tayin olunmuş; uyuşturucu maddenin Eroin, Esrar, Kokain, Morfin olması halinde cezalar ağırlaştırılmıştır.

Keza uyuşturucu maddeleri istimal edenler hakkındaki 404. madde gerek 6123 sayılı kanunla gerekse 2275 ve 4055 sayılı eski kanunlarda hiç bir tefrik yapılmadan sadece uyuşturucu maddede tabirini kullanarak ne olursa olsun uyuşturucu maddeye istimalinde aynı ceza tayin olunmuştur.

Türk Ceza Kanununun uyuşturucu maddelere müteallik ağır müeyyidelerine karşı, ham Afyon hakkında Temyiz Mahkemesi 5. Ceza dairesince verilen bir kararla istihdaf ettiği gaye T. Ceza kanunundan tamamen ayrı bulunan 5739 sayılı Toprak Mahsulleri Ofisi kanununun 27. maddesinin tatbikinin istenilmesi tabikatda endişe yaratmaktadır. Zira, 3491 sayılı kanunun bazı maddelerini tadil eden 5739 sayılı kanunun 27. maddesinde, ham afyonu beyannamesiz satanlar, devredenler, devralanlar, nakledenler veya herhangi bir yerde bulunduranlar veya buna tavassut edenlerin 3 aydan 1 seneye kadar hapis cezasıyla tecziye olunacakları müeyyide altına alınmış bulunmaktadır.

Toprak Mahsulleri Ofisi faaliyetlerine ve ofise ait bazı inhisarlara mütedair 5739 sayılı kanunun derpiş ettiği ahkâmla Türk Ceza Kanununun' uyuşturucu maddelere müteallik hükümleri arasında münasebet aramak doğru olmasa gerektir.

Afyon maddesinin; Toprak Mahsulleri Ofisi faaliyetlerine mütedair 3491 ve 5739 sayılı kanunlarla vazolunan esaslar dairesinde istihsal ve ticaretinin serbest bırakılmasındaki gaye, bu maddenin keyif verici bir matah olarak vatandaşlara intikalini ve kanun hükümleri dairesindeki meşru ticaretinin soysuzlaştırılmasını önlemektedir.

Bu itibarla; 3491 ve 5739 sayılı kanunların tatbiki münhasıran İcra Vekilleri kararıyle tayin ve tesbit olunan Afyon ekim ve istihsal bölgelerinde bu kanunların âmir hükümlerine riayet etmeden beyanname siz satış yapanlara inhisar etmesi daha doğrudur. Zira bu bölgelerde, maddenin istihsal ve ticaretini yapacaklar için bir takım kanuni formaliteler ve riayet mecburiyeti vardır. Bu bölgeler dışında Afyon maddesinin her türlü tasarrufu, tamamen Ceza kanununun 403 ve 404. maddeleri şümulüne girer. Nitekim 18/5/1949 tarih ve esas 23, karar 8 sayılı tevhidî içtihadı; uyuşturucu madde olarak Afyon kullanma yahut bu maksatla yanında bulundurmanın 404 ncü madde ve bunları dış

lkelerden izinsiz ithal etmenin, kullanmak isteyenlere satmanın, onlara satmak üzere almanın ve yanında bulundurmanın bu iki zümreden birine vasıta olmanın, mahsus bir yer tedarikile veya başka suretle halkın kullanmasını kolaylaştırmanın 403 nc madde ve meşru ticaret kasdiyle alındığı halde gayri meşru maksatla dış memleketlere kaçaķçılığın 3491 sayılı kanunun 27 nci maddesiyle cezalandırılacağına ve ancak işin içine gayri meşru veya gasit karıştırılmamak şartıyla mstahsilden veya onlardan satın alan Ticaret sahiplerinden satın almanın ve diğere tüccarlara satmanın serbest olduğunu ve hulasaten alınıp satmadaki kasda göre sonunun mahiyetinin takdiri gerektiğine ve mamafih 403 nc maddedeki (Memleket içinde izinsiz satmak üzere almak) kaydının dayandığı 2108 sayılı kanuna merbut Lhey mukavelesinin 1 ve 20 nci ve Cenevre mukavelesinin 2 nci maddesi icabı dahilinde merciince bu ticareti yapanların alım ve satımlarının kontrole müsait kaidelere rabtı suretiyle mürakabe edilmesi zarurı olduğuna karar verildiği beyan olunarak bu husus tavazzuh ettiği halde Temyiz Mahkemesi 5. Ceza. Dairesinin 8/12/1954 tarih ve 4383/4363 sayılı ilmında 5359 sayılı kanunun 27 nci maddesinin (B) fıkrası ham Afyonu beyannamesiz satanlar, devredenler, saklayanlar, nakledenler, yanında veya herhangi bir yerde bulunduranlar veya bunlara tavassut edenlerin hareketlerini tecrin etmiş ve bu hareketler Ceza Kanununun 403 ve 404 nc maddelerinde derpiş olunan suç unsurlarını muhtevi bulunmuş olmasına göre ham Afyonu beyannamesiz bulunduran maznun hakkında bahis mevzuu hususi kanun umumî kanuna karşı istisnai mahiyeti haiz olan hkm yerine umumî Ceza Kanununun 404 nc maddesine müsteniden hkm tesisi yolsuz ve 18/5/1959 tarih ve 25 esas, 8 karar sayılı tevhibi içtihad kararı Ham Afyonun memleket dahilinde ticaretin serbest bırakacak umumi Ceza Kanununa karşı istisnai bir hkm ihtiva etmeye 3491 sayılı kanunun meriyet mevkiinde bulunduğu sıradaki vaziyet nazara alınarak ham afyon kullanmaya ve bunun kullanılmasını temine matuf gayri meşru hareketlerin Cenevre Mukavenamesinin 2 nci maddesiyle kabul olunan taahhütlere aykırı bir şekilde cezasız bırakılmasının kabili tecviz olmıyacağı mlahazasına dayanmış olması itibarile bahis mevzuu hususi kanundan sonra yürürlüğe giren 5759 sayılı kanun muvacehesinde tatbik kabiliyeti kalmamış olduğunun gösterilmemesi yolsuz olduğu gibi suç mevzuu maddenin azlığının cezanın taktiren tahfifine yer olup olmadığının münakaşa ve takdir edilmesine yolsuz ve temyiz itirazları ve tebliğname münderecatı bu bakımdan varit olduğundan Ceza Muhakemeleri Usl Kanununun 321 inci maddesi mucibince hükmün (bozulmasına) karar verilerek bu görüşü ile

ham afyon için münhasıran 5379 sayılı kanunun 27 nci maddesindeki cüz'i cezanın tatbiki ileri sürülmüş bulunmaktadır.

Tevhidi İctihad kararı; uyuşturucu madde olarak Afyonun, Türk Ceza Kanununun 403 ncü maddesini ilgilendirdiği; ceza dairesi kararı ise İctihad kararı ile ham afyonun memleket içinde ticaretinin serbest bırakıldığından 5379 sayılı kanunun ilgilendirdiğini ileri sürmekte ve böylece Afyon maddesi üzerindeki kaçakçılığa, kanuni boşluğun tahtı emniyete aldığı açık bir kapı bırakılmış bulunmaktadır.

5. Ceza Dairesinin bu görüşüne mukabil Tıbbî Adli tetkikiyle ;

a) Üzerinde (75) gram Afyon) yazılı kese kâğıdından çıkan, iki parça halinde, safi vezni 74 gram olan maddenin acide meconigue ve Morphine miyarlarıyla reaksiyon veren uyuşturucu maddelerden ham afyon,

b) Üzerinde (satın alınan) yazılı paketten çıkan, bir parça halinde, safi vezni 6 gram 75 santigram olan maddenin aynı usulle yapılan tahlilinde: uyuşturucu maddelerden ham afyon ;

c) Üzerinde (Mehmet Yavuz üzerinde bulunan) yazılı kâğıttan çıkan Gramofon iğne kutusundaki küçük parçalar halinde, safi vezni bir gram 50 santigram olan maddenin aynı usulle tahlilinde uyuşturucu maddelerden ham afyon ;

d) Safi vezni 89 gram 30 santigram olan maddenin içinde meconie ve morphine miyadlarıyla reaksiyon veren uyuşturucu maddelerden ham Afyon ;

e) Türk Ceza Kanununun 403 üncü maddesinde zikredilen uyuşturucu mevaddan olduğu tesbit edilerek, tahlil neticesinde ham afyonun Sulh Ceza Kanununun isteği ve âmir bulunduğu yukarıda arz olunan uyuşturuculuk hassasına malik ve 403 ve 404 ncü maddelerinde zikrolunan uyuşturucu madde tabirine ve şümulüne tetabuk ettiği her türlü şüpheden ve endişeden beri olarak çok sarih olarak işaret olunmuştur.

Salahiyetli adli tıbbın kanaati, Ceza kanununun ileriden beri istihdaf ettiği gaye ve fiiliyat yekdiğerine uygun ve muvazi olarak aşikâr bir şekilde meydana iken; Ham Afyon üzerinde, bilhassa istihsal mntakaları dışında Israrla 5379 sayılı kanunun Ceza Kanununa nazaran çok hafif bulunan müeyyidelerinin tatbikini görmek uyuşturucu madde kaçakçılarını harekete geçirmektedir.

6123 Sayılı kanun hazırlanırken Askeri Ceza Kanununun 403 ve 404 maddelerine muvazi hükmü nasıl ele alınmamış ise 5379 sayılı kanunun ihtilâf konusu bu maddesi de nazardan kaçmış bulunabilir.

İki kanunun yekdiğerini itmam etmiyen ve tatbikatta çeşitli görüşlere yol açan boşluğun doldurulması uyuşturuu maddeler üzerindeki kaçakçılık ve uyuşturuu maddeler müptedileriyle mücadelede müessir rol oynayacaktır.

**5917 SAYILI KANUNUN 5 İNCİ MADDESİNE BİR FIKRA
EKLENMESİ VEYA DEĞİŞTİRİLMESİ**

Yazan
Alaplı Nahiyesi Müdürü
Hüseyin ENBERKER

5917 sayılı Kanunun 5 inci madde : Müracaat vukuunda Vali, Kaymakam veya vazifelendirecekleri memur ve memurlar tarafından tahkikat yapılır demektir.

Herhangi bir kimsenin gayrimenkulüne başkası tarafından bir tecavüz vaki olduğu takdirde eskiden 2311 sayılı kanuna göre Nahiyede Nahiyeye Müdürlüğüne de müracaat edilerek bu vaki müracaat üzerine Nahiyeye Müdürü tarafından mahallinde resen tahkikat yapıp karara bağlanıyordu.

Şimdi ise 5917 sayılı kanun gereğince Nahiyelerde vatandaşların gayrimenkulüne tecavüzünün men'i için müracaat ettiklerinde Nahiyeye Müdürlerinin resen tahkikat yapmaya salahiyetleri olmadıklarından bu müracaatı bağlı bulunduğu Valiliğe veya Kaymakamlığa havale etmesi ve bundan sonra da Vali ve Kaymakamın vazifelendireceği memurlar tarafından tahkikat yapılmaktadır.

Bu ise vatandaşın işinin bir an evvel olması ve aradaki nizanın en kısa zamanda kalkması lâzımken bilâkis uzamasına sebebiyet vermekte ve vatandaşları zor duruma düşürmektedir. Çünkü Nahiyelerin kazalara en yakın olanı 4-8 saat mesafede bulduklarından müracaat sahibinin evvelâ kaymakamlığa sonrada kaymakamın havalesile vazifelendirdiği memura dilekçeyi getirmek üzere tekrar bağlı bulunduğu Nahiyeye geldiğinden arada bir gün gibi bir zamanın geçmesi ve vatandaşa fuzuli masraf ve külfet yüklenmektedir.

Bu müracaatın 5917 sayılı kanun gereğince yalnız vali ve kaymakamlara verilen salâhiyetin Nahiyeye Müdürlerine de verildiği takdirde amme hizmetinin bir an evvel görülmesi ve asayişin en kısa bir zamanda yatıştırılmasını sağlar.

Böylece Nahiye Müdürü tarafından veya vazifelendireceği memur tarafından mahallinde yapılan tahkikat evrakı yine valiliğe veya kaymakamlığa gönderilerek karara bağlanır.

Simdi ise bu maddenin aksaklığı yüzünden Vali veya Kaymakamların şifahi veya yazılı emirleriyle Nahiyede dilekçe kabul edilip mahallinde tahkikat yapılmakta isede bu usule ve kanuna uygun değildir.

HUSUSÎ İDARE VE BELEDİYE HESAPLARININ DİVANCA TETKİK VE MUHAKEMESİ

Yazan :

Ragıp ÖGEL

Divanı Muhasebat Âzasından

2514 sayılı Divanı Muhasebat kanununa eklenen 5999 sayılı kanun mucibince, 953 senesinden itibaren Muhasip hesaplarını mahallerinde tetkik ve murakabe etmek üzere, Vilâyet ve Kazalara Murakıp Ekipleri gönderilmeğe başlanılmış bulunmaktadır.

Murakıp ekipleri tarafından Muhasiplerin yanında ve huzurunda yapılan tetkikatın verdiği iyi neticeler karşısında bir ta raf dan taşraya gönderilecek murakıp ekiplerinin sayılarını artırmak diğer taraf dan da nakid hesaplarından başka ayniyat hesaplarını da mahallen tetkik ve teftiş eylemek suretiyle mahalli tetkiklerin saha ve şumulünü tevsi eylemek teşebbüsüne geçilmiştir.

Bu arada vilayet hususî Muhasebeleriyle belediye Muhasebeleri nakit hesaplarının da ikinci derece de mahallen tetkiki esbabı istikmâl olunarak Vilâyet ve belediye hesaplarının tetkiki için mahallerine murakıp ekipleri gönderilmeğe başlanılmış bulunmaktadır.

Bilindiği gibi, vilayet hususî Muhasebeleriyle belediye muhasebelerinin Divanı Muhasebatça tetkik ve muhakemesi şekil ve derecesi her devlette aynı değildir.

Bazı devletlerde bu iki muhasibe Divanı Muhasebatça belgeleri üzerine kalem kalem tetkik olunup alakalı memurların beraat veya zimmetine hüküm olunmaktadır.

Bazılarında ise, bu hesaplar mahalli meclislerin tetkik ve tasdikine bırakılmış olup, yalnız bu meclislerce ilgililer hakkında ibra veya tazmine dair verilen kararlara yapılan itirazların bu gibi meselelerde ihtisası olan Divanca tetkik ve neticelendirilmesi kabul edilmiştir.

Yine bazı devletlerde, bu vazifelerden başka hayır cemiyetleriyle umumî Menfaate yararlı teşekküllerin de hesaplarını tetkik eylemek vazifesi divana tahmil edilmiş bulunmaktadır.

Osmanlı devleti zamanında 1295 senesinde yürürlüğe konulan Divanı Muhasebatın vazifelerine mütedair kararnamenin 20 inci maddesinde o zamanki divanın vazifeleri sayılırken (Umumen idarei Belediye ve hastahane ve Islahhane, mektebi sanayi, ve menafî sandıkları gibi tesisatı umumiye malmemurlarının rüyeti muhasebat ve ledelhacce icrayı muhakematına memurdur.) Denilmek suretiyle divanı Muhasamatın kaza salahiyeti yalnız devlet emvalini idare eden muhasiplere inhisar ettirilmemiştir.

Tetkik ve Muhakeme usulüne ait hükümler :

26/5/1927 tarih ve 1050 sayılı Muhasebei Umumiye kanununun 119 uncu maddesinde (Hususî idare ve belediye Muhasipleri hesabınının, haklarındaki kararın tebliği tarihinden itibaren bir ay zarfında gerek alakadarların ve gerek idarenin müracaatı üzerine derececi saniyede tetkik ve hükme rabtirmek Divanı Muhasebata aittir) denilmektedir. Kanunun bu ibaresinden, Divanı Muhasebatın bu hesaplar hakkında tetkikat yapabilmesi, ancak Vilâyet ve Belediye Meclislerince muhasip hesapları rüyet olunup gerekli karar verildikten sonra bu kararlara itiraz edilmesine bağlı olduğu ve karara itiraz edilmezse hesabın divanca tetkik olunmasına mahal olmayacağı anlaşılmaktadır.

Kararlara itiraz halinde, Divanın yapacağı tetkikat sırf itiraz edilen noktalara mı münhasır olacaktır ? Yoksa bu itiraz sebebiyle hesabın hey'eti umumiyesine de bakılacak mıdır? Bu cihet pek sarîh değildir. Lâkin Muhasebei U. kanununun tetkik ettiğimiz 119 uncu maddesi hakkında Büyük Millet Meclisi müşterek Encümeni tarafından tanzim olunan mazbata meseleyi aydınlatmaktadır.

Müşterek encümen mazbatasınının 119 uncu maddeye ait fıkrası şudur: (idarei Hususiyeler ile belediyeler hesabı kafileri kendi Meclislerince tetkik edilmektedir. Şu kadarki hesap dolayısıyla intihai bir derece kabul edilmesi ve gerek Muhasibin gerekse daire âmirinin verilen karara itirazı takdirinde bunun tetkiki keyfiyetin bir yere havalesi lâbüt görülmüş ve hesap noktai nazarından salahiyettar merci olmak üzere Divanı kabul edilerek bu madde ilâve edilmiştir.)

Müşterek encümenin şu beyanından anlaşılıyor ki, Muhasebei Umumiye kanununun 119 uncu maddesi ile tesis olunan hükmün esası, vilâyet ve belediye meclislerince verilen karara itiraz halinde münhasıran bu kararın Divanı Muhasebatça tetkik ve hükme raptolunmasından ibarettir ;

Muhasebei U. Kanununun 119 uncu maddesiyle Vilâyet ve Belediye hesapları hakkında vazolunan bu esas, 25/6/934 de yürürlüğe giren 2514 sayılı Divanı Muhasebat Kanunu ile tadil ve tevsi edilmiştir.

Filhakika divanı Muhasebat kanununun 68 inci maddesinde vilayet ve belediye hesaplarının Divanca nasıl tetkik ve muhakeme edileceği izah edilmektedir. Madde aynen şudur r

Madde — 68 :

Fıkra : 1 — Vilâyet hususî idareleri ve bu kanunun mer'iyete geçtiği seneye tekaddüm eden üç senelik bütçelerindeki varidatın tahsilat miktarının vasatı 30 bin lira ve daha yukarı olan belediyelerin Muhasip hesapları ile kati hesapları ikinci derecede divanı muhasebatın tetkik ve Muhakemesine tabidir.

Fıkra : 2 — Bu hesaplar mahallerince tasdik tarihinden itibaren bir ay içinde meclisi Umumilerle belediye meclislerinin encümen ve hey'eti umumiyelerince ittihaz edilen mukarrerat suretleri ve bütçeleriyle birlikte Divanı Muhasebata gönderilir.

Fıkra : 3 — Divanı Muhasebat bu hesaplara mukarreratta mevzubahis hususları ve muameleleri tetkik ile hükme bağlar.

Fıkra : 4 — Alâkalılar Divanın bu hükümlerine karşı 61 inci madde mucibince temyiz hakkını istimâl edebilirler.

Fıkra : 5 — Belediye bütçelerinin varidatı 25 bin liraya inmedikçe bu madde hükme tabidir.

Fıkra : 6 — Divanı Muhasebatın tetkik ve muhakemesine tabi olmayan belediye bütçelerinin hesapları muhasebei umumiye kanununun 119 uncu maddesi hükmüne tabidir.

68 inci madde; yukarda görüldüğü üzere 6 fıkrayı ihtiva etmektedir.

Maddenin bilinci fıkrasıyla, vilayet hususî muhasebelerinin hepsi divanın kazasına tabi tutulduktan başka belediye Muhasebelerinden

yalnız yıllık tahsilatı 30 bin lira ve daha fazla olanlar Divana hesap vermekle mükellef kılınmış ve yıllık tahsilatı 30 bin liradan aşağı olduğu için bu fikraya girmiyen belediye hesaplarının Divan tarafından ne suretle murakabe edileceği de maddenin 6 ncı fıkrasında beyan edilmiştir.

Birinci fıkranın şu hükmüne göre :

A) Bütün Hususî İdare Muhasebeleri

B) Senelik tahsilatı 30 bin lira ve daha fazla olan belediyelerin muhasebeleri.

İkinci derecede divanın tetkik ve muhakemesine verilmiştir.

Senelik tahsilatı 30 bin liradan aşağı olan belediye Muhasipleri ve Divanın kazasına ancak Muhasebei U. kanununun 119 uncu maddesiyle vazolunan esaslar dahilinde tâbi bulunduğu maddenin 6 ncı fıkrasında ayrıca beyan edilmiştir.

Maddenin bu suretle tertibinden anlaşılacağı üzere, Vilayet hususi Muhasebeleri ile yıllık geliri 30 bin lira ve daha fazla olan belediye Muhasebelerinin Divanca, tetkik ve muhakeme olunması tarz ve usûlü ile, yıllık geliri 30 bin liradan aşağı olan belediye hesaplarının tetkik ve muhakeme tarz ve usulü birbirinden ayrılmış bulunmaktadır.

Şimdi, Vilayet hususî idareleriyle yıllık geliri 30 bin lira ve daha fazla olan belediye hesaplarının divanı Muhasebatça ne suretle tetkik ve muhakeme olunacağı araştırılm.

Divanı Muhasebat Kanunu lâyihasına ait gerekçede şöyle denilmektedir :

(Vilâyet ve Belediyeler varidatı, varidat devletten ve emvali umumiyyeden madud olmasa bile, azâmî devletçe kabul edilen kanunlara müsteniden ve bazı vergilere zamimeten tahsil edilen rüsumdan mütehassıl olmasına göre bu bütçelerin de devlet Murakabei umumiyesinden hariç kalması tecviz edilmemiştir. Esasen idarei Umumiyei Vilayet kanununun 133 üncü maddesinde vilâyet hesabı kafilerinin Divanı Muhasebata tevdi edileceği mezkûr bulunmakta olduğundan, şimdiye kadar müsbet bir şekilde tatbik edilememiş olan bu hükmü kanununin imali sadedinde Divanı Muhasebat Kanununa da işbu mevaddın ilâvesine lüzum görülmüştür? Vilâyet ve Belediyeler Bütçelerinin ve hesabı kafilerinin Vilayet ve belediyeler Umumî Meclislerince müzakere ve tasdik edil-

mekde olması hesabât hakkındaki mukarreratın bu suretle Divanı Muhasebatça derecesi saniyede rüyet ve muhakeme edilmesine mâni teşkil etmez. Bilâkis hesabâtın Divanı Muhasebat tarafından tetkik ve muhakeme edileceği nazarı dikkate alınarak vilâyet ve belediye Meclislerince bütçeler ve hesabı kat'iler hakkındaki müzakere ve tetkikatın bilvücuha daha sağlam bir surette cereyanını temin eyler. Zaten hali hazır da mezkûr meclislere hakkı kaza verilmemiş olmasına binaen hesabatta görülen bir günâ zimmet ve zâmana hükmolunmayarak, başkaca Muhakimi Umumiyede ikamei dâva ile açığın tahtı hükme aldırılmasına ve bu suretle temini tahsiline mecburiyet hasıl olmaktadır. Teklif edilen mevaddı kanuniye kabul buyurulduğu takdirde, açığın tahtı hükme aldırılması için muhakemi umumiyeye müracaat edilecek yerde hesabât hakkında biraz daha ehil olması mefruz bulunan Divanı Muhasebatça hükme rabtedilmiş olacaktır.

Varıdatı seneviyeleri mikdarı 10 bin liradan dûn olan belediyelerin nakit hesabatiyle alelumum vilâyet ve belediyelerin ayniyat hesaplarının tetkik ve mürakabesi Divanı Muhasebatın vazifei asliyesini ihmale sebep olacak derecede, vezaifi kesire altında kalmasından ihtirazen şimdilik bizzarure mahallerine terkedilmiştir.)

Divanı Muhasebat kanunu layihasında verilen izahattan anlaşılacağı üzere Hususî Muhasebe hesapları ile belediye hesaplarının kendi Meclislerince tetkik ve kabul edilmesi kâfi telakki edilmediğinden bu hesapların bir kere de Divanı Muhasebatça tetkik olunması lüzumuna işaret edilmiştir. Bu hesapların Divanca tetkik edilmesi usulünün ihdası ile, vilâyet ve Belediye Meclislerince hesaplarda daha dikkat ve ihtimamla hareket etmelerinin temin edileceği tasavvur olunmuştur.

Hesaplar üzerinde Divanca yapılacak tetkik ve Muhakeme neticesinde zuhuru melhuz açıklar, Divanın vereceği ilâma dayanılarak doğrudan doğruya sorumlularından tahsil olunacağından artık açıkların takibi için Adalet mahkemelerine gidilmesine mahal kalmayacaktır,

Yalnız Yıllık geliri 10 bin lira olan belediyelerin hesapları bu kazadan hariç bırakılmıştır.

Divanın kaza hakkı, vilâyet ve belediyelerin yalnız nakit hesaplarına münhasır olup, ayniyat hesaplarının tetkik ve muhakemesi ve işlerin çoğalmasını önlemek için şimdilik divana verilmemiştir.

Lâyihanın Divanı Muhasebat encümeni tarafından tetkiki neticesinde tanzim olunan encümen raporunda da şöyle denilmektedir.

(Bu maddeler, hususî bütçeleri olan mahalli idarelerle belediyelere ait Muhasip hesapları ile kafi hesapların dahi divanca tetkik edileceğini göstermektedir. Şu kadarki, hesapların tetkiki için hususî kanunlarıyla salahiyettar hey'etler müteşekkil bulunduğundan ve bu hesaplar bu hey'etler tarafından zaten tetkik edilmekte olup yalnız müstelzimi zamân hususatta hakkı kaza istimali suretiyle icra edileceği zikrolunmuştur. Divan teklif lâyihasının 56 ncı maddesinin son fıkrasında senevi varidat miktarı iltizam edilmiş ise de, varidatı az olan belediyelerin muntazam bir hesap tesisi için lâzımgelen teşkilâtı yapmağa vaziyetleri müsait olmamasına binaen şimdilik senevi varidatı 50 bin liraya kadar olan belediyeler hesaplarının bu hükümden hariç bırakılarak kemafissabık Muhasebei Umumiye kanununun 119 uncu maddesi hükmüne tevfikân mürakabesi muvafık görülmüştür.)

Divan Encümeni raporunda görüldüğü üzere, encümen esas itibariyle kanun layihasına uymakta Muhasebei Umumiye ve ancak yıllık geliri 50 lira olan belediyelerin 119 uncu maddeye tabi olmalarını tensip eylemektedir.

Şimdi de Meclis Maliye Encümeni raporuna bakalım,

(Teşkilâtı Esasiye Kanununa göre Devletin varidat ve sarfiyatını kanunu mahsusuna göre mürakabe ile mükellef olan Divanı Muhasebatın. Devlet teşkilâtının bir cüz'ü olan ve maliye hâzinesi emvalinin tâbi bulunduğu usul ve kavaide bağlı ve devlet emvali hükmünde bulunan mahallî bütçelere ait hesapları da tetkik ve mürakabe etmesi tabiidir. Muhasebei Umumiye kanununun 119 uncu maddesi divanı Muhasebata idarei hususiyeye ve belediye hesaplarının idarenin veya alâkadarın müracaatı üzerine derecei saniyede tetkik ve hükme rabtirmek vazifesini vererek meseleyi ihtiyara bırakmış olması Teşkilâtı Esasiye'deki mükellefiyeti takyid edemez. Alâkadarların talepleri, zimmetlerin zuhurunda kendi lehlerine karar alabilmek cihetine matuf olacağından bu şekil talepler ammeye ait hak ve menfaatlerin korunması gayesinden uzak olup maksadı hiç de temin edemez. Bu sebeple encümenimiz bütün vilayetlerin idarei hususiyelerine ait hesabâtı kafiyelerle vasati senelik varidatı 30 bin lira ve daha yukarı olan belediyelerin hesabı kaffileri mahallinde salahiyetli hey'etlerce görülüp kabul edildikten sonra nihai olarak Divanı Muhasebatta bakılmasını mecburi kılmıştır.

Ancak, 30 bin liradan aşağı varidatı olan belediyelerin hesaplarının tetkiki şimdilik Muhasebei Umumiye kanununun 119 uncu maddesine

göre talep vukuuna talik edilmiştir. 58 inci madde bu esaslara göre tadil edilerek 68 inci madde tedvin edilmiştir.)

Maliye encümeni de, tekmil hususî idarelere ve yıllık geliri 30 bin lira ve daha fazla olan belediyelere ait hesapların mahalli mercilerince tetkik ve kabulünden sonra bu hesaplara bir kere de Divanı Muhasebatça bakılmasını kabul etmiş ve yıllık geliri 30 bin liradan az olan belediyelerin hesaplar hakkında da Muhasebei Umumiye kanunu hükmünün cereyanını uygun bulunmuştur.

İkinci derecede tetkik ve muhakeme :

68 inci madde, hususî idare ve belediye muhasebeleri hesaplarının divanı Muhasebatça (İkinci derecede) tetkik ve muhakeme olunacağını beyan eylediğine göre bu (ikinci derece) tabiri ile ne kastedilmektedir ?

Bilindiği gibi, mahkemelerde bir silsilei meratıp vardır. Bunun iktizasınca madun mahkemenin kararı ancak mafevk mahkeme tarafından tetkik olunabilir. Mafevk mahkemenin tetkik edeceği mevzu ise madun mahkeme kararının itiraz olunan kısmına taalluk ve inhisar eder.

Bu esasa dayanılarak divanın bu hesaplar üzerinde yapacağı tetkikata bu mânada ikinci derece bir tetkikat vasfı vermeğe imkân yoktur. Çünkü bu hesapları ilk defa tetkik ve kabul eden makam meclisi umumiye olduğuna ve bunların bütçe ve hesaplar üzerinde verdikleri kararlar da kazaî mahiyeti haiz bulunmadığına göre hesap hakkında birinci derecede Meclisler tarafından verilen karara bir mahkeme kararı demek caiz olamaz. Bu sebeple hesap hakkında divanın yapacağı ikinci derece tetkik ve muhakeme mafevk bir mahkemenin madun mahkeme kararının itiraz olunan kısmına münhasır bulunan bir tetkik ve muhakeme yolu değildir.

O halde Divanın yapacağı ikinci derecede tetkik ve muhakemeden maksadın hesaplarda dahil bulunan bütün muameleleri divanın ikinci defa kalem kalem tetkik ve muhakeme edilmesinden ibaret olması iktiza eder.

Divanı Muhasebat Umumî Hey'etinin bu baddaki kararı :

Divanı Muhasebatın vilayet hususî idarelerde belediyeler Muhasebeleri üzerinde yapacağı tetkik ve Muhakemenin, yukarda izah edildiği

üzere, bu hesaplara dahil bulunan bütün irat ve masraf muamelelerine şamil olması icabederken bazı vilayetler tarafından bu muhasebeler hakkında divanın yapacağı tetkikatın ikinci derecede yani mahalli salahiyetli mercileri tarafından bu hesaplar hakkında ittihaz olunan kararlara ilgililerin itirazı haline münhasır olması yolunda müdafaalarda bulunulması üzerine; keyfiyet divanı Muhasebat Umumî Hey'etince tetkik olunmuştur. Bu hususta umumî heyetçe ittihaz olunan 20/1/1958 tarih ve 2380 sayılı karar aşağıya alınmıştır :

Mes'elenin gerek 2514 sayılı Divanı Muhasebat kanununa ek 5999 sayılı kanuna, gerekse taşrada yapılacak tetkikat için meclisi Âliden her yıl bütçesiyle istihsal olunan tahsisata istinaden, mahallerinde tetkik ettirilmekte olan bu kısım nakit ve ayniyat muhasiplikleri hesaplarından maada vilâyet hususi idare ve belediye muhasipliklerinin 1955 yılı hesaplarından bazılarının mahallerinde tetkikine başlanması dolayısıyla ve murakıpların tetkikatının, ve hesaplarda dahil bulunan bir yıllık varidat ve sarfiyat muamelelerinin evrakı müsbitlerine de müracaat suretile tamamına teşmil edilerek ifa edilmesi neticesinde mevzuata muhalif olduğu görülerek rapora derç olunan ve fakat bu hesapları birinci derece tetkik ve tasdik ile salahiyetli encümen ve meclislerce ilişilmeyerek kabul edilmiş bulunduğu anlaşılan bazı muameleler muvacehesinde ve bu bapta yapılan istizaha bazı muhasipliklerce ezcümle İzmir vilâyeti hususi idare muhasibi tarafından bu hesapların birinci derecede tetkik ve tasdiği salahiyetinin Vilâyet Encümen ve Umumî Meclislerine ait olduğu ve Divanı Muhasebatın bu hesaplar üzerinde yapacağı tetkikatın ikinci derecede bir tetkikten ibaret bulundu... ğu cihetle mezkûr encümen ve meclislerce kabul edilen muamelât hakkında artık Divanın murakabe salahiyeti olmamak lâzım geleceğini ifham eder tarzda cevap verilmesi üzerine Divanı Muhasebatın bu idarelerle belediye hesapları üzerinde yapacağı tetkikatın şumulünün yani (işbu tetkikatın, bu hesaplara dahil bulunan muamelelerin, evrakı müsbitelerine de müracaat suretile, tamamına teşmil edilebilip edilemeyeceği veya sadece ilgili encümen ve meclislerce ilişikli görülen hususlara mı? inhisar ettirileceği) keyfiyetinin tâyini lüzumundan doğduğu anlaşılmıştır.

Keyfiyet, bu konuda 2 nci Dairemizce ittihaz olunup işbu zabınameye aynen alınım ş bulunan kararda tafsilen zikir ve izah olunan ehkâm, mevzuat ve bu meyanda bahsedilen Muhasebei Umumiye kanununun 119 ncu maddesi hakkındaki müşterek encümen mazbatası ve Divanı Muhasebat kanunu lâyihasının mevcip sebeplerde işbu kanun lâyihası üzerine Divanı Muhasebat ve Maliye Encümenlerince hazırlanmış olan

mazbatalar münderecatı ve 2514 sayılı Divanı Muhasebat kanununun mevaddı mahsusası hükümleri ve vilâyet hususi idarelerde belediyelerden ve belediyelere bağılı mülhak bütçeli müesseselerden alınacak hesapların mezkûr idarelerce ne suretle tanzim edilerek gönderilmesi ve bu hesaplara ne gibi cetvellerle vesaikin bağlanması lâzımgeleceğı hakkında Umumi Hey'etçe mukaddema ittihaz olunan 11/10/1937, 21/10/1937 tarih ve 1144, 1147 sayılı kararlar gözönünde bulundurulmak suretile tetkik edilerek neticede :

1 — Gerek Muhasebei Umumiye kanununun sözü edilen 119 ncu maddesine müteallik encümen mazbatası, gerekse 2514 sayılı Divanı Muhasebat (Kanununun esbabı mucibe lâyihasile işbu kanun lâyihası üzerine Divanı Muhasebat ve Maliye Encümenlerince hazırlanan mazbatalar münderecatından 2514 sayılı Divanı Muhasebat Kanunuile, Muhasebei Umumiye kanununun 119 ncu maddesinde bu konuda mevcut hükmün, tevsili suretile bu idareler hesaplarının Divanı Muhasebatın murakabe ve kaza hakkında tâbi tutulması lüzumunun derpiş kılınmış bulunduğu ve bu idarelerden; Belediyelerin, bütçelerindeki varidatın tahsilât miktarının 30 bin lira ve ondan fazla olanlarının, ve vilâyet hususi idarelerinin de; varidat ve masrafları miktarı ne olursa olsun tamamının, Divanı Muhasebata hesap vermekle mükellef tutuldukları anlaşılmakta ve bu hesapların Divanı Muhasebat kanununun 14 ncü maddesine göre vilâyet meclisi umumilerde belediye meclisleri tarafından tetkik ve tasdik edildikleri tarihten itibaren en çok iki ay zarfında Divan'a gönderilmesi gerekli bulunmaktadır.

2 — Sözü edilen Vilâyet hususî idarelerde belediyelerin Umumî Hey'etin 11/10/1937, 21/10/1937 tarih ve 1144,1147 sayılı kararlarında tesbit olunan esaslar dairesinde, ister doğrudan doğruya Divanı Muhasebata ister 2514 sayılı kanunun 69 ncu maddesile 5999 sayılı kanuna göre mahalline gönderilecek Divanı Murakıplarına tevdi olunacak hesapların, ne yolda bir tetkika tabi tutulması gerekeceğı keyfiyetine gelince ;

Her nekadar vilâyet hususi idarelerde belediyelerin bütçelerinin bidayeten ihzar, tatbik ve tasdiki keyfiyetleri vilâyet umumi meclislerle belediye meclislerine bırakılmış ve bil'ümum varidat ve mesarifin mevzuata uygun olup olmadığının tetkiki de mezkûr meclislerin vezaif ve salahiyeti cümlesinden bulunmuş ise de, bu meclislere bu mevzuda kaza salahiyeti verilmemiş olması hasebiyle bunlar tarafından muamelât üzerinde verilecek kararların, kazai bir hüküm mahiyetinde bulunmadığı ve

yukarıda belirtilmiş olduğu veçhile Muhasebei Umumiye Kanununun 119 ncu maddesinde bu konuda mevcut hükmün 2514 sayılı Divanı Muhasebat kanunile tevsihi suretile bu idarelerin bil'ümum muamelâtının bir hesap mahkemesi olan Divanı Muhasebatın kaza hak ve salahiyetine tabi tutulması derpiş edilmiş bulunduğu cihetle, mes'elenin 2514 sayılı Divanı Muhasebat Kanununun mevzuyla ilgili bulunan 68, 69 uncu maddelerinin ihtiva eylediği hükümler dairesinde mütaleasile halli icabetmekle mezkûr maddelerden, 68 nci maddede (Vilâyet hususi idareleri ve bu kanunun mer'iyete geçtiği seneye tekaddüm eden üç senelik bütçelerindeki varidatın tahsilât miktarlarının vasatısı 30 bin lira ve daha yukarı olan belediyelerin muhasip hesaplarıyla kat'i hesapları ikinci derecede Divanı Muhasebatın tetkik ve muhakemesine tabidir. Bu hesaplar mahallerince tasdik tarihinden itibaren 1 ay içinde meclisi umumilerle belediye meclislerinin, encümen ve hey'eti umumiyelerince ittihaz edilen mukarrerat suretleri ve bütçeleriyle birlikte Divanı Muhasebata gönderilir. Divanı Muhasebat bu hesaplarla mukarreratla mevzuubahis hususları ve muameleleri tetkik ile hükme bağlar, alâkalılar Divanın bu hükümlerine karşı 61 nci madde mucibince temyiz hakkını istimal edebilirler. Belediye bütçelerinin varidatı 25 bin liraya inmedikçe bu madde hükmüne tabidir. Divanı Muhasebatın tetkik ve muhakemesine tabi olmayan belediye bütçelerinin hesapları, Muhasebei Umumiye Kanununun 119 uncu maddesi hükmüne tabidir.) ve 69 maddesi ise (tetkikatın yapılması için mahallinden evrak ve defterlerin getirilmesine veyahut mevzuun ehemmiyetine göre mahalline memur gönderilmesine Divanı Muhasebat salâhiyetlidir.! diye yazılı bulunmuştur.

Bahsi geçen 68 ve 69 ncu maddeler, sözü edilen vilâyet hususi idarelerde belediyelerin Divanı Muhasebata hesap itasile mükellef tutulduklarını ve Divanı Muhasebatın bunlar üzerinde ikinci derecede yapacağı tetkikat sırasında bu hesaplar da dahil muamelâtla mukarreratla bahis konusu hususları evrak ve defterlere de müracaat suretile tetkik ile hükme bağlayacağını umumî ve mutlak olarak Âmir bulunmuş olup 68 nci maddede mevcut -ikinci derece tetkik ve muhakeme -tabirinden Divanı Muhasebatça bu hesaplar üzerinde yapılacak tetkikatla verilecek hükmün, yalnız vilâyet meclisi umumilerde belediye meclislerinin ittihaz edeceği mukarreratla belirtilecek ilişkili hususata hasrı ve bunun dışında kalan diğer muamelelerin olduğu gibi kabulü lâzımgeleceği yolunda da bir mâna istihracına imkân görülemediği cihetle yolunda bir mana istihracına imkân görülemediği cihetle bahis konusu hesapların.

devletin nakil ve aynilerde diğerk kıymetlerine vazülyed muhasiplikler idare hesaplarında olduğu gibi bir yıllık muamelelerinin evrakı müsbiterleriyle birlikte tamamının tetkiki suretiyle murakabesi ve bereat veya tazmin bakımından ona göre hükme bağlanmasında mevzuata aykırı bir cihet görülemediğine ekseriyetle karar verildi.

Hesapların divana tevdi :

Hususî idare ile belediye nakid muhasebeleri hesaplarının divana tevdi için Divanı Muhasebat kanununda iki mühlet gösterilmektedir.

Divan Kanununun 14 üncü maddesinin son fıkrasında : (Vilâyet hususî idareleriyle belediyelerin hesapları, Vilâyet Meclisi umumileri ile belediye meclisleri tarafından birinci derecede tetkik ve tasdik edildikleri tarihten itibaren en çok iki ay içinde Divanı Muhasebata verilir) denilmektedir. Burada hesabın Divana tevdi mühleti 2 aydır. 68 inci maddenin 2 inci fıkrasında ise (bu hesaplar mahallerince tasdik tarihinden itibaren bir ay içinde Meclisi umumiler ile belediye Meclislerinin encümen ve hey'eti umumiyelerince ittihaz edilen mukarrerat suretleri ve bütçeleriyle birlikte Divanı Muhasebata gönderilir.) denilmek suretiyle hesabın divana tevdi için bir aylık mühlet verilmiş bulunmaktadır.

Kanunun her iki maddesi de mer'i ve muteber olduğuna göre tetkik ve muhakeme edilmek üzere divana verilecek hesaplar için, yukarda yazılı Umumî Hey'et kararında da tebarüz ettirildiği veçhile 2 aylık mühletin kabul ve tatbik edilmesinde kanuna muhalefet olmayacağı tabiidir.

Divana hesap vermekle mükellef bulunmayan ve fakat Belediye Meclislerinin ittihaz ettikleri kararlara itiraz etmek isteyenler de itirazlarını Muhasebei U. kanununun 119 uncu maddesinde, Meclis kararlarını tebellüğ ettikleri tarihten itibaren bir ay içinde divana tevdi etmek zorundadırlar.

Şu halde, mühleti hülâsa edersek :

1 — Bütün hususî idare muhasebe hesapları 68 inci madde mucibince bilâ kayıt ve şart divanın murakabesine tabi olup bunların hesap vermeleri için 2 aylık mühlet Meclisi umumilerce hesabın kabul ve tasdiki tarihinden başlayacaktır.

2 — Belediyelerden, yıllık gelir tahsilâtı 30 bin lira ve daha fazla olan muhasip hesapları, belediye meclislerince tasdik tarihini takip eden 2 aylık mühlet içinde divana tevdi olunacaktır.

3 — Belediye hesaplarından gelir tahsilâtı 30 bin liradan aşağı olduğundan hesapları 68 inci maddenin son fıkrası mucibince Divanın murakabesine tâbi olmayan ve fakat Meclis kararlarına itiraz etmek isteyenlerin itiraz müracaatları için de Muhasebei Umumiye Kanununun 110 uncu maddesi mucibince 1 aylık mühlete tâbi olmaları icabeder.

Hususî idare ve belediyelere bağlı müesseseler :

Hususî idareler ile Belediyelerin Divanı Muhasebata vermekle mükellef bulunduğu hesaplar, yalnız hususî muhasebe ile belediye muhasebesi hesaplarına münhasır değildir. Bu idarelerin vücade getirdikleri müesseselerin hesapları da divana verilmek lâzımdır. Meselâ bu idareleri bağlı elektrik, otobüs, su havagazı, kaplıca işletmeleri hastahane gibi mütedavil veya sabit sermaye ile işletilen müesseseleri bu arada saymak mümkündür.

Divana verilecek Muhasip hesapların teşkil eden cetveller :

Gerek hususî idare ve gerek belediye Muhasiplerince Divanı Muhasebata verilecek idare hesaplarının ihtiva edeceği cetvellerin şekil ve mahiyeti hakkında divanı Muhasebatça gerekli tetkikat icra olunarak hususî idare muhasipleri ile belediye Muhasipleri tarafından tanzim olunacak cetveller tayin edilmiştir.

Hususî idare Muhasip cetvelleri :

Filhakika 11/10/937 tarih ve 1144 sayılı kararda, 13/3/929 tarihli idareî Umumiye vilayet kanunile ekleri ve 14/7/929 tarihli usulü hesabiye talimatnamesi ile aynı tarihli hesabat tarifnamesi ve Muhasebei Umumiye kanunu ile Dâvanı Muhasebat kanunu nazara alınarak idare hesabını teşkil eden cetveller şöylece tesbit olunmuştur.

1 — Muhammenat Bütçesi: Hususî idarelerden alınacak idare hesaplarıyla kat'î hesapların tetkik edilebilmesi için bu idarelerin bütçele-

rinin elde bulundurulması gerekli olduğundan bütçenin musaddak bir sureti :

Yukarda zikrolunan kanun ve talimatnamelerde bütçelerin ihzar ve tasdikine müteallik bulunan hükümlere riayet edilip edilmediğinin anlaşılabilmesi için musaddak bütçelerin ait olduğu makamlarca hangi tarihlerde hazırlanmış ve sırasıyla vilâyet encümeni. Umumi Meclis ve Dahiliye Vekâletinde müteşekkil komisyona hangi tarihlerde gönderilmiş ve bu makamlarca hangi tarihlerde kabul ve en nihayet bütçenin hangi tarihte yüksek tasdika iktiran eylemiş olduğu hakkında malumat.

2 — Varidat cetveli: bu cetvel hem varidat kesin hesabını hem de idare hesabını ihtiva edeceğinden bu cetvelin varidat muhammenatını Haliye tahakkukatı ile sabıka tahakkukatı ve yekûnunun - haliye ve sabıka, tahsilatı ile yekununu- Haliye ve sabıka bakayası ile yekûnunu gösterir sütunlarını muhtevi olması ve kayıtlara mutabakatının da muhasip tarafından yazılıp imza edilmesi :

3 :— Sarfiyat cetveli: bu cetvel dahi hem kesin hesap hem de idare hesabını teşkil edeceğinden bu cetvelde fasıl ve madde itibariyle bütçe ile verilen tahsisat- müfredatını da ayrıca gösterilmek suretiyle geçen seneden müdevver tahsisat- senesi içinde munzam ve fevkalâde tahsisat- fasıllar arasında ve fasıllar dahilinde yapılan münakalat sütunları - tahsisatın hepsini toplamayan yekûn sütunu - senesi içinde tahakkuk eden sarfiyat - senesi içinde sabıkaya ait tediyat sütunları – 2 aylık mahsup müddeti içinde mahsup olunan miktarlar ile bütün sarfiyatın yekûnunu havi sütun- bundan sonra haliye ve sabıkadan tediyesi gelecek seneye kalan mikdarları havi sütun ile imhası gereken tahsisat sütunları :

Bu cetvel de muhasip tarafından tasdik ve imza olunacaktır. Ayrıca alınan tahsisatı munzama ve fevkalâdeye vs yapılan münakalelere ve yapılan tahsisat devirlerine ait karar suretleri hesabı kat'î ile idare hesabı hakkında daimî encümen ile Meclisi umumice ittihaz olunan karar suretleri- deruhdei mesuliyet edilmiş muamelelere ait deruhdei mesuliyet evrakı suretleri.

4 — Sene sonu mizan cetveli : Bu cetvele merkez ve kazaların mizanları da bağlanacaktır.

5 — Varidat bakaya cetveli : Kaza itibariyle malsandıklarınca tanzim olduğu üzere hazırlanır.

6 Eşhas zimemi ve bakaya cetveli: Kaza itibariyle tanzim edilecek olan bu cetvelde zimmetler kalem kalem gösterilip yanlarına tahak-

kuk tarihleri, mahiyetleri ve cetvelin tanzimi sırasına kadar yapılan tahsilat, tahsil olunamayanlar hakkında yapılan tatbikat safhaları, takipsiz kalması sebepleri ayrıca gösterilecektir.

7 — Sarfıyatı muvakkate bakaya cetveli : Kaza esası üzerine tanzim olunacak bu cetvelin mahsup müddeti sonunda tahsil veya mahsupsuz kalan bakiyelerin müfredatı itibariyle kimlere neden dolayı verildiğinin izahı suretiyle gösterilerek bu bakayadan cetvelin tanzim tarihine kadar tahsil ve mahsup edilmiş bulunanların da istirdad kaydı tarih ve numaraları gösterilecektir.

8 — Emanat bakaya cetveli :

Gerek adi ve gerek bütçe emanatına ait mebalığden ertesi seneye devir olunanların müfredatı irat tarihleri itibariyle gösterilmesi :

9 — Avans ve müstakrezat cetveli: bu hesapda yazılı mebalığın hangi senelerde nerelerden alınan avans ve yapılan istikrazlardan kalan bakiyeler olduğu müfredat üzerine gösterilmesi. Bu muamelelere ait mukavelelerin de tetkik edilmek üzere cetvele raptolunur.

10 — Sene nihayeti mevcutları: merkez ve mülhakatın sene nihayetindeki kasa mevcutlarının tadat cetvelleri ile banka mevcutlarının mutabakat mektupları.

11 — Müraselat cetveli: Merkez ve kazalar arasında yapılan müraselatın kaza itibariyle müfredat üzerinde beyanı :

12 — Amiri ita ve Muhasiplerin zamanı idare cetveli : mali sene zarfında âmiri italik yapmış ve muhasip mevkiinde bulunmuş olanların isimlerde hizmet müddetlerini gösterir cetvel :

Belediye Muhasip hesapları :

Belediyeler ile belediyelere bağlı müesseseler Muhasipleri tarafından Divanı Muhasebata verilecek idare hesaplarına ne gibi cetvellerin bağlanacağı hususu Divanı Muhasebat Umumî Hey'etince tezekkür edilerek ittihaz olunan 21/10/937 tarih ve 1147 sayılı kararda muameleleri 19/3/937 tarihli belediye Muhasebe nizamnamesine tabi bulunan idarelerce idare hesabı olarak divana ibraz edilecek cetvel ile sair bilgilerin hususî idare muhasebeleri hesaplarına bağlanacak belgelere kıyas olunarak tanzim edilmesi lâzımgeldiği gösterilmiştir:

1 — Musaddak bütçe : Bütçelerin ihzar ve tasdikine müteallik olarak belediye mevzuatında mevcut hükümlere riayet edilip edilmediği anlaşılmak üzere bütçelere ait olduğu makamlarca hangi tarihlerde hazırlanmış ve ne vakit salahiyetli makamlara verilmiş ve bunlar tarafından hangi tarihlerde kabul edilmiş olduğu hakkında malumat.

Bütçe ile verilen tahsisattan başka alınan tahsisatı munzama ve fevkalâde, fasıl ve maddeler arasında yapılan münakaleler hakkında salahiyetli makamlarca verilmiş bulunan kararlar, mevzuat dahilinde yapılmış alan tahsisat devirleri, idare hesabı ile kafi hesap hakkında encümen ve meclislerce verilmiş bulunan kararlar, deruhdei mesuliyet edilmiş ise buna dair evrak.

2 — Varisat, sarfiyat cetvelleri, varidat bakayası senelik mizan, eşhas zimemi, emanat, ilişkili tediya, sarfiyatı muvakkate, avans ve müstekrazat cetvelleri, itâ âmiri ve Muhasip isimlerle zamanı idarelerini gösterir cetvel, Pul ilsakı suretiyle tahsil olunan belediye geliri mevcut ise bunlara ait kıymetli evrak o ithalat ve ihracat ve bakiyeler mikdarlarını gösterir cetvel :

BİRİNCİ TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ VE HÜKÜMETİ
«KISACA KURULUŞU VE OLAĞANÜSTÜ KANUN VE
KARARLARDAN BAZILARI» [*]

Yazan
M . SAVECİ

Türkiye Büyük Millet Meclisi Reisi Mustafa Kemal Paşaya
Başkumandanlık tevcihine dair 5 Ağustos 1337 gün ve 144 sayılı kanun —

Bu vazifenin tevcihindeki maksadı Atatürk nutkunda; umumî durumu ve askerî kuvveti, cephe vaziyetini etraflıca izah ve mütalâa ettikten sonra (... bir defâ benim fiilen ordunun başına geçmem teklifinde bulunanların fikir ve maksatlarını ikiye ayırmak mümkündür: Benim ve benimle beraber bir çoklarının o zaman anladığımızı göre, bir kısım zevat artık ordunun tamamen mağlûp olduğuna, vaziyetin iadesine imkân kalmadığına... davayı millinin kaybolduğuna hükmetmişlerdi. Bu sebeplerle duydukları hiddet ve şiddeti benim üzerimde teskin etmek istiyorlardı. İstiyorlardı ki, kendi tasavvurlarına göre münhezim olmuş ve inhizamı devam edecek olan ordunun başında benim de şahsiyetim münhezim olsun.

Diğer bir kısım zevat diyebilirim ki ekseriyet, bana olan emniyet ve itimatlarından dolayı samimi olarak ordunun fiilen basma geçmemi arzu ediyorlardı.

Henüz fiilen kumandanlığı deruhte etmemi mahzurlu görenlerin mütalâası şu idi: Ordunun teakup edecek herhangi bir muharebede muvaffak olamaması, tekrar ricat etmesi baidülihtimal değildir. Bu vaziyetlerde ben, fiilen ordunun başında bulunursam, telâkkiyi umumiyeye göre son ümüdin de zeval bulmuş olduğu gibi bir zihniyetin tevellüt etmesi ihtimali vardır.) (Kumandayı deruhte etmemi samimi olarak teklif edenlerde, gayrı samimi metalipte bulunanların yaygaraları derin ve şayamî endişe tesirler yapmaya başladı. Fiilen kumandayı deruhte etmem bütün

---

[*] Baş tarafı 251 sayılı nüshadadır.

mecliste son çare ve son tedbir olarak telâkki edildi. Meclisin bu telâkkisi süratle Meclis haricinde intişar etti. Adeta benim sükûtum kumandayı fiilen deruhte etmeye ademi tehalüküm, felâketin muhakkak ve karış olduğu fikir ve telâkkisini umumi bir hale koydu. Bunu anlar anlamaz derhal kürsüye çıktım...) Riyasete verdiği 4 Ağustos 1337 tarihli bir tavriri ile kumandanlığı kabul ettiğini, sürat ve zamandan kazanmak için Büyük Millet Meclisinin haiz olduğu salahiyyeti fiilen istimal etmek şart bulunduğunu ve bu salahiyyetin üç ay gibi kısa bir müddetle takyidini istiyor.

Salahiyyet meselesi Mecliste uzun münakaşalara ve kötü niyetlerin maksatlarını meydana çıkarmaya vesile oluyor. Nihayet kanunun kabul edilmesi üzerine kürsüye gelen Atatürk (Efendiler, zavallı milletimizi esir etmek isteyen düşmanları behemehal mağlup edeceğimize dair olan emniyet ve itimadını bir dakika olsun sarsılmamıştır. Bu dakikada bu itminanı tamamı Heyeti Celilenize karşı, bütün millete karşı ve bütün âleme karşı ilân ederim.) diyorlar.

Fevkalâde zaman ve halin icabettirdiği bu fevkalâde salahiyyet veren kanun 5 maddeliktir, ve 5 inci maddeleri yürürlüğe ve icra salahiyyetine aittir.

1 inci madde, millet ve memleketin mukadderatına bilfiil vaziyüyet olan ve Kanunu Esasî ve Teşkilâtî Esasiye Kanunu ile hukuk ve teşrii masuniyeti mahfuz ve Başkumandanlığı haiz bulunan Büyük Millet Meclisinin bazı kayıtlarla Başkumandanlık fiilî vazifesine kendi reisi Mustafa Kemal Paşayı memur eylediği,

Bazı kayıtlara taallük eden 2 ve 3 üncü maddeleri, Başkumandanın, ordunun maddeten ve manen kuvvetlenmesi ve azami surette tezyit ve sevk ve idaresini bir kat daha tarsin hususunda Büyük Millet Meclisinin buna taallük eden salahiyyetini Meclis namına fiilen kullanmaya mezun bulunduğu ve bu salahiyyetin 3 ay müddetle mukayyet olduğu, Meclis lüzum gördüğü takdirde bu müddetin hitamından evvel bu sıfat ve salahiyyeti kaldırabileceği hükümlerini ihtiva etmektedir.

Kanunun kabulünü müteakip 7 - 8 Ağustos 1337 tarihlerinde ordunun takviye ve tarsini, temin ve ihzarı için (tekâlîfi millîye emirleri) adı altında umumi tebliğler çıkarılıyor. Atatürk Büyük Nutkunda (Harb ve muharebe demek iki milletin yalnız iki ordunun değil, iki milletin bütün mevcudiyetleriyle ve bütün mamelekleriyle, bütün maddiyet ve maneviyetleriyle yekdiğeri ile karşı karşıya gelmesi ve birbiriyile vuruşması demektir...) diyorlar.

Büyük Millet Meclisince Sakarya Meydan Muharebesi zaferinden sonra 19 Eylül 1337 gün ve 153 sayılı kanunla Başkumandan Mustafa Kemal Paşaya (Gazilik) unvanı ve Müşirlik rütbesi tevcih olunuyor.

Askerî cephelerde temin edilen muvaffakiyetlerin siyasi cephelerde yarattığı sempatik hava gittikçe genişliyor, muahedeler ve itilâfnameler akdini intaç ediyor. Bu durumun azim ve iradeler üzerinde yarattığı kuvvet ve kudret ve vatani düşman istilâsından tamamen tahlis yolunda atılan adamın tamamlanması için 31 Kasım 1337 den itibaren üçer ay fasıla ile kabul edilen üç Kanunla Başkumandanlık sıfat ve salâhiyeti 3 defa 3 er ay müddet-le temdit ediliyor. Nihayet 20 Temmuz 1338 gün ve 245 sayılı (Türkiye Büyük Millet Meclisi Reisi Müşir Gazi Mustafa Kemâl Paşa Hazretlerine Başkumandanlık Tevcihine Dair Kanunla) «Başkumandanlık fiilî vazifesine muvakkaten Gazi Mustafa Kemal Paşayı, Meclis lüzum gördüğü takdirde bu sıfat ve salâhiyeti refeder» kaydı ile memur ediyor. Ve bu tarihe kadar bu hususta kabul edilen kanunları ilga ediyor.

(Bu kanunun kabul edildiği gün, Meclisi Umumi Heyetince ittihaz olunan 271 sayılı kararla Başkumandanlık Kanununa tevfikân tayin edilen İstiklâl Mahkemeleri âzaları vazifelerinin sona erdiği kabul ediliyor.)

V — Mülkî taksimat ve teşkilât — Buraya kadar olan kısımda, birinci ve ikinci Büyük Millet Meclisi zamanında devletin esas bünyesini kurmak ve aynı zamanda millî hareket ve inkılapları korumak için alınan tedbirlere ait olan kanun ve kararları gördük.

Şimdi de 23 Nisan 1336 dan 29 Ekim 1339 tarihine kadar geçen müddet zarfında mülki taksimat, teşkilât ve idare ile ilgili olarak kabul edilen kanun ve kararlardan;

1 — Yeniden 6 kaza kurulmuştur. (Çubukabat, zir, Ilısu, Devecidağı, Artıkova, Hekimhan)

2 — 9 Müstakil liva teşkil olunmuştur. (Bayezit, Siirt, Aksaray, Giresun, Ordu, Genç «Artvin, Ardahan, Kars Alviyei Selâse»). Bu livalar 20/1/1337 gün ve ;85 sayılı Teşkilâtı Esasiye Kanunu ile vazedilen hükme istinaden vilâyet addedildi.

İdare Âmirlerinin Tayini İle İlgili Kararlar — Dahiliye Memurları Nizamnamesine 11 inci kaim madde olarak Vekiller Heyetinin 28/10/1336 gün ve 294 sayılı kararıyle eklenen hükme göre kaymakamlığa tayin edileceklerin :

1 — Mülkiyeden mezun veyahut idadi tahsili gördükten sonra hukuktan mezun olanlardan bir sene nahiyе müdürlüklerinde veya buna muadil Dahiliye memuriyetinde bulunanlardan imtihansız naklen veya terfian,

2 — idadi, Sultanî veya diğеr yüksek mektep mezunu olup da üç yıl nahiyе müdürlüklerinde bulunanlardan idadi mezunu olmayıp da 5 yıl nahiyе müdürlüklerinde veya buna muadil veya üstünde maaş alan Dahiliye memurlarından imtihanla liyakat ve ehliyeti sabit olanlardan müdürler encümeni kararı ve Dahiliye Vekilinin intihabı ile Büyük Millet Meclisi Reisinin tasdiki ile yapılacağını.

Kaymakamların maaş miktarları hakkındaki 19/9/1339 gün ve 20 sayılı Umumi Heyet kararı ile (Hizmet müddetleri nazara alınmak ve fazla tahsisat istenmemek kaydiyle) kaymakamların maaş miktarlarını tayinde Dahiliye Vekilinin serbest kalması.

Valilerin maaş miktarları da Meclis Umumi Heyetinin 6 Nisan 1338 gün ve 248 sayılı kararıyle (bütçe ile kabul edilen meblâğı geçmemek üzere) valilere verilecek maaş miktarının tayininde Dahiliye Vekâletinin serbest oldu.

Müstakil liva mutasarrıflarının tayini işi de, İdarei Umumiyei Vilâyet Kanuna göre valiler gibi hukuk ve salahiyete sahip buldukları cihetle -valiler gibi- Vekiller Heyetince tayinlerinin yapılması Vekiller Heyetinin 10 Mart 1337 gün ve 728 sayılı kararıyle kabul ediliyor.

VI — Secimin Yenilenmesi — İkinci Büyük Millet Meclisi : Atatürk Nutkunda; (Birinci Türkiye Büyük Millet Meclisinin, vekaiyini işaret eylediğimiz tarihte gösterdiği müşevveş haleti ruhiye cidden teemmüle şayan bir mahiyet iktisap etti. Mecliste, vaziyeti itidal ve basiret ile mütalâa eden âza dahi iztiraplarını izhardan men'i nefis edemiyorlardı. Artık tereddüde mahal kalmamıştı ki Meclis tecdit olunmadıkça millet ve memleketin ağır ve mesuliyetli işlerini tedvir etmeye imkân yoktur.) dedikten sonra bir gece Vekiller Heyetini topladığını. Meclisin yenilenmesi için Meclise teklif etmek lüzumunda mutabık kalındığını (Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Gurubu) idare heyetini de aynı gece Vekiller Heyeti içtimasına davet ettiğini, ertesi güne kadar süren müzakere ve münakaşadan sonra bu heyetle de anlaşma hasıl olduğunu, gurup Umumi Heyetindeki beyanat ve izahatından sonra meselenin aynı günde 1/Nisan/1339 günü Meclise intikal ettiğini ve 120 kadar âzanın takriri ile intihabın yenilenmesinin teklif edildiğini ve neticede Meclisin ittifağı

ile kabul olduğunu bildirmekte ve (Meclisin bu kararı vermesi İnkılâp Tarihimizde mühim bir nokta teşkil eder. Çünkü bu kararı vermekle Meclis kendinde hasıl olan marazı itiraf ve bundan dolayı millette hissedilen ıztırabı idrak etmiş olduğunu gösterdi.) denilmektedir. Sahife 441.

Teşkilâtı Esasiye Kanununun son münferit maddesi hükmüne istinaden Meclis Umumi Heyetinin 1 Nisan 1339 tarihinde 369 sayı ile ittihaz eylediği bu karar Büyük Millet Meclisinin intihap devresini sona erdirmiş oldu (Türkiye Büyük Millet Meclisinin İkinci intihap devresi, yeni Türkiye Devletinin tarihinde mesut bir intikal devresine tesadüf etti.) Sahife 453.

İkinci devresine 11 Ağustos 1339 tarihinde başlayan İkinci Büyük Millet Meclisi bu tarihte yaptığı ilk içtimanda umumi heyetin 1 numaralı kararıyle yemin için (Vatan ve Milletın selâmet ve saadetinden başka bir gaye takip etmeyeceğime ve milletin bilâkaydüşart hakimiyeti esasına sadık kalacağıma vallahi.) bu formülü kabul etmiştir.

13 Ağustos 1339 gün ve 4 numaralı kararıyle de yeni Vekiller Heyeti seçilinceye kadar mevcut Vekiller Heyetinin vekâleten vazife görmesini 13/10/1339 gün ve 27 sayılı kararıyle de Ankara şehrinin Hükümet Merkezi olmasını kabul ediyor.

Lozan Sulh Muahedesinin Kabulüne Dair Kanunlar : 24 Temmuz 1339 (1923) tarihinde Lozanda Britanya İmparatorluğu, Fransa, İtalya, Japonya, Yunanistan ve Romanya hükümetleriyle akit ve imza olunan sulh muahedenameleri ile buna bağlı mukavele ve senetler 23 Ağustos 1339 gün ve 340,341,342,343 sayılı 4 kanunla Türkiye İkinci Büyük Millet Meclisince kabul ve tasdik edilmiştir.

340 sayılı kanun; Boğazların idare usulü, Trakya hududu, Türk ve Rum ahalinin mübadelesi, umumi af, Britanya, Fransa ve İtalya tarafından işgal edilen Türk arazisinin tahliyesi, (Karaağaç arazisi, Bozcada ve İmroz adaları ile ilgili mukavele ve protokollere,

341 sayılı kanun ikamet ve adli salahiyet mukavelenamelerine,

342 sayılı kanun ticaret mukavelenamesine,

343 sayılı kanun Osmanlı Devleti tarafından verilmiş bazı imtiyazlara dairdir.

İzalei Şekavet Kanunu : Türkiye Büyük Millet Meclisinin İkinci Devre içtimanda 18.10.1339 gün ve 358 sayı ile kabul ettiği bu mühim kanun, iç ve dış harbler ve ayaklanmaların tevtil ettiği olağanüstü hal-

lerden faydalanarak yer yer türemiş bulunan eşkıya artıklarının yok edilmesini temin için Dahiliye Vekâletine üstün salahiyet veren bir kanundur. 10 maddeden ibaret olan bu kanun ; isim, şöhret ve hüviyetleriyle fiil ve mahkûmiyetleri Dahiliye Vekâletince ilân olunan şahısların, kayıtsız ve şartsız teslim olmaları için eşkıyanın dolaştığı mıntakalarda, halkın toplandığı mahal ve pazar yerleriyle ikametgâhlarının kapılarına asılmak suretiyle Dahiliye Vekâletince ilân edilen 10-30 günlük mehlin hitamından sonra hükümet kuvvetleri tarafından elde edilemeden önce her kim tarafından olursa olsun yaralanmaları ve öldürülmelerinin cürüm sayılmayacağı ve haklarında takibat yapılmayacağı.

Bu kanuna göre şâki, mal gasbetmek, intikam almak, suikast veya dahilî emniyeti ihlâl için ev, çiftlik, ağıl, köy, değirmen gibi yerleri basarak veya yakarak veya tahrip ederek, adam öldürerek, yollarda, kırlarda soygunculuk yaparak veya bu fiillerden bir veya birkaçını yapmaktan dolayı hapisanede iken kaçıp silâhlı olarak dolaşmak suretiyle emniyet ve âsaiyişi yalnız veya çete halinde bozanlardır. (Madde 1-3)

Dahiliye Vekâletince şâki oldukları ilân edilenleri idare eden veya yataklık ve yardım yapanların bu şâkilerin elde edilmelerine kadar başka mahallere Dahiliye Vekâletince muvakkaten nakledilecekleri,

Gerek şâkilerin ilânını, gerekse yataklık yapanların başka mahallere nakillerinin adli zabıta memurları tarafından yapılacak tahkikata müstenit olarak mucip sebep beyanı suretiyle valilerin yazılı istekleri üzerine Dahiliye Vekâletince tasdik ve tahrirî emri üzerine icra olunacağı, (Madde 4-5)

Eşkıya çetesine dahil olanlardan bir veya birkaçı nedamet ederek arkadaşlarından ayrılıp hükümete teslim olmak suretiyle çetenin buldukları yerleri haber vermek ve bunların tenkilerini sağlayacak surette hükümet kuvvetlerine fiilen yardım ettikleri veya çetenin ayrılırken arkadaşlarından bir veya birkaçını öldürerek teslim oldukları takdirde şahsî haklar bâki kalmak üzere haklarındaki bilumum takibatın 5 yıl müddetle tecil ve bu müddet zarfında cinayet nevinden bir suç işlemediği takdirde tecilin affa inkılâp edeceği ve kendisine tebliğ olunacağı.

Muvakkaten aher mahalle nakledileceklerine ait sevk masraflarının muhacirlerin iskânına tahsis edilen meblâğdan tediye edileceği ve şâkilerin tenkilinde fevkalâde hizmetleri görülen mubirlere hizmet derecelerine göre para mükâfatı verileceği,

Bu maddelerin tatbikatında suiistimali, tekâsül ve kayıtsızlığı tahkikat neticesi anlaşılanlarla muhbirler hakkında açıklamalarda bulunan memurların azil veya açığa çıkarıldıktan sonra mahkemeye verileceği ve muhakeme sonunda nakledilenlerin zarar ve ziyanlarının mahkemece takdir ve tazmin ettirileceği (Madde 6-8)

Kanunun her yerde neşir ve ilân tarihinden muteber olduğu, hükümlerinin icrasına da İcra Vekilleri Heyeti Reisiyle Dahiliye, Adliye ve Maliye Vekillerinin memur bulunduğu (Madde 9-10) hükümlerini taşımaktadır.

Millî Hakimiyet Bayramı : Türkiye Büyük Millet Meclisi 24.10.1339 gün ve 362 sayılı kanunla, Peygamberin doğum gecesi olan güne tesadüf eden ve Türkiyede şahsî saltanatın ilgasiyle Millî hakimiyetin kurulmasını kati surette tesbit eyleyen kararın Türkiye Büyük Millet Meclisince kabul edildiği 12 Rebiülevvel gecesi ile günü Millî Hakimiyet Bayramı addolunduğu kabul olunmuştur.

Teşkilâtı esasiye kanunun bazı maddelerini tavzih ve tadil eden kanun - Cumhuriyetin kabul ve ilân

Atatürk büyük nutkunda; Cümhuriyetin kabul ve ilânına tekaddüm eden hâdisat ve vaziyeti izah ve tahlil ederken ; (Bizimle noktâi nazar ve faaliyette itilaf ve müşareket aramağa lüzum görmeksizin müstakilen ve hafî çalışan bir hizip belirdi. Bu hizip saf ve sureti haktan görünerek bütün fırka mensuplarını kendi noktâi nazarları lehine imalede muvaffak olmağa başladı.....25/Ekim/1339) (Sahife 486)

(Efendiler, yeni meclis ilk devrinde muhalefeti hafî bir hizbi kalilin iğfalâtına düşmek vaziyetine maruz bulundu. Fethi bey ve rüfekâsı, vezaifi hükümeti sükunetle ifa edemeyecek bir hale getirildi.

Fenalık, hükümet teşkilinin meclis intihabı ile olmasında idi. Bu hakikati çoktan görmüştüm.

Ben, mecliste hafî ve muhalif bir biçip keşfettikten, meclisin mesaisinde hissiyatın hakimiyetini gördükten ve hükümet hey'etinin intizamı mesaisinin her gün esassız bir takım sebeplerle intizamsızlığa düçar edilmekte olduğuna kanaat getirdikten sonra, tatbiki için münasip bir zaman intizarında bulunduğum bir fikrin tatbik anının geldiğine hükmetmiştim. Bunu itiraf etmeliyim.

Hey'eti vekile Çankayada nezdimde içtima etti. Gerek hey'eti vekile :reisi Fethi beyin ve gerek diğer vekillerin istifa etmeleri zamanının gel-

diğini ve bunun lâzım olduğunu dermeyan ettim. Meclisçe yeni hey'eti vekile intihabında, hey'eti hazıraya dahil bulunan vekillerden tekrar intihap edilen olursa onlar, bu intihaptan sonra da istifa ederek hey'eti vekileye dahil olmayacaklar, esasını da kabul ettik. Yalnız o zaman vekiller gibi intihap olunan ve hey'eti vekileye dahil bulunan Erkânı harbiyeyi Umumiye Reisi bu karardan hariç bırakıldı. Çünkü ordu idare ve kumandasının tesadüfi bir zata tevdiî caiz görülmedi.) Sahife 486.

Bu tarzı hareketle muhtelif hizip, hükümeti teşkilde tamamen serbest bırakılıyor ve bunların teşkil edecekleri Vekiller Hey'etiyle memleket mukadderatını idare etmelerinde beis görülüyor. Fakat bunların hükümet teşkil edemeyeceklerine ve teşkil etseler bile muvaffak olamayacaklarına emin bulunuyorlar. Hatta muhteris hizip hükümet teşkiline muvaffak olduğu takdirde muavenet edileceği kanaatinde bulunuyorlar. Memleket idaresinde ve yeni gayelerin takibinde aciz ve inhiraf gösterirlerse bunu mecliste tebarüz ettirerek meclisi tenvir etmek yolu tercih ediliyor.

Hükümet teşkiline muvaffak olmadıkları takdirde bu halin intibaha medar olacağı ve böyle bir buhranı idame tecviz edilemeyeceğinden (işte o zaman bizzat müdahale ederek tasavvur ettiğim meseleyi vaz etmek suretile işi esasından halledebileceğimi düşünmüştüm.) Sahife 487.

26/Ekim/1339 da hey'eti vekile istifa ediyor. Mecliste istifaname okunduktan sonra meclis azası odalarında, evlerinde guruplar halinde toplanarak listeler tertibe başlıyorlar. Bu hal 28/Ekim/1339 (1923) günü geç vakte kadar devam ediyor ve meclisçe kabule şayan bir liste tertip edilemiyor. (Bilhassa vekaletlere namzet düşünülürken o kadar çok hahişker ve taliplerle karşı karşıya kalıyorlardı ki... liste tertip etmekle meşgul olanları yeis ve endişeye düşürdü.

Bazı İstanbul gazetelerinin fotoğraflar neşretmek suretile (Heyeti vekile riyasetine intihabı muhtemel muhterem simalar) ihtarı ile nazarı dikkati celbetmekte kusur etmedi.)

28/Ekim/1923 günü içtima eden fırka idare hey'eti geç vakitlere kadar çalışarak bir namzet listesi tertipliyorlar ve Atatürkün bu hususta noktaî nazarı öğrenmek isteniyor ve geç vakit toplanmaya davet ediliyor. Listenin muvafık olduğu fakat listede isimleri bulunan zevatın rey ve muvafakatini almak lâzım geldiği bildirilmesi üzerine listede yer alan hariciye vekâleti namzeti davet ediliyor ve bu listeye dahil olamayacağı cevabı almıyor. Bunun üzerine (İdare hey'eti azasına icap edenlerle da-

ha ziyade müdavelei efkâr ederek kat'i bir liste tesbit etmelerini tavsiye ettikten sonra) Atatürk oradan ayrılıyor ve gece Çankaya'ya avdet ediyor. Yemek esnasında (yarın Cumhuriyeti ilân edeceğiz) diyor hazır bulunanlar bu fikre derhal iştirak ediyorlar ve yemeği müteakip hareket sureti hakkında kısa bir program tesbit ve tanzim olunuyor.

(Efendiler görüyorsunuz ki Cumhuriyetin ilânına karar vermek için Ankarada bulunan bütün arkadaşlarımı davete ve onlarla müzakere ve münakaşaya asla lüzum ve ihtiyaç görmedim. Çünkü onların zaten ve tabiaten benimle bu hususta hem fikir olduklarında şüphe etmiyordum...)

Önce 20/Ocak/1337 tarihli Teşkilâtı Esasiye Kanununun devlet şeklini tesbit eden maddelerini tadil için bir kanun lâyihası müsveddesi hazırlanıyor. Bu layiha ile kanunun birinci maddesinin sonuna (Türkiye devletinin şekli hükümeti Cumhuriyettir.) ilave ve 3. maddesi de (Türkiye devleti büyük Millet Meclisi tarafından idare olunur. Meclis, hükümetin inkısam ettiği şubaları idareyi icra vekilleri vasıtasıyla idare eder.) şeklinde tadil ediliyor. Bir de 8 ve 9. uncu maddeleri tanzim için metinler tesbit ediliyor.

Tesbit edilen bu maddeler encümen ve mecliste müzakere edilirken din ve lisan aittir bir madde ilâvesiyle aynen kabul olunmuştur.

28/Ekim/1339 günündeki içtimada da, Vekiller Hey'eti intihabı işini müzakere ve ikmal edemiyen fırka gurubu 29/Ekim/1339 Pazartesi günü öğleden evvel saat 10 da tekrar müzakereye başlıyor. İdare hey'etinin ihzârı mahiyette tertiplendiği vekiller hey'eti listesi üzerinde görüşmeğe devam ediliyor. Neticede hiç bir liste kabul edilmiyor. Verilen bir takrir üzerine umumi reis sıfatıyla Atatürk bu mes'eleyi halle umumi hey'et tarafından tevkil ve memur ediliyor ve bu karar üzerine Atatürk Çankayadan davet olunarak keyfiyet bildiriliyor.

Atatürk (Hey'eti vekile intihabında teşekkül etmiş efkâr hasıl olduğu anlaşılmuştur. Bana bir saat kadar müsaade buyurun. Bulacağım sureti halli arz ederim) teklifinde bulunuyor ve bu teklifi kabul olunuyor. Bu bir saatlik müddet zarfında gece hazırlanmış bulunan müsvedde layiha üzerinde icabeden zevatla görüşüyor.

Öğleden sonra saat bir buçukta fırka umumi hey'eti içtima ediyor ve ilk söz sahibi olarak Atatürk kürsüye geliyor ve şu beyanatta bulunuyor : (Muhterem arkadaşlar, hallinde müşkülata düçar olduğunuz mes'elenin sebep ve illeti bütün rüfêkaca taayyün etmiş olduğu kana-

atindeyim. Noksan, kusur, takip etmekte olduğumuz usul ve şekildedir.) diyerek umumî hey'etin birden Vekiller Hey'etini intihaba mecbur olduğu ve her devrede bu müşkülata tesadüf edildiği ve bu usulün bir çok teşevvüslere sebebiyet verdiği izah ediliyor ve bu müşkülün halli için kendisinin memur kılınması hasebile tesbit ettiği şekli teklif edeceğini ilave ederek Teşkilatı Esasiye kanununda tavihi gereken noktalara ait müsveddeleri okutturuyor.

Bu teklif üzerinde uzun münakaşalar yapılıyor ve nihayet maddeler birer birer okunuyor ve kabul edilerek fırka umumî hey'eti içtimama son veriliyor müteakiben saat 18 dede Meclis içtimai başlıyor.

Bu teklif, Kanunu Esasî Encümenince tetkik ve mazbatası hazırlanırken meclis bazı meseleler üzerinde müzakerata devam ediyor. Encümenin Kanunî Esasının tadilatına dair layihanın müstacelen ve derhal müzakeresini teklif etmesi üzerine, bu teklif kabul edilerek lâyiha üzerinde müzakereye başlanıyor, nihayet layiha (bir çok hatiplerin «Yaşasın Cümhuriyet» sedalarile alkışlanan hitaplarile kabul edildi.) 29 - 30/Ekim/1339 «1923» saat 20.30 da.

Bu suretle ihzar ve meclisçe kabul edilen ve (Teşkilâtı Esasiye Kanununun bazı maddelerinin tavihi suretile Cümhuriyetin vaz ve kabulüne dair olan kanun) :

11/Ağustos/1339 tarihinden itibaren ikinci devresine başlayan Büyük Millet Meclisi 29/Ekim/1339 tarihinde kabul ettiği altı maddelik 364 sayılı kanunla; Teşkilatı esasiye kanunun 1,2,4,10,11, ve 12. inci maddelerini tavih ve tadil etmiştir.

Birinci madde hakimiyetin bilâ kaydı şart milletin olduğu; halkın, mukadderatını bizzat ve bilfiil idare etmesi usulünün esas ve hükümet şeklinin Cümhuriyet olduğu. İkinci madde dinin İslâm dini ve resmî dilin Türkçe. Dördüncü maddede, devlet idaresinin Büyük Millet Meclisinde bulunduğu, Meclisin Hükümeti İcra Vekilleri vasıtasıyla idaresi.

Onuncu madde Cümhur reisinin Türkiye Büyük Millet Meclisi ve kendi azası arasından bir seçim devresi için intihabı ve vazifesinin yeni Cumhurreisi seçilinceye kadar devam etmesi, tekrar seçil meşinin caiz olduğu. 11. inci madde de; Cümhur reisinin, devletin reisi olduğu ve bu sıfatla lüzum gördükçe Meclise ve Vekiller Hey'etine reislik etmesi.

12. inci madde de; Başvekilin Cümhur reisi tarafından ve meclis âzası arasından seçilmesi, diğer vekillerin de Başvekil tarafından yine

meclis azası arasından seçildikten sonra Cümhur reisi tarafından meclisin tasvibine arz edilmesi, meclis içtima halinde değilse tasvip işinin meclisin içtimasına taliki.

Şeklinde tavzih ve tadil ediliyor.

Bu kanunun kabulünü takip eden 15 dakika zarfında Cümhur reisinin intihabı için yapılan teklif umumi hey'etin 29/Ekim/1339 tarih ve 30 numaralı kararıyle 43. üncü toplantının birinci oturumunda kabul edilerek seçime başlıyor, mevcut bulunan ve seçime 'iştirâk eden 158 âzanın ittifiakiyle Gazi Mustafa Kemal Cumhurreisi oluyor.

Aynı oturumda verilen takrirler üzerine 101 pare top atılarak Cumhuriyetin her tarafa ilân ve tebcili de 31 sayılı kararla kabul ediliyor ve memleketin her tarafında toplar atılarak Cümhuriyet ilân olunuyor.

Seferberliğin ilgası — Büyük Millet Meclisi 31/Ekim/1339 tarihinde kabul ettiği 365 sayılı bir kanunla da, yurttaki seferberliğin 1/Kasım/1339 tarihinden itibaren hitam bulduğunu kabul ve ilan ediyor. Bu suretle memlekette sükûn ve huzura kavuşulduğu halka duyuruluyor.

Mübadele, İmar ve İskân vekâletimin teşkilat ve mesarifi hakkında kanun

Cümhuriyetin ilânından iki gün sonra mübadele, imar ve iskân vekâleti ihdasına dair 13/Ekim/1339 gün ve 352 sayılı kanun tekrar ele alınarak bu teşkilatın tecrübe ve tatbikattan alınan ilhamlara göre ihtiyaca daha uygun bir şekilde tanzim ve tertibine tevessül olunuyor1.

1/Kasım/1339 tarihinde kabul edilen dört maddelik 366 sayılı kanunla 6.095.083 liralık bir tahsisat ayrılarak;

I —Merkezde bir müsteşar ile, sevkîyat ve nakliyat, muhacirin, işe, iskân şubelerini ihtiva etmek üzere Mübadele ve İskân Umum Müdürlüğü; İnşaat ve tamirat, mühendisler şubelerini ihtiva etmek üzere İmar Umum Müdürlüğü,

Hukuk Müşavirliği, Müfettişler, Hıfzıssıhha mütehasısları.

II — Taşrada da, Mıntika İskan ve İmar müdürlükleri ve İşe ve Sevkîyat ve nakliyat, İskân, hesap ve seyyar memurluklar,

İhdas ve teşkil olunuyor.

8/Kasım/1339 tarihli ve 368 sayılı bir kanunla da bu teşkilatın görev ve yetkileri tayin ve tesbit ediliyor. (Bak: 3. üncü tertip düstur cilt. 5. sahife 407.)

Uzun bir harp devresinden sonra yangın yerine dönen memleketin imar ve ihyası diğer taraftan yurtsuz ve yuvasız kalanlarla ana yurda alınanların bir an önce huzur ve selâmete kavuşturulması bu kanunla hedef ve gaye ediniliyor.

Şartların ve icapların değişmesi, yeni ihtiyaçlar ve durumlar muvacehesinde kalınması sonucu olarak 11/Aralık/1340 tarihinde 529 sayılı kanunla Mübadele, İmar ve İskân Vekâleti lâğvedilerek hukuk ve vazifeleri Dahiliye vekâletine devir ve bu hizmetlerin (İskan Müdüriyeti Umumiyesi) tarafından tedvir olunacağı tasrih olunuyor.

ÇÖPLERİN ZİRAATTE KULLANILMASI VE ÇÖP FABRİKALARI

Yazan :

Mehmet TARCAN
Ankara Belediye Reis Muavini

Giriş :

İhtiva ettiği çeşitli maddeler yönünden çöpler ziraat alanında en önemli gübre kaynağını teşkil etmektedir. Çürümek suretiyle toprağı terkip eden maddeler arasına katılarak inhilâl eden nebatların meydana getirdiğı ümüs (Humus) ziraate elverişli arazide % 3-6 nisbetinde mevcuttur. Sebze ve meyve bahçelerinde ise bu nisbet daha fazladır. Ümüs besleyici kudretinden ziyade hava ve diğ er faal unsurların toprağı nüfuzlarını arttırmak suretiyle toprağın bünyesini tadil etmekte ve faydalı mikropların üremesini sağlamaktadır. Ümüs kışın toprağın sertleşmesini, uzun müddet don kalmasını, yazın ise kurummasını ve çatlaklar hasıl etmesini önlemeyerek toprağın rutubet derecesini muhafaza etmek suretiyle nazım rol oynamakta ve atmosferik âmiller tesiri altında devamlı olarak havada mevcut oksijeni emmektedir.

Toprağın rutubetini ihya etmek için zamanında ot, yaprak, sebze V.S. gibi nebat veya gübre karıştırmak gerekmektedir. Gübre temininde güçlük çekilmesi karşısında sun'î gübre imal etmek, sebze ve meyve artıklarını veya lâğımlardan elde edilen gübreyi kullanmak zorunda kalınmıştır.

Ev çöplerinin Ziraatte kullanma şekilleri :

A — Çeşitli mutfak artıkları (gadoue verte) :

Avrupada eskiden ev çöpleri ve bilhassa mutfak artıkları şehirlerin civarında yaşayan çiftçiler tarafından toplanmakta veya biriktirenlerden satın alınmakta idi. Bilhassa İngiltere ve Şimalî Fransa'da çiftçiler mutfak artıklarını önceden satın alarak ayrı kaplarda biriktirmek suretiyle toplattırılırdı. Paris Belediyesi bu yüz yılın başında her gün şehirde toplanılan meyve, sebze ve diğ er mutfak artıklarını büyük masraflara girmeksizin şeker pancarı yetiştiren bölgelere sevk ettiriyordu.

Mutfak artıkları gerekli ayırım yapılmaksızın ziraî istihsalde kullanıldığı takdirde kuvvetli bir gübre vasfını taşımamaktadır. İçerisindeki çanak çömlek, porselen kırıkları, tarla ve bahçelerin taşını arttırmakta, pis kâğıt ve bezler toprağı kirletmekte, cam, demir, teneke kırıntıları organik maddeler tarafından çürütülmek suretiyle veya diğer şekilde insan ve hayvanlar için önemli tehlike arz etmektedir.

Nacy Üniversitesi Fen Fakültesi Profesörü M.R. Lienhart 1933 yılında Nancy Sağlık Kongresinde şunları söylemiştir :

Elenmemiş ve ayrılmamış ev çöplerinin tarlalara dağıtılması sağlığa zararlı sahalara artmasına yarar ; oralarda hayvanlar bilhassa koyun ve sığırlar kolayca Şarbon ve diğer hastalıklara düşer olur. Bu yerlerde yetiştirilen sebzeler içinde aynı hal varit olup her türlü nebatî hastalıkların yayılması kolaylaşmış olur.

Bu yönden harpten sonra, ev çöpleri ve mutfak artıklarının hiç bir ameliyeye tabi tutulmadan ziraatte kullanılması eski itibarını kaybetmiştir.

B — İlk ayırma ve eleme :

Çöpler toplattırdıktan sonra önce bir ayırmaya tâbi tutulur. Ziraatte elverişli olmayan ve hattâ zararlı bulunan maddeler ayrıldıktan sonra geri kalan taze ve mütecanis kısım gübre olarak kullanılır.

Bu gübre (poudreau) şu suretle elde edilir :

a — Basit eleme usulu (Simple criblage) :

Evlerden toplattırılan çöpler teknik manada ayrılmadan (avant triage) veya yakılmadan (avant incineration) önce basit şekilde dekten geçirilir. Bu eleme işi bilâhare yapılacak ameliyelerin kolaylaşmasına yardım eder. Yanabilecek maddelerin sıkışık halden kurtularak kolaylıkla yanmasını ve ziraatte gübre olarak kullanılabilir maddenin elde edilmesini sağlar.

b — Öğütülerek eleme usulü (Methode criblaga apres broyage et pulverisation) :

Bu usul çöplerin daha mütecanis ve kullanışlı şekle sokularak toprak içerisinde mas edilmesine matuftur.

Bu usule uyularak 1905 de Paris ve sonradan Toulon fabrikaları tesis edilmiştir.

İngilterede tatbik edilen usulün daha muvaffak olduğu söylenmektedir; Bu fabrikalarda çöpler ve mutfak artıkları çöp ambarlarına (Fossessilos) dökülmekte ve buradan taşıt bandları (Tapis Roulants) vasıtası ile hususî ayırma tertibatı bulunan kırıcı ve ezici değirmenlere (concameurs) sevk edilmektedir. Bu cihazlar sert çelikten mamül olup, müteaddit ağır çekiçlerin sür'atle işlemesi esası üzerine kurulmuştur. Çöpler bu ağır çekiçlerin sert darbeleri altında ezilir. Kaideye yerleştirilmiş olan elek tertibatı, elde edilen mahsulü, gözleri arzu edildiği genişlikte ayarlanmak suretiyle eleyerek kısımlara ayırır.

Bazı ahvalde basit bir öğütme tertibatı ilâvesi suretiyle gerekli hazırlık ameliyesi yapılabilir.

Bu usulün tali neticeleri elde olunan mahsulün sür'atle kurumasını temin etmekten ibaret olmayıp bilhassa tahammürü geciktirmeye yarar. Bu hal çöplerin stok yapılmasına, bir yerden diğer bir mahalle nakline yardım eder.

Bu usül ile elde edilen mahsulün besleyici kuvveti basit ayırma usülü ile elde olunandan daha yüksektir. Mahsulün maliyet fiatı ise, amortisman, enerji, işçi yevmiyeleri ve nakliye masrafları sebebiyle diğerinden fazladır.

c — Tahammür usülü :

Çöplerin tahammür ettirildikten sonra elenerek gübre elde edilmesi usulüdür. Tahammürden önce çöplerin ihtiva ettiği bazı maddeler özel ayırma ve bazı ahvalde öğütme ameliyesine tabi tutulur.

Hayvanı ve nebatî maddelerin çürümesinden hasıl olan gübre (terreau) iki tarz elde edilir :

a — Eski çöp ve süprüntü yığınlarının işletilmesi usulü : (exploitation des anciennes decharges) :

b — Sun'î tahammür hücreleri usulü :
(cellules de fermentation artificielle)

Bu usulde elde olunan gübrenin menşei ne olursa olsun, aşağı yukarı tahlil sonucu şöyledir :

Kireç	% 8,9
Magnezyum	% 0,1
Anıdrid sülfürik	% 0,6
» Fosforik	% 0,4
Radyum oksidi	% 0,2
Potasyum »	% 0,5
Azot	% 0,6
Erimiyen ve faydasız kısımlar	% 27,4
Rutubet	% 23,5

Bu gübrenin yığın halinde kesafeti 0,60 - 0,66 arasında değişmektedir.

Zimotermik tahammür usulü :

Muayyen şartlara uyarak bazı maddeleri karıştırmak suretiyle çöplerin acele tahammürünü sağlama usulüdür.

Bilhassa çiftçilerin kullandıkları gübreyi elde etmek için; çöplerden sağlanan gübreye hayvan gübresi ile hayvanların altından kaldırılan ot, saman karıştırılarak kısa zamanda tahammür ettirilmeleri temin olunur. Bu usulü ilk defa 1912 yılında Florence da Dr. Giuseppe Beccari tatbik etti. Sonradan Anger, Boggiano - Pico, Bordas gibi bazı şahıslar tarafından gerekli ilâve ve tadiller yapıldı.

Bu şekil umumiyetle zimotermik usulü (Procède Zymother mique) adı ile anılmaktadır.

Gübre haline getirilecek ayrılmış ve elenmiş çöpler 20 - 200 metre küp hacminde ve menşur şeklinde tekne veya mahzenlere doldurulur. Bu mahzenler yukarıdan aşağıya veya aşağıdan yukarı doğru emme tertibatlı bir vantilatör vasıtasıyla mutedil hava cereyanına tabi tutulur. Bu esnada mahzendeki çöpler lüzumlu rutubet derecesinin muhafazası için sulanır ve suyun mahzenin her tarafına nufuz etmesine çalışılır. Bu sulamada (arrosoge) hayvan sidîği, yağmur suyu v.s. den elde olunan mayi. (Purin) kullanılır.

Bu şartlar içinde termofil bakterilerin gelişmesi sayesinde hararet derecesi sür'atle 70 - 75 dereceye yükselir ve bir müddet sonra ağır ağır

düşmeğe başlar. Muhitin hararet derecesine geldiği takdirde mahzenlerin boşatılmasına başlanılır. Bu durum karşısında gübre mahzenlerde 25 - 30 gün kalmıştır.

Gübrenin hücrelerde bekleme müddeti başlangıçta 40 gün yani yıl da 9 devir yapılabilirken teknik ilerleme sayesinde bekleme müddeti kısalımış ve yılda 12 ameliye yapmak imkânı sağlanmıştır.

Gübreden çıkan gaz ile karışan havanın hücredeki gübre içinde dolaşımı iki şekilde mümkün olmaktadır :

a — Beccaria usulunde olduğu gibi yukarıdan aşağıya doğru emme usulü

(Aspiration)

b — Boggiano - Pico usulünde olduğu gibi üfleme şeklinde (insufflation),

Emme usulünün faidesi gübreden çıkan gazların kaçmasına mani olduğundan hücrelerdeki hava tazyikinin idamesine yardım etmektedir.

Hücrelerde karışık gazlar kokusuz olmadığından muamele sonunda derhal havaya serbestçe bırakılamaz. Gazları ve kötü kokulu mevaddı tutan rutubetli ve emici (asit sülfürik veya kloridrik ile ıslatılmış odun kömürü, alçı) maddelerin bulunduğu kulelerin içindeki eğri büğrü geçitlerden dolaştıktan sonra havaya karışır.

Bazı fabrikalarda çürümeden hasil olan gazlar ancak yüksek dereceli furunlardan geçtikten sonra havaya katılmaktadır.

Hücreler hararet kaybını önlemek için çok sağlam şekilde (armatürü zengin ve mukavim betonarme gibi) inşa olunmaktadır. Çünkü hücrelerdeki gazların ve sevk edilen havanın yarattığı tazyik mühim neticeler doğurabilir. Hücreler hararetin ziyama meydan vermeyen maddeler ile itinalı şekilde tecrit olunmaktadır.

Hücreler tıkanmaları önlemek için bazen iki kat olarak inşa olunmaktadır.

Hücrelerin, doldurma ve boşaltmayı temin için birisi üst ve diğeri alt kısımda olmak üzere iki geniş ağızı vardır. Bu ağızların kauçuk veya hidrolik tertibatı haiz su ve hava sızdırmayan kapılar ile muhkem şekilde kapatılması şarttır

Hücrenin merkezine yerleştirilen düz satırlı borular havanın duhulünü ve kütle içinde yayılışını kolaylaştırır. Hücrenin iç cidarında bulunan damarlar (Nervures) havanın ve çürümeden hasil olan gazların kolayca dolaşımına yardım eder.

Ayırma ve mekanik tertibat :

Zimotermik fabrikanın en asli unsurunu hücreler teşkil eder. Fakat bu fabrikaların işleyişi biri diğerini tamamlayan bazı devamlı ameliyelerin ifası ile mümkündür.

a — Çeşitli işlemler (manutations)

Gelen çöplerin boşatılması ve yığın haline getirilmesi, hücrelerin doldurulması ve boşatılması, imal edilen maddenin toplanması, şevke hazır şekilde stok edilmesi,

b — Mecburi ayırma (triage obligatoire)

Muameleye tabi tutulan çöplerin içinde mevcut faydasız kısımların tamamıyla ayrılması lâzımdır. (Çanak çömlek, teneke kutu, cam parçası, V.S.)

C — Elde olunan maddenin öğütülmesi ve elemesi.

Beccori usulünün tatbik edildiği ilk zamanlarda cansız cisim ve maddelerin ayırım işi muameleden önce yapılmakta idi. Taşıyıcı bir bandın sağ ve solunda yan yana duran kadın ve çocuklar önlerinden geçen çöpün içinde bulunan bu gibi mevaddı alarak önlerinde veya yanlarında bulunan sepetlere koyuyorlardı.

Bu usul çok şiddetli tenkitlere uğradı. İşçilerin çalışırken eldiven tulum ve maske kullanmaları temin edilmek suretiyle tehlikeyi hafifletici tedbirler alınmış olsa dahi, işçinin pis çöpler ve bunlardan çıkan tozlarla devamlı teması anti hijyenik sonuçlara karşı gerekli tedbirlerin alınmasını geciktiremezdi.

Bu gün ayırma işi muameleden sonra yapılmaktadır. Mekanik tedbirler alındığı takdirde bu usul daha az zararlıdır.

Demir, nikel v.s. parçalar için manyetik ayırıcılar (Separateur magnetiques) ve hacimli maddeler için de eleyici üstüvaneler (tambourcibleur) kullanılmaktadır.

Bununla beraber bu usulde kifayetsiz olup tamamlayıcı bir öğütme ameliyesine lüzum göstermektedir.

Bazı ahvalde hücrelerde bulunan cansız maddeler (nisbeti bazan çöpün ağırlığının % 40 yaklaşmaktadır.) hücrenin kapasitesini kısmakta mayi ve gazların dolaşımındaki intizamı sekteye uğratmaktadır.

Zimotermik bir fabrikanın enerji masrafı muameleye tabi tutulan Çöpün tonu başına 4 -5 kilowatt saattir.

Fabrikanın teşkilâtı :

Modern bir fermantasyon fabrikası önemli tedbirlerin alınmasını gerektirmektedir. Bunlar yalnız birinci sınıf gayri sıhhi müesseseler için derpiş olunan İdarî ahkâmın tatbiki ile değil bazı haklı hijyenik talep ve icapların yerine getirilmesi ile mümkündür.

Toz, koku ve duman çıkmasına mani olunması, sinek ve fare tehlikesinin önlenmesi zaruridir. Çöplerin ilk gelişinde işçinin her türlü temasına mani olunmalıdır. Yükleme, boşaltma, stok yapma işi lüzumlu malzeme ve masrafı asgari hadde indirmelidir.

Bu konuda en iyi düzen, çöpleri getiren vasıtaların hücrelerin platformuna yaklaşarak doğrudan doğruya boşaltılmanın teminidir. Çöpler boşaltılırken toz ve kâğıtların etrafa dağılmasını önlemek için hücreler bir hangarla tamamiyle kapatılmalıdır.

Boşaltmanın mutavassıtlık vazifesi gören bir çöp ambarına yapılması halinde dahi aynı tedbirlerin alınması gerekmektedir. Hücrelerde yığılan maddelerin boşaltılmasında da aynı tedbirler alınmalıdır.

Gübrenin ayrılması, elenmesi, stok edilmesi ve sevk olunması gibi ameliyelerde pek çok nazik meseleler doğurmakta ve son derece derin teknik ve pratik tedbirlerin alınmasını gerektirmektedir.

Koku tehlikesinin önlenmesi için çöplerin fabrikaya geldiğinde muameleye tabi tutulması ve çıkan gazların havaya katılmayarak gübrece emilmesi icap eder. Nihayet satıştan önce stok edilen gübrenin mümkün olduğu nisbette kapalı hangarlar altında muhafaza olunması zaruridir.

Muameleden önce silolarda bekletilen çöplere sinek ve farelerin musallat olmasına mani olucu her türlü tedbirin alınması zarureti mevcuttur.

İşçinin daha az tehlikeli ve az zahmetli çalışabilmesi için her türlü dikkat ve ihtimamın gösterilmiş olması böyle bir fabrikanın muvaffakiyet sırrının esasını teşkil etmektedir.

Zimotermik usulün mahzurları :

Bu usûl hakkında ileri sürülen belli başlı tepkit ve mahzurlar şunlardır :

a — Fermantasyon fabrikasının inşası fazla masrafı icap ettirmektedir. Bu usulde kullanılan hücrelerin hacimleri tutarı muameleye göre günlük çöp hacminin 25 - 30 misline yaklaşmaktadır.

Meselâ, çöp ve süprüntülerinin tamamını tahammür ettirmek isteyen 50.000 nüfuslu bir şehir için 20 metre küplük 75 hücre yapmak gerekmektedir.

Hücrelerin işgal edeceği saha ile kullanılacak makinaların bedellerinin de buna eklenmesi lâzımdır. Hücre ve makinaların sür'atle yıprandıkları dikkat nazara alınarak tesisatın amortisman müddeti azami 10 yıl üzerinden hesap edilmektedir. Bu durum ise maliyet masrafının artmasına sebep olmaktadır.

b — Çöplerin ancak bir kısmı gübre haline gelmektedir.

Çöp ve süprüntülerin fermantasyon ile tahavvül eden kısmını sebze ve meyva artıkları, yaprak ve ot gibi nebatî kısımlar ile mutfak artıkları teşkil etmektedir. Geri kalan kısmı faydasız ve cansız cisimlerdir. (Cam ve çanak çömlek kırıkları, maden parçaları, konserve kutuları, demir curufu, maden kömürü, tozlar, ocak külleri ve kumlar gibi.)

Bunların çöpün tamamına nisbeti mevsimlere ve bölgelere göre değişmektedir. Kış mevsiminde veya bazı sanayi bölgelerinde cansız ve faydasız kısımların muameleye tâbi tutulan çöpün tamamına nisbeti % 40 geçmektedir.

Cansız kısımların ayıklanması ve hiç bir şeye yaramayanların nakli ve imhası maliyet masrafına tesir etmektedir. Bunların az bir kısmı (azami % 10) işçiler tarafından toplama ve fabrikaya şevki esnasında ayrılabilir. (Boş şişeler, lehimli teneke ve konserve kutuları gibi) fakat büyük bir kısmının tahammür amelîyesinden önce veya sonra ayrılarak imha edilmek üzere süprüntü tasfiyehanesine (de potoir) şevki zaruridir. Bazan bunlar yol tesviye ve imha işlerinde kullanılmaktadır.

c — Bazı ameliyeler maliyete tesir eden masrafları artırmaktadır.

1 — Çöplerin fabrikaya dökülmesi ve hücrelerin doldurulması.

2 — Çöplerin ayrılması,

3 — Cansız kısımların ayıklanması ve nakli.

4 — Hücrelerin boşatılması,

5 — Gübrenin stok edilmesi ve talep edilen mahalle sevki.

D — Stok edilen gübrenin büyük bir kısmının satış mevsimine kadar muhafaza edilmesi.

Fabrika toplanan çöp ve süprüntüleri kapasitesi nisbetinde muntazaman işlediği halde elde olunan gübreyi çiftçiler yılda iki defa kullanmaktadır. (İlk baharda Şubat ve Mart aylarında % 30, sonbaharda Eylül ve Ekim aylarında ise % 70 i satılmaktadır.)

Bu durum karşısında işletme satış yapmaksızın yarı sene imalât masraflarına katlanmak zorundadır. Bu ise sanayide tasvip edilen bir istihsal ve işletme şekli değildir.

E — Gübrenin kullanılması mahallî bir karakter arz etmektedir.

Gübrenin besleyici kudreti, fabrikanın bulunduğu bölgede yapılan ziraatın çeşitleri, dönüm başına yılda kullanılan gübre miktarı istihlak bölgesine kadar nakliye masrafı ve satış fiatı gübrenin istimalinin inkişafında mühim rol oynamaktadır. Bu durum gübrenin kullanılmasını fabrikaya yakın bölgelere ve mahdut müşteriye inhisar ettirmektedir.

F — Fabrika istihsalini her ne pahasına olursa olsun gittikçe artırmak zorundadır.

Şhirden getirilen çöpler gübre satışı taleplerine göre tesbit edilemeyeceğinden ve şehrin nüfusu normal had içinde dahi her yıl arttığından, fabrika satışı ne olursa olsun istihsalini artırmak mecburiyetinde kalmaktadır.

Şehrin çöp ve süprüntülerinin gittikçe artması, istihlak edici müşterilerin mahdut ve tesadüfe bağlı bulunması neticesi gübre satışının mükemmelen teşkilâtlanmış bir servise tevdi edilmesi gerekmektedir.

Gübre fiatları, muhtelif âmillere ve piyasanın umumî kararsızlığına tabi olduğundan uzun vadeli alış verişlere mevzu olmağa müsait değildir.

Millî İktisadî gelişmiş, devletin ekonomik faaliyetlere müdahalesi asgarî hadde inmiş memleketlerde çöp fabrikalarının belediye idarelerince tesis ve işletilmesi tavsiyeye şayan görülmemektedir.

Zimotermik usulün faydaları :

Bu usulün tarafları şu faydalarını ileri sürmektedirler :

a — Çöp ve süprüntülerin fermantasyon usulü ile muameleye tabi tutulması ziraate faydalı bir madde olan konpost (composte) temini imkânını vermiştir. Bu durum millî iktisat için lüzumlu bir maddenin sebepsiz imha veya terk edilen ve ilk anda faydasız sanılan çöp yığınlarından elde olunmasıdır.

b — İlk anda bir kaç hücre tesis etmek suretiyle bu usûl tedricen tatbik olunabilir. Başlangıçta çok basit ve mahdut kapasiteyi haiz vasıtalar kullanılmaması, tesisatın ileride gelişmesini sağlayacak imkân ve şartların derpiş olunması lâzımdır.

c — Bu usûl başlangıçta şehrin muayyen yerlerinden toplanılan çöp ve süprüntülere tatbik olunmalıdır. Üstün vasıflı gübreyi sağlayabilecek olan hal ve pazar yerleri süprüntüleri ile mutfak artıkları bu işe tahsis olunabilir.

d — Lüzumundan ziyade istihsalden kaçınmak için, çöpler başka bir tarzda ayırma tâbi tutulma ameliyesi ile telif olunabilir.

e — Çöplerin çürüyerek değişimi için lüzumlu müddeti kısaltıcı vasıta ve usuller bulunabilir.

f — Tabii gübrenin kıt bulunduğu veya çok pahalı olduğu yahut traktörle ziraatın inkişafı neticesi çok miktarda gübreye ihtiyaç duyulduğu devirlerde çöplerden elde olunan gübre, diğer gübrenin yerine ikame edilen ve ziraat erkâmı tarafından hararetle aranılan bir madde halini almaktadır.

II — Çeşitli ev «çöpleri ve süprüntülerden istifade ve imha şekilleri :

Çöplerin ziraatte kullanılması bilinen yegâne hal tarzı değildir. Son zamanlarda pek çok cesur müteşebbisler, ister çöp ve süprüntüleri toplama esnasında faydeli olanların seçerek isterse çeşitli sınaî usuller tatbik ederek azamî istifade temin etme yollarına baş vurmuşlardır.

A — Ayırma (Triage) :

Ayırma ameliyesinin mevzuunu ev çöpleri içinde bulunan istifade edilmesi mümkün eşya ve maddelerin ayıklanarak geri alınması işi teşkil eder. Buna diğer bir deyimle gelişmiş ve sistemli bir toplama (chiffonage) da denilebilir. Bu ameliye, ayırıcı işçiler önünden geçirilen taşıyıcı şeritler üzerinde veya her biri bir kısım eşyayı ayırmağa elverişli biri diğerinin devamını teşkil eden cihazlar içinden çöp ve süprüntülerin geçirilmesi suretiyle gerçekleştirilir.

Bu mekanik cihazlar şunlardır :

a — Manyetik ayırıcılar (Separateurs Magnetques) : Bunlar mıknatıslı devvar üstüvaneler olup çöplerin geçişi esnasında demir ve buna benzer maddenleri tefrik etmeksizin yakalamaktadır.

b — Emici tertibat (Aspirateurs) :

Bu cihaz çöplerin altından geçirildiği körük biçimi kılıflar olup havanın emilmesi veya üflenmesi sayesinde müteharrik eleklerle sevk edilen çöpler içindeki kâğıtları yakalamağa yarar. Emilen veya üflenmiş hava, toz alma makinaları içerisinden geçirilmeden serbest bırakılmaz. Bu cihaz Almanya ve İngilterede tekâmül ettirilmiş isede, kâğıt nevine dahil bütün maddeleri (karton), küçük paçavra ve bezleri, kuru yaprak ve otları tamamiyle kaldıramadığından yeniden ayırma zaruri görülmektedir.

c — Tesfif sandıkları (Caisses de levigation) :

Kömürün yıkanmasındaki kaideye uyularak, çöpleri akıcı su, içerisinden geçirdikten sonra kesafetlerine göre kısımlara ayırmaktır.

d — Taşıyıcı şeritler (bandes transporteuses) :

Taşıyıcı şeritler, çöpleri kuru olarak elde ayırmanın tevhit ettiği mahzurları gidermek için su içinden geçirmek suretiyle ayırmaya yaramakta ise de, bu işte güdülen gayeye uygun olmayan ihtilatlar husule getirebilmektedir.

e — Cendere (presses) :

Cendere veya otomatik baskı makinaları kâğıt, karton, bez, paçavra veya demir ve teneke parçalarını paket yapmağa yaramaktadır.

Bütün bu sayılan cihazlar tesisatın inşa, idame ve enerji masrafları hakkında bir bilgi verebilmektedir. Mıknatıslı otomatik cihazlar vasıta-

siyle elde olunan demir ve diğer madeni parçalardan dahi istifade edebilmek için teneke kutu, bakır kap ve benzerlerini elle ayırmak lâzımdır.

Ayırma ameliyesinden tam manası ile istifade edebilmesi için çöplerin evlerden toplanırken çöp kutularında bulunan satışı mümkün eşya ve maddelerin çöpçüler tarafından alınmasını kesin olarak önlemek icap etmektedir. Çok defa ayırma ameliyesi neticesi elde edilen satılması mümkün maddeleri satışından hasıl olan meblâğ masrafa kâfi gelmemekte ve Belediyeler bu işle ilgili tesislere para yardımı yapmak zorunda kalmaktadırlar.

Sağlık yönünden mahzurları :

Meselenin İktisadî cephesi kadar sağlık yönü de önemlidir.

Ayırma salonları geniş, yüksek, havalandırma tertibatı mükemmel sinekleri uzaklaştırmak için tamamiyle mavi camla kaplı olsa dahi havası tozlu ve pis kokuludur.

İşçilere verilen eldiven ve maske onları çok defa iz'âç ettiğinden beklenen sonuç alınmamaktadır. Pro. M.R. Lienhart bu konu ile ilgili raporunda :

«Bir hırs tesiri altında satılabilen maddelerin işçiler tarafından çöpler içinden pis halde alındığını, ve elde edilen gübrenin hiçbir tathirata tâbi tutulmadan çiftçilere satıldığını, bu ayırma ister elle, isterse makina ile yapılıns işçinin sağlık durumunun acınacak hâlde olduğunu» belirtmektedir.

Bu mahzurları hafifletmek için ayırmadan önce çöplerin mikroplarının öldürme denemeleri yapılmaktadır. Bu iyi niyetler methe lâyük ise de, bu kadar müdil ameliyelerin korkunç neticeleri düşünüldükçe, bütün çöplerin mikroplarının imhası işinin faydası ve tatbik kabiliyeti hakkında tereddütler doğmaktadır.

Çeşitli usuller :

Hiç değeri olmayan bir iptidâî maddeden istifade sağlamak ümidi pek çok kimseler tarafından düşünüldüğünden çeşitli usuller ileri sürülmüştür. Bunların ayrı ayrı izahını yapmaktan ise, teklif edilen çeşitli ameliyeleri belirtmekle yetineceğiz.

1 — Otoklav içinde 130 derecede çöpleri kurutma ve mikroplarını öldürme,

2 — Sım sıkı kapalı ve iriliklerine göre kısımlara ayıran Tromeller içinde eleme,

3 — İstifade edilmesi mümkün maddeleri ayırma,

4 — Artıkları kapalı kazan içinde 400 derece hararete kömür haline getirmek;

5 — Yanması mümkün gazları emmek, imbikten geçen maddeleri teksif etmek,

6 — İmbikten geçen mayi maddeleri tasfiye etmek,

7 — Ayrılan sellülozik maddeleri idroliz usulü ile zerrelere ayırma.

Bu mütalâalardan çıkarılan netice şudur : Çöplerden mutad şekilde elde olunan gübre, demir, bakır V.S. parçalarından başka, zamk, ağaç kömürü, yanabilen gazlarlar, katran, amonyak, aseton, alkol v.s. istihsali düşünülmektedir.

Yağların çıkarılması :

A.B. Devlerinde önce tatbik edilen bir usule göre çöplerden yağ çıkarılmakta idi.

Bu usulün muvaffakiyeti çöplerin terkebine bağlı bulunduğundan umumî efkârın tasvibini kazanamadı ve zamanla inkişafım kayıp etti.

Bu usulün elverişli olması için iki faktör şarttır :

a — Halkın çöpleri cinslerine göre önceden ayırarak iki veya üç ayrı kısım halinde biriktirme itaat ve itiyadını benimsemesi, bu suretle aynı cinsten çöplerin toplanması kolaylaşmış olur.

b — Muameleye tâbi çöplerin ihtiva olması,ettiği yağ nisbetinin yüksek sevk Bu usulün tatbiki halinde cihaza terkibi edilen çöplerin ortalama terkibi şöyledir :

Su ve buhar haline gelen unsurlar	% 73
Yağlar	% 4
Sulp cisimler	% 23

Bu yağ nisbeti Avrupada hemen hemen meçhul sayılacak kadar düşüktür.

Diğer bir usulde 1916 yılından beri Nev-York'ta çöplerin bir kısmına tatbik olunan Cabwell garbage Reduction usulüdür. Bu usul 30 seneden beri pek gelişmemiştir.

Fabrikaya gelen çöpler her biri 5 ton istiap edebilen 3 metre kutrunda ve 120 cm. derinliğinde Reducteur denilen kaplara dökülür.

Reducteur mücehhez çift zarflı bir üstüvanî kazandır. Üst kısmında doldurmak için bir baca ve geniş bir delik, dibe yakın kısmında ve yanda boşaltma için ikinci bir delik mevcuttur. Bir boru çıkan gazlan toplayıcı bir kazana götürür.

Şakulî mihveri dibe yakın kısmında ağır ağır dönebilen uzun bir helezon halindedir. Bu helezon muamele esnasında kap içindeki çöpleri karıştıрмаğa ve sert artıkları ayırıp atmağa yarar.

Kap doldurulduktan ve bütün kapıları kapatıldıktan sonra, içindeki maddeler eminceye kadar petrolden çıkarılan bir mayi ile doldurulur. İki zarf arasına sevk edilen buhar veya sıcak su kabın muhteviyatını 95 dereceye kadar ısıtır. Bu suretle kap içindeki mayi kaynama derecesine yaklaşır.

12 saat sonra, kap içindeki mevaddın suyunu alma işi tamamlanır ve 95 derecede yağlar bozulmadan mayi içinde inhilâl eder.

Önce ısıtma durdurulur ve bir saat sonra yağların içinde eridiği mayi (Solvent) boşaltılır. Saf mayi ile kap iki defa çalkanarak yıkanır. Sonra boşaltma deliği yeniden kapatılır ve çöplere nüfuz eden mayii buhar haline getirmek için yeniden ısıtılır. Bu ameliye 4 saat sürer. Boşaltma kapısı açılır. Helezon dönerek sert cisimleri çıkarır. Arta kalan esmer renkteki yağın sonradan öğütülerek elenir. Elekten geçen mevad gübre olarak kullanılır.

Kaptan çıkarılan mayi imbiktan geçirilir. Mayi ve su buhar haline getirilerek bir kondansör'e sevk edilip orada kesafetlerine göre ayrılır. Geri kalan mayi yeni bir ameliye için kullanılır. İmbiktan çıkan yağ satışa hazır durumdadır.

Chamberlain usulünde çöpler otoklav da pişirilir. Önce yağlar ayrılarak alınır. Geri kalan kısım yukarıda izah olunduğu tarzda petrolden elde olunan bir mayide eritilir. Bir ton ham maddeden 20 - 35 Kgr. sa-

bun imalinde kullanılabilen yağ ve 70 - 80 Kgr. gübre elde olunmaktadır.

Bu usullerde en çok dikkat ve içtinap edilecek husus boğucu koku ve gazları bertaraf edebilmektir. Son tesisler bu yönü gerçekleştirmiştir.

Metan istihşali için fermantasyon :

Organik maddeler arasına rutubetli hava dolaştırmak suretiyle tahammürü temin edecek yerde özel bir mayı içerisinde geçirilerek fermantasyon sağlanır. Bu usül daha çok lâğım artık ve çamurlarına tatbik olunur. Bu usul organik maddelerin tahallülünü sağlar. Bunlar arasında metan gazı, anidrid karbonik ve oksijenle karışık olarak önemli yer tutar.

Fena kokulu gazlar meydana getiren hamızî tahammürlerden kaçınmak için digesteur cihazlarını en az 25 derece hararete bulundurmak, tecanüsünü muhafaza etmek için iptidâî maddeyi kuvvetle karıştırmak, metan intişarı için en uygun şartları hazırlayan havasız yaşayan mikropları (bacteries anaerobies) inkişafını kolaylaştırmak lâzımdır. Arta kalan kısım kuruduktan sonra ıslah ve tadil gübresi (terreau d'amendement) olarak satılır.

Bu muamele tarzı bütün organik maddelere tatbik olunabilir. Ducellier ve İsman bu metodu Cezair Ziraat enstitüsünde hayvanı gübre üzerinde dahi denemiş ve muvaffak olmuşlardır.

Bu usul güney Fransada Narbonne şehrinde ev çöplerine tatbik edilmiştir. 30 metre küplük bir hücre içerisine 10 ton ayrılmış çöp, 16 ton mayı ile birlikte doldurulmakta ve karıştırma en az 35 derece hararete tazyikli sulu gazla yapılmaktadır. Bu tecrübe 65 gün devam etmektedir. 10 ton çöpten 644 metre küp karışık gaz elde edilmektedir. Bunun 414 metre küpü yanabilen gaz olup % 36 sını işe yaramayan (bilhassa Co) gazlar teşkil eder.

Eğer ameliye 34 gün sonra durdurulursa karışık gaz istihşali 510 metre küp olup bu miktar müddete nisbet edilirse randımanın verimlilik derecesi anlaşılır.

Denize dökme :

Çöpleri denize dökme, bilhassa sahil şehirleri için uzun zaman cazip bir fikir olarak benimsenmiş ve tatbik edilegelmiştir.

Nis, Marsilya, Newyork, Bristol ve diğerk bazı kıyı şehirleri çöplerin denize dökülmesi işini gittikçe masraflı bir durum almasından ötürü terk etmişlerdir.

Bu işin ifası her şeyden önce özel niteliği haiz gemiler ile hamulesini iskeleden sağlığa zarar vermeyecek şekilde alıp denizin ortasına kadar götürmeğe yarayan Remorkörleri temin etmeğe bağlıdır.

Çöpler denizin akıntı, rüzgâr ve seyrüsefer durumu dikkat nazara alınarak iskeleden en az 10 - 25 Km. uzağa ve 70 metre derinliğe dökülmelidir. İngiltere temizlik işleri nizamnamesi mesafeyi en az 5 - 15 mil ve derinliği 70 metre olarak kabul etmiştir.

Suyun yüzüne çıkan çöpler ile kutu, şişe, sandık gibi yüzen cisimlerin çok defa yüklendikleri limana değil başka sahillere veya komşu plajlara doğru yol aldığı görülen olaylardır.

1911 Kolera salgını esnasında Cenova şehrinde çöpler çuvala doldurulduktan sonra denize atılmıştır. Çöplerin sahile dönüşü bu suretle önlenmiş ise de, fazla masrafı icap ettirdiğinden bu tecrübe de sağlık durumu normal hale geldikten sonra terk olunmuştur.

Denizin durgun, sisli, dalgalı hali, çöplerin atılmasında müessir olmaktadır.

Hollanda'nın Helder şehrinde çöplerin doldurulmasında ve boşatılmasında Tapis Roulannt - döner şerit tertibatı bulunan bir gemi kullanılmaktadır.

Şehrin bulunduğu yer, uygun deniz cereyanının ağzına yakın olduğundan çöplerin tehlike arzetsin denize atılmasına imkân vermektedir.

Sonuç :

Prof. Frans Popel bir konferansında, içinde bol miktarda ayrılmış bitki artıklar bulunan ve eser halindeki elemanları ihtiva eden maddelerle toprağın kayıplarının karşılanması gerektiğini açıklamıştır.

Aksi halde esash bir millî zenginlik tamir kabul etmeyecek şekilde ve sürekli olarak kaybolacaktır. Konpost (Composte) haline çevrilen ev çöpleri bu maksat için kullanılmaktadır.

Konpost ev çöplerinden meydana getirebileceği gibi Baden Baden, Gladsaxe şehirlerinde yapıldığı üzere çöplerin pis suların tasfiyesi neticesinde elde edilen çamurlarla karıştırılması suretiyle de hazırlanabilir.

Konpost toprağın mûmbitlik derecesini artırır.

Genel ekonomisi yönünden ev çöplerinde bulunan bütün ayrılmış maddelerin kullanılmasına lüzum görülen bir memlekette devletin müdahalesi zarurîdir. Bu müdahale ;

1 — Tesislerin finansmanı

2 — Şehir ve civarına asgarî bir satış bedelinin garanti edilmesi suretiyle yapılabilir.

Buna ilâveten bazı zirâî organizasyonların istihsalin önemli bir kısmının satılacağını kesin şekilde garanti etmesi gerektir.

Konpos ister meskûn mahallerden uzakta ve açık havada, isterse şehir civarında ve hücrelerde fermantasyon suretiyle hazırlansın, sağlık yönünden ileri sürülen tenkidlerden ziyade, ilkbaharda bitkileri soğuktan koruyan tabakayı biyolojik olarak ısıtmak için, diğer mevsimlerde ise bahçe ve tarlalarda, gübre olarak kullanılması gözönünde tutularak milli iktisat yönünden mütalâa ve teşvik olunmalıdır.

Avusturya Endüstrisini geliştirme cemiyetinin başkanı Haniseh «dünyanın içinde bulunduğu ekonomik durum bakımından, çöplerin her zerresinden istifade edilmesi hayatî bir önemi haizdir.» demektedir.

Dünya İktisadî nizamı içinde yeter derece gelişmemiş ekonomik bünyeye sahip bulunan memleketler için çöplerden istifade imkânını kazanmak ihmal edilmeyecek en mühim ve hayatî mevzuu teşkil etmektedir.

Ev çöplerini yakma usulü (incineration) ve bu sahada kullanılan muhtelif tip fırınları ayrı bir yazımızda inceleme konusu olacaktır.

KÖY İÇME SULARINA MÜTEALLİK İDARİ YÖNETMELİK ÜZERİNDE DÜŞÜNCELER

Yazan :
Turgut TİMUR
Germencik Kaymakamı

Suyun önemini izaha hacet yoktur. Bugün köylere getirilmekte olan içme su işleri faaliyetleri cumhuriyet hükümetinin köyler üzerinde gütmüş olduğu genel sağlık politikasının bir neticesidir. (1)

Köy halkının hayatı ile ilgili bu mesele üzerindeki kesif ve sistemli çalışmalar neticesinde memleketimizde su ihtiyaçlarını gayri sıhhi ve gayri fennî kuyulardan, dere, çay ve ırmak sularından ve gökyüzü sularından ve nihayet kilometrelerce uzak mesafelerdeki çeşitli sulardan sağlıyan bir çok köylerimiz temiz ve sıhhi, daimi ve bol içme suyuna kavuşmuş bulunmaktadırlar.

Bugün köy içme su işleri faaliyetleri sahasında önemli terakkiler kaydedilmiş ve çok büyük başarılar elde edilmiştir.

Köy içme su faaliyetleri kompleks bir konudur. Bu mahiyet ve hususiyeti dolayısıyla idare, nafia, sağlık teşkilatını ve köy idarelerini müştereken ilgilendirmekte ve harekete getirmektedir.

Köyün mecburî işleri arasında yeralan, köylere içme suyu getirilmesi konusuna idarede hususî bir önem verilmektedir.

Köylerimizin süratle temiz ve sıhhi içme suyuna kavuşması hususunda idare âmirlerinin Nafia Vekâleti ilgili elemanlarının çalışmaları cidden şâyânı taktirdir.

Nafia Vekâletince köylerde halkın yapacağı su işlerine yardım hakkında 1953 yılında tanzim edilmiş olan İdarî yönetmelik yürürlükten

---

(1) Bu konuya müteallik diğer yazılar İdare Dergisi'nin 240 ve 245 inci sayılarında intişar etmiştir.

kaldırılmış ve onun yerine (köylerde halkın yapacağı içme su işlerine vardım maksadiyle vilayetlere gönderilen tahsislerin kullanılmasına ait idari yönetmelik) ikâme edilmiştir.

Bu yönetmelikte köy içme su işlerine müteallik faaliyetleri :

- I) Yapımdan önce
- II) Yapım sırasında
- III) Yapımdan sonra, olmak üzere üç safha halinde mütalaa etmek mümkündür.

I) Yapımdan önceki faaliyetler

Köy içme su işlerinde yapımdan önceki faaliyetler sulardır :

- 1) Hukuki ihtilafların halli
- 2) Menbaların sarfiyat mesahalarının yapılması
- 3) İnşaata lüzumlu fenni evrakın tanzim edilmesi
- 4) Menbain yeter miktarda su verip vermediğinin incelenmesi ve kimyevî ve bakteriyolojik tahlillerin yaptırılması
- 5) Merkez ve tatbik komisyonlarının kurulması
- 6) Köyce sağlanan ayni ve nakti yardımların bütçeye konulması.

1) Hukuki ihtilafların halli

Kaptaj sahası, isale hattı, çeşme ve depo yeri üzerinde ihtilaf mevcut. ise önce bunun halli gerekir. «İşin yürütülmesine mâni teşkil edecek herhangi bir hukuki anlaşmazlık mevcut ise bunun vilayetçe halledilmiş olması (6830 sayılı istimlak kanununun bu konuya tatbik edilecek hükümlerden ve devlet şurasının 30/2/1953 tarih ve 53-17/53-23 sayılı tevhidî içtihadı kararından ve umumî hükümlerden istifade ederek) M.8.F.a.

Köylerin su ihtiyaçları için elde edilmesi gereken kaynak :

- A) Özel şahıslara aittir.
- B) Amme idare ve müesseselerine aittir.
- A) Kaynağın özel şahıslara ait olması

Köylerin su ihtiyaçları için elde edilmesi gereken kaynak özel şahıslara ait ise ihtilaf vukuunda hadise 31/8/1956 gün ve 6830 sayılı istimlak: kanunu hükümleri dairesinde halledilir.

B) Kaynağın amme idare ve müesseselerine ait olması

Köylere getirilecek suların kaynakları amme idare ve müesseselerine ait ise bu takdirde iki ihtimal mevcuttur :

- a) Kaynak bu idarelerin özel mülkiyetlerine konu teşkil etmektedir.
- b) Kaynak bu idarelerin genel mülkiyetlerine konu teşkil etmektedir.
- a) Kaynağın özel mülkiyete konu teşkil etmesi

Eğer su kaynağı devlet, vilayet, belediye ve köy gibi amme idarelerinin veya diğer amme müesseselerinin özel mülkiyetine konu teşkil ediyorsa bu kaynak İstimlak Kanununun 30. maddesinde yazılı (Bir idareye ait gayrimenkulün, diğer bir idareye verilmesi) sarahat dairesinde elde edilir.

- b) Kaynağın genel mülkiyete konu teşkil etmesi

Eğer bu su kaynağı bahis konusu idarelerin amme hukukuna konu teşkil eden mallardan madut ise bu takdirde Devlet Şûrasının 30/2/1953 gün ve 53 - 17/53 - 23 sayılı tevhidî içtihadî dairesinde elde edilir. (..... Dâva konusunu teşkil eden suların hususî mülkiyete mevzu teşkil etmediğine ve amme emlakından olmasına binaen istimlak yolu ile bir amme idaresinden diğer bir amme idaresine nakline mevzuat ve hukuk esasları müsait değildir. Amme idarelerinin istimlak müesseselerini birbirinin aleyhine kullanması diğer amme hizmetlerini de müteessir edeceğinden bu kabil malların buna ihtiyacı olan idarelerin hizmetine tahsisi ve bunun da her idarenin bünyesine ve teşkilât kanunlarına ve ledelhace umumi hükümlere göre yetkili idare adamlarının taktirine tabi olması lâzımgelir. Bu sebeplere binaen bu gibi hallerde istimlak hükümlerinin tatbik olunamayacağına ve içtihadın bu suretle birleştirilmesine 20/2/1953 tarihinde oy birliği ile karar verildi.)

İhtilaf su menbaında mevcut olduğu gibi isale hattı, çeşme ve depo yerleri üzerinde de olabilir. Zira isale hattı üzerinde ekili tarlalar, bahçeler, ağaçlık sahalara bulunabilir. Bu gibi hallerde M.K.nin 668 M.deki hükümler dairesinde hareket etmek lazımdır.

İsale hattı üzerindeki sahaların kamulaştırılmasında da hukuki bir mahsur yoktur. Netekim mülga 3710 sayılı belediye istimlak kanununun 1. maddesinin 2. fıkrası buna cevaz vermekte idi.

Çeşme ve depo yeri üzerindeki ihtilaflar da aynen yukarıdaki şekillerde halledilir.

2) Suların sarfiyat mesahalarının yapılması

Suları az ve debileri (2) mevsimlere göre değişen menbaların sık sık ve bilhassa kurak aylarda sarfiyatlarını ölçmek lâzımdır. «Suyu az veya sarfiyatı mevsime göre değişen menbaların en az bir sene sarfiyat mesahaları yapılmış olması ve bu rasatların kurak aylarda tekrarlanmış bulunması.» M.8.F.b.

Menba sularının sarfiyatlarını pratik olarak gaz tenekeleri ile ölçmek mümkündür. Bir gaz tenekesi 20 Litre itibar edilir. Mesela bir su menbaı bir saniyede bir teneke su doldurursa 20 Lit/S dir. Otuz saniyede bir teneke doldurursa O, 66 Lit/S dir. Bir dakikada bir teneke su doldurursa O, 33Lit/S dir.

Köy içme su işleri yapımında daima akan pınarlara itibar edilir. Yalancı pınarlara güvenerek faaliyete geçmek hiç bir zaman doğru olmaz. Zira bu pınarlar yerüstü su cereyanlarının bir delikten yeraltına girerek bir müddet seyrettikten sonra yeniden yeryüzüne çıkmaları ile husule gelirler.

3) İnşaata lüzumlu fenni evrakın tanzim edilmiş olması

İdarî Yönetmeliğin 8. maddesine göre «Programa giren köylerde programsız işe başlanmaz.....» ve yine aynı maddenin c fıkrasına göre «İnşaata lüzumlu proje, metraj, kesit, boy kesiti gibi fenni evrakın tanzim edilmiş olması» lazımdır.

4) Menbaın yeter miktarda su verip vermediğinin incelenmesi ve suyun kimyevî ve bakteriyolojik tahlillerinin yaptırılması.

Köylere getirilecek suların menbaları yeter miktarda su vermelidir. «Menbaın yeter miktarda ve içilebilir evsaf da su vermesi (Kimyevî ve bakteriyolojik tahlillerinin yaptırılmış olması) M.8.F.d. Nafia vekaleti suyun daimi ve bil olmasını esas ittihaz etmektedir. Bununla beraber köylerin nüfuslarına göre asgari sarfiyat miktarları tesbit edilmiştir.

Köylere su getirilmeden önce suların kimyevî ve bakteriyolojik tahlilleri yapılır ve bu tahliller su hakkında daha iyi neticeler elde edilebilmesi için sık sık tekrarlanır.

5) Merkez ve tatbik komisyonlarının kurulması

---

(2) Saniyedeki su sarfiyatına debi adı verilir. Bu litre veya metreküp (ton) cinsinden olabilir. Debede zaman birimi daima saniyedir.

Bütün vilayet merkezlerinde valinin başkanlığı altında nafia, sağlık, özel idare ve ziraat müdüründen müteşekkil bir merkez komisyonu ve kazalarda da buna muvazi olarak bir tatbik komisyonu kurulur.

Bu komisyonlar içme su işlerine müteallik işleri programlaştırır ve sevk ve idare ederler ve ödeneklerin sarfi vesair işler üzerinde kararlar ittihaz ederler. (M,6)

Kanaatimce böyle bir komisyonun kurulmasına lüzum yoktur. Zira bu komisyonlar işleri geciktirmekten ve zorlaştırmaktan başka bir işe yaramaz. İşlerin süratle ve selametle yürümesi için köy içme su işlerine müteallik bütün faaliyetlerin şevki idaresinin kaymakamların uhdesinde kalması elzem ve zaruridir.

6) Köyce sağlanan aynı ve nakti yardımların bütçeye konması

Köylerde yapılacak içme su işleri için köyce yapılacak her çeşit aynı ve nakti yardımların bütçeye konulmuş olması lazımdır. Köylerde aynı yardımlar imece ve vasıtalarından ibarettir. Nakti yardım ise köylü tarafından paraca yapılan yardımdır. Aynı ve nakdi yardımların bütçeye konulup konulmadığı İdarî makamlarla tâkip ve kontrol edilir. (M. 7.F.4)

II) Yapım sırasındaki faaliyetler

Bütçe kanununun devlet su işleri umum müdürlüğüne ait bölümdeki 791. fasılda köylerde halkın yapacağı içme su işlerine yardım formülü ile konulmuş bulunan tahsisatın sarf şekli (Köylerde halkın yapacağı içme su işlerine yardım maksadı ile vilayetlere gönderilen tahsislerin kullanılmasına ait İdarî yönetmelik de gösterilmiştir. İçme su işlerinin yapımı sırasında bu yönetmelik esaslarına göre hareket edilir. Yönetmeliğin ilk maddesi yardımın ancak köylere yapılacağını amirdir. Köyün tarifi köy kanununda yazılı bulunmaktadır. Binaenaleyh bu tarifi dışında kalan köyden başka herhangi İdarî bir teşkilâta yardım yapılmaz.

Yapım sırasındaki faaliyetleri, yönetmelikteki esaslara göre şu şekilde tesbit etmek mümkündür :

- 1) Tahsislerin yönetmelikte beyan edilen hususlara harcanması
- 2) Yardım paralarının tesbiti ve vilayetlere taksimi ile bildirilmesi
- 3) Aynı vasıtaları tedarikte müşkülata uğrayan vilayetlere aynen yardım yapılması
- 4) Tahsisatın makbuz mukabilinde il özel idarelerine devri

- 5) Yardım yapılacak köylerde sıra esasının gözönünde bulundurulması
- 6) Su ihtiyaçlarının sağlanmasında ve köylere getirilmesinde iktisadi kaidelere göre hareket edilmesi
- 7) Su işini benimsemeyen köylerden yardım alınarak başka köylere aktarılması
- 8) Gerekirse ödeneğin köy sandığına devri
- 9) İnşaat işlerinin teknik yönetmeliğe göre yürütülmesi
- 10) Vilayetçe teknik murakabenin yapılması
- 11) İşlerin emanet veya müteahhide verilmek suretile yaptırılması
- 1) Tahsislerin yönetmelikte beyan edilen hususlara harcanması

Köylerde halkın yapacağı içme su işlerine yardım maksadile yapılan tahsisler yalnız yönetmelikte beyan edilen hususlara harcanır, (Malzeme ve kira bedelleri, nakil vasıtaları alımı, işletilmesi işçilikler ve emsali masraflar). Bu hususlar yönetmeliğin 2. Maddesinde zikredilmiş bulunmaktadır. Bunların dışında kalan herhangi bir yere sarfiyat yapılmaz. (M.2)

- 2) Yardım paralarının tesbiti ve vilayetlere taksimi ile bildirilmesi.

Vilayetlere ayrılan tahsisler mart ayı içinde tesbit ve taksim edilerek kendilerine bildirilir, ve iki taksitte gönderilir. (Mayıs ve eylül ayı ortaları) Vilayetler de durumlarını buna göre ayarlarlar. Bunun dışında herhangi bir yardım yapılmaz. (M.3)

- 3) Aynı vasıtaları tedarikte müşkülâta uğrayan vilâyetlere aynen yardım yapılması

Piyasaya uzak olmaları sebebiyle içme su işleri için gerekli malzemeleri (Boru, âlet, edevat, makine v.s.) tedarikte müşkülâta uğrayan vilâyetlere bu malzemeler doğrudan doğruya nafia vekaletince temin edilir. Bunların bedelleri kendilerine ayrılan tahsisten mahsup edilir. (M. 4)

- 4) Tahsisatın makbuz mukabilinde il özel idarelerine devri

Nafia Vekâletince vilâyetlere gönderilen tahsisat, makbuz mukabilinde il özel idarelerine devrolunur. Vilâyetler bu paraları, bu yönetmelik hükümlerine göre tesbit edilecek köylerin içme su işlerine harcarlar. Bu tahsisatta Defterdarlıkça sarf evrakı aranmaz. (M. 5)

5) Yardım yapılacak köylerde sıra esasının göz önünde bulundurulması

İçme su işlerinde programa alınan köylerde sıra esasına göre hareket edilir. Aynı (İmece ve vasıta ve nakti (işçilik ve kamulaştırma bedelleri) yardımında bulunanlar ve bu hususta taahhütname verenler ve bunlar içinde de nüfusu çok olanlar tercihan ön sıraya alınırlar. (M.7.F.1)

6) Su ihtiyaçlarının sağlanmasında ve köylere getirilmesinde iktisadi kaidelere göre hareket edilmesi

Bilindiği gibi köylerde su ihtiyaçları üç muhtelif şekilde temin ve tedarik edilmektedir. Bunlardan birincisi yeraltı suları İkincisi yerüstü suları ve üçüncüsü de gökyüzü sularıdır. Köylerimiz en çok yeraltı sularından istifade etmektedirler. Bu sular kaynak ve kuyu suları olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Kaynak suları da termal kaynaklar ve adi kaynaklar olmak üzere ikiye ayrılırlar. Termal kaynaklar yeraltı sularının sıcak yerlere rastlamalarından ve bu suretle ısınmalarından meydana gelirler. Bunlar birçok madeni maddeleri eritirler (Demir, kükürt, karbonat v.s.). İşte böyle kaynak sularına termal kaynaklar diyoruz. Bunlara kaplıca ve ılıca da denilmektedir.

Termal pınarların ısı derecesi yirmiden fazladır. İçlerinde bol miktarda bulunan madeni maddelerin mevcudiyeti dolayısıyla bu sular hastaların tedavisinde kullanılır.

Termal pınarlar köy içme suyu olarak kullanılamazlar.

Kaplıca ve ılıcalar yurdumuzda çeşitli değişikliklerde ve bol miktarda mevcut bulunmaktadır. 24/5/1957 gün ve 6977 sayılı kanunun 2. maddesine göre kaplıca ve ılıcaların işletme hakkı ve temettü hisselerinin cıbayeti doğrudan doğruya vilayet özel idarelerine aittir. Binaenaleyh bu gibi yerlerden diğer idareler için kiralama ve başka şekilde tasarruf ve menfaat temini mümkün değildir. Ancak bu sular terkip itibarile bir kıymet arzeder ve mevkiî bakımından önem kesbederse devlet gerek doğrudan doğruya ve gerekse imtiyaz vermek suretile işletebilir.

Bahis konusu suların mülkiyeti hususi idareler, belediyeler, köyler ve kanunun saydığı diğer teşekküllere İcra Vekilleri Heyeti kararıyle devrolunabilir.

Kanun ayrıca suların mülkiyetinin bu idareler tarafından hakiki ve hükmî şahıslara temlik edilemeyeceği ve bunların işletilmesi ve sıhhi murakabesi hususunda 1953 sayılı umumi hıfzıssıha kanunu hükümlerinin

tatbik edileceği ve her türlü tesisatın yapılmasından önce sağlık vekaletine müracaat olunacağından bahsetmektedir.

Adı kaynaklar üçe ayrılırlar; (Damar, tavlet ve tesviye pınarları). Bunlar köy içme suyu olarak kullanılırlar; Adı pınarların suları serin, duru ve mikropsuzdurlar.

Kuyular da büyük çaplı ve borulu olmak üzere ikiye ayrılırlar. Borulu kuyular da adi kuyu, derin kuyu, artezyen olmak üzere üç çeşittir.

Yerüstü suları ise akarsular (Dere, çay, ırmak vs) ve durgun sular (Göller) den ibarettir.

Yerüstü sularından köylerde istifade imkanları yoktur. Çünkü bir sular geçtikleri yerlerde kirlenirler ve çeşitli mikroplar taşırlar. Bu suları içilebilir hale getirebilmek için süzmek suretile içindeki katı tanecikleri ayırmak (Fiziki temizleme usulü) ve sonradan klor ve ozonla mikroplarını öldürmek (Kimyevi temizleme usulü) lazımdır ki bu işler masraflı olduğu için köyler için iktisadi değildir. Binaenaleyh köylere kaynak sularını getirmek mümkün olmadığı takdirde, kuyu sularından istifade imkânlarını araştırmalıdır. Netekim yeniden kurulacak köylerde nazara alınması gereken genel sağlık şartları hakkındaki talimatnamenin 6. maddesi aynı sarahati ihtiva etmektedir. «Kurulacak köyler için behemahal temizliği ve arılığı itibarile kaynaklardan istifade çaresine bakılmadır. Çünkü köyler için sathi akar veya göl gibi durgun sulardan fayda yoktur. Bunlar daima insanların sağlığı için zarar verecek derecede pis olmaları sebebile fizik ve kimya usulleri ile temizlenmeleri lazım geleceğinden bu işin masrafı büyük olur. Halbuki kaynak suları ekseriya tabiaten temiz oldukları cihetle bunlar temizlikleri bozulmadan akıtıldıkları taktirde en iyi çeşme suyu olurlar. Bunun için köy yerlerinin seçilmesinde göz önünde bulundurulmalı, bilhassa eskiden bulunan çeşme veya kaynaklar varsa bunlardan istifade edecek surette köy yerini tesbit etmeli yoksa behemahal bir kaynak veya kolayca akıtılabilecek buna benzer (kuyu gibi) su gelir yerleri aramalıdır. Su bulunmadan köy kurmaya kalkınmak hiç bir vakit doğru olamaz.»

Gökyüzü suları ise yağmur, dolu ve kar sularından ibarettir.

Köylerde su ihtiyaçlarının sağlanması olduğu gibi, getirilme şekillerinde de iktisadi kaidelere riayet etmek lazımdır. Malum olduğu üzere köylere sular üç şekilde getirilmektedir. Birincisi cazibe suretile isale, İkincisi terfi suretiyle isale, üçüncüsü birleşik şekilde isaledir. Bunların içinde en iktisadi olanı cazibe suretile isaledir. Diğer isale şekilleri çok

masraflı olur. Binaenaleyh daima cazibe suretile isale şekli tercih edilir. Bundan bir netice elde edilemediği takdirde sıra ile sathi ve derin kuyu sularından istifade edilir. Terfii suretile isaleye pek zaruri ahvalde başvurulur. Yönetmelik köylere su getirme hususunda şöyle bir sıra esasım kabul etmektedir :

A) Cazibe ile isale

B) Sathi kuyular

C) Derin kuyular

D) Terfii ile isale

A) Cazibe ile isale

Köylere su getirilmesinde önce cazibe ile isale şekline başvurulur.

B) Sathi kuyular

Cazibe ile isale şeklinde güzergahı uzun ve inşaat pahalıya mal olacak ise bu takdirde sathi kuyulardan istifade imkanları araştırılır.

C) Derin kuyular

Sathi kuyulardan su elde etmek mümkün olmadığı takdirde derin kuyu sularından su teminine çalışılır. «Güzergâhı uzun ve inşaatı pahalıya mal olacak cazibe ile isale yerine evvela sathi kuyulardan ve bu mümkün olmadığı takdirde derin kuyu sularından faydalanmak çareleri aranır.» M.9.F.1.

Gerek derin kuyu etüdlerinde ve gerekse açılmasında vilayetin imkanları kafi gelmediği takdirde D.S.İ. tarafından vilayete yardım yapılır.

D) Terfii ile isale

Cazibe suretile isalenin iktisadi olmadığı ve adi ve derin kuyulardan da istifade sağlanmadığı takdirde terfii suretile isale cihetine gidilir. «Pek zaruri hallerde terfii ile isale cihetine gidilir.» M.9.F.2.

7) Su işini benimsemeyen köylerden yardım alınarak başka köylere aktarılması

«Köylere yapılan tahsislerin o yıl içinde sarfedilemeyeceği ve bu yardımın ait olduğu su işi köylü tarafından benimsenmediği veya yürütülmediği takdirde bu tahsis merkez komisyonunca başka köylere devredilebilir.» M.10.

8) Gerekirse ödeneğin köy sandığına devri

«Köylerde tediyei icabettiren işler için o köye yapılan tahsisten gereken miktarı köy sandığına devredilebilir.» M.11

9) İnşaat işlerinin teknik yönetmeliğe göre yürütülmesi

Köy içme su işlerine müteallik inşaat işleri yapılacak işlerin teknik esaslarını gösteren devlet su işleri tarafından düzenlenmiş (Köylere içme suyu getirilmesine ait yönetmelik) esaslarına göre yürütülür. (M.12)

10) Vilayetçe teknik murakabenin yapılması

Köylerde halkın yapacağı içme su işlerine vilayetçe teknik murakabe yapılır. Mürakabe sırasında maksat ve proje dışı görülen işlere müdahale edilir. (M. 14)

11) İşlerin emanet veya müteahhide verilmek suretile yaptırılması

Köy içme su işleri genel olarak emanet usulü ile yapılır. Bununla beraber bu usulden fayda sağlanmayacağı anlaşıldığı takdirde istisnaen ihale usulüne başvurulabilir. (M.7.F.2.3)

III) Yapımdan sonraki faaliyetler

Köy içme su tesisatlarının inşasından sonra şu işler yapılır :

1) Yapılan tesislerin köylere devri

2) Bir yıl içinde yapılan işleri gösterir cedvelin tanzimi ile D.S.İ. ne gönderilmesi

3) Yapılan tesislerin bakıma alınması ve onarılması

1) Yapılan tesislerin köylere devri

Köy içme su işlerine ait bütün işlerin nihayetinde yapılan tesisler köye devredilir. «İnşaatın hitamında tesisat bir zabıtlı ve dosyası ile birlikte köy ihtiyar heyetine devir ve teslim edilir.» M.15

2) Bir yıl içinde yapılan işleri gösterir cedvelin tanzimi ile D.S.İ.ne gönderilmesi

Yönetmelik esaslarına göre bir yıl içinde köylerde halkın yaptığı su işlerinin durumlarını gösterir bir cedvel hazırlanır. «Numunesi ilişik cedvel sıhhat ve dikkatle doldurularak ocak ayı içinde D.S.İ. umum müdürlüğüne gönderilir.» M. 14

Bu cedvelde şu hususlar zikredilmektedir :

A) Sıra no B) Yapılan işin ilçesi köyü C) inşaata ayrılan ödenek D) İsalenin cinsi (Cazibe veya terfii) E) İsalede kullanılan malzemenin

cinsi, kutru, tûlu (Galvaniz boru, beton veya künk boru, santifuj boru, aspes boru) F) Boru için sarfedilen para G) İnşaatın trihleri (Başlama ve bitirme) H) Menbain asgari sarfiyatı (Saniyede litre olarak) İ) Yapılan çeşme adedi J) Köyün nüfusu (İnsan, büyük ve küçük baş hayvan adedi)

3) Yapılan tesislerin bakıma alınması ve onarılması

Köye su getirmekle iş bitmez. Yapılan tesisler daimi bakım ve onanma muhtaçtır. Bu maksat için harcanacak para köylerce sağlanır. 831 sayılı sular hakkındaki kanunun 4. maddesine göre suların tesis, isale, idame masarifi köylerce temin ve tesviye edilir. Keza sular kanununa eklenen 2659 sayılı kanunun bir ve ikinci maddelerine göre bir köy ve köy halkının müşterek ihtiyacına mahsus suların kaynakları kendi sınırı dışında bulunsa bile su yollarının ve kaynaklarının bakım, onarılması, temizlenmesi ve suyun sıhhat şartlarına uygun bir halde bulundurulması köy ihtiyar meclislerine aittir Keza idari yönetmelik aynı sarahati ihtiva etmektedir. «Aynı vechiyle köy ihtiyar heyetlerine devir ve teslim edilen bir köye ait tek tesislerin bakım, onarım ve işletmesi için köy idare heyeti vazifelendirilir ve her yıl köy bütçesine bu maksatla yeter miktarda tahsisat konur. Ayrıca yardım yapılmaz.» M. 17.

Köylere müşterek getirilen su tesislerinin bakım ve onarımı ilgili köylere aittir. Müşterek tesisler için birlikler tesis edilir. Sular kanununa, eklenen kanuna göre «Ortaklama idare olunacak suları alakalı olan şehir ve kasabalarla köyler belediye kanunu hükümlerin göre tesis edecekleri bir birlik marifetile de idare edebilirler.» M.4.F.I. İdari yönetmelikte de buna benzer bir hüküm mevcut bulunmaktadır. «Köylere devir ve teslim edilen müşterek tesislerin bakım ve onarımı ve işletmesi için 5442 sayılı il idaresi kanununun 56 cı maddesine uyularak (Birlikler) teşkil edilir.» M.16

TERCÜMELER

HAYATA TEKRAR KAVUŞTURULAN ROTTERDAM'DA

**Hollandalılar cesaret ve metanetleri sayesinde
harbin bıraktığı harabeler yığını arasından
dünyanın en modern şehrini nasıl çıkardılar.**

Fransızcadan Çeviren :
Naci BABACAN
Çarşamba Kaymakamı

Birçok insan için Rotterdam 1939 yılından evvel alelâde bir limandan fazla birşey değildi ; fakat, 14/Mayıs/1940 da Nazi bombardıman uçakları ona meş'um bir şöhet sağladılar.

Bu uğursuz günde, şehir halkının öğlen yemeklerinden kalkmak üzere oldukları sırada düşman uçakları bombardımana başladılar, o kadar alçaktan uçuyorlardı ki gamalı haçları farkediliyordu. Şehri müdafaa etmek için ne uçaksavar topları ve nede avcı uçakları mevcut değildi, kırk dakika, bombardıman uçakları bir tarlayı süren traktörler gibi gökte mekik dokudular. Onlar ortadan kaybolduğu zaman şehrin kalbi sönmüş gibi idi; yalnız, eski Saint - Laurent kilisesi, belediye binası, birkaç bina ve olanlardan habersiz dönmeye devam eden büyük bir yel değirmeni kalmıştı. Felâketin bilançosu şöyle idi: Sönmüş 25.000 ocak, 24 kilise, 13 hastahane, 1200 fabrika veya atelye, 69 okul, 12 sinama. 78.000 kişi evsiz kalmış, 900 kişi ölmüştü.

Ümitsizliğe gömülmemek için, denizin binlerce defa tahrip edici hücumlarına maruz kalarak çileye alışmış bulunan bir halk, Hollandalılar gibi bir millet olmak lazımdı. Onlar için yapacak tek bir şey vardı : Molozları temizleyerek sıfırdan başlamak. Onlar da öyle yaptılar, ve bu işi o kadar şiddetli ve çabuk başardılar ki bütün dünyayı hayran bıraktılar. Bugün, küllerinin arasında hayat bulan ve asrımızın icaplarına en iyi şekilde uyan dünyanın en güzel modern bir şehri yükselmektedir.

Şehrin ortasındaki boş saha eskiye nazaran iki misli geniştir (Şehir nüfusu eskisi kadardır, zira binalar daha yüksektir.)

Yeni Şehrin hektarlarca, yalnız yayalara tahsis edilmiş geniş caddeler, çiçekleri ve modern yapıları ile kibar ve güzel ticaret caddeleri,

bazıları 90 metreye kadar geniş olan dümdüz ana yolları vardır; unutmamalı ki, yolların ekserisi, ticari nakil vasıtalarının tahmil ve tahliyesine tahsis edilmiş yan sokaklarla mücehhez olduğundan, kamyonlar seyrüseferi aksatmazlar.

Şehrin merkezine çok yakın bir helikopter meydanı mevcuttur, o kadar yakındır ki belediye binasından yaya olarak kolayca gidilebilir. Aksine, fabrikalar şehrin kenarlarında seçilmiş yerlere inşa edilmişlerdir. Şehrin merkezinde, karmakarışık bir antrepo yığını yerine 200 den fazla toptancının işgal ettiği dokuz katlı muazzam bir bina yükselmektedir. Avrupanın bu en mühim ticaret building'i (istifade edilebilen sahası 120.000 metrekaresi aşar), üçüncü kata kadar kamyonlarının çıkabilmesini sağlayan bir rampaya, 400 arabalık bir garaja, bir postahaneye, bankaya, barlara, bir lokanta ve altı tane kadar kapalı spor salonuna maliktir. Rotterdam'ın ruhu olan ve 1944 de işgal ordusunun tahrip etmiş olduğu limanı bugün o kadar faaldir ki, New-York'tan sonra dünyanın ikincisi olmuştur. Gemilerin tahmil, tahliyesi en süratli ve başka yerlere nazaran en ucuz bir şekilde yapılmakta olup aynı zamanda yedi radar istasyonu sayesinde denizcilik bakımından en emin bir liman olarak görülmektedir.

Şehrin yeniden inşası ve liman tesisleri masrafları Hollanda Hükümeti, belediye ve hususi teşebbüs tarafından karşılanmıştır; bu masraflar 200 milyar fransız frangına yükselmektedir, yüz ölçümü Britanya'yı geçmiyen bir memleket için büyük bir rakam... Fakat, Hollandalılar şimdiye kadar bundan daha iyi bir yatırım yapmadıklarını zannetmektedirler.

Rotterdam belediye reisi, ticaret odası başkanı ve diğer ileri gelenlerin şehrin dışında bir bahçede yeni bir inşaat plânının temellerini atmak için toplandıkları zaman harabeler hâlâ tütmeğe idi. Ticaret odası sekreteri,

Izdrabımız o kadar derindi ki, göz yaşsı safhasını aşmıştı, diyor.

Ertesi gün, ekserisi faciada işlerini kaybetmiş insanlardan mürekkep işçi ekipleri (memur, lokanta garsonları, keresteci, hamal Vs.), arazi temizlemek, sallanan duvarları yıkmak, molozları kamyonu taşımak ve yeni yolların inşaatı için kanalları doldurmak üzere çalışmağa başladılar. Benzin tükenince atları kullandılar ve sonra, bunlarda mükellefiyete tabi tutulunca el arabalarına baş vurdular.

Rotterdam nemli ve turp kömürü ihtiva eden toprağı yüzünden temel kazıkları üzerine kurulmuş bir şehirdir; enkaz temizleyiciler 9 ilâ

18 metre uzunluğundaki bu kazıklardan 160.000 tane çıkardılar. İşçiler, betonarme bina inşaatında kullanılmış çelik aksamı onları sarmış olan çimentodan kurtararak 65.000 ton demir hurdası yığıp, 52 milyon tuğlanın eski harçlarını kazıdılar. O devirde, kurtuluş büyük bir mesele olarak görülüyor, İngiltere düşmanın hava kuvvetlerinin bomba yağmurları altında inliyor, Birleşik Amerika Devletleri bitarafılıklarını muhafaza ediyorlardı. Fakat, Hollandalıların birgün su veya bu şekilde hürriyete kavuşacaklarına dair kuvvetli kanaatları vardı. Onlar, elde ettikleri malzemenin bir kısmını harp senelerinde kullandılar. Fakat, kalan temel kazıklarını kanallarla uzak göllere doğru yüzdürerek böylece düşman gözünden sakladılar; çelik ve demiri toprağa gömdüler, tuğlaları yapraklı çitlerin arkalarına yığıdılar ve böylece sonradan paha biçilmez kıymet olacak olan gizli inşaat malzemesi ihtiyatları meydana getirdiler.

Bombardımandan 10 gün sonra şehrin ileri gelenleri çok sert bir tedbir aldılar : Tahrip edilmiş olan mıntıkada ve onun yakınında bulunan 168 hektar arazi bir istimlak kararı ile belediyenin oluyordu. Normal zamanda, böyle bir karar büyük bir infial yaratır, şiddetli davalara yol açardı. Fakat, arazi sahipleri kanuna itaat ederek istikbalin yapıcılarına büyük bir imkân verdiler.

Aylar boyunca, Rotterdam halkı hummalı bir süratle eski tuğlaları kullanarak tahminen 1600 mesken, birkaç dizi dükkân ve büyük bir bankanın temelini inşa ettiler. İşgal kuvvetleri oldukça halim görünüyorlardı fakat, her an bu durum değişebilirdi. 1942 de bu durum fiilen değişti; Almanlar belediye reisini ve encümen üyelerini kendi emirlerindeki iş birlikçileri ile değiştirip her türlü yeni inşaatı yasak ettiler ve işçi ve mütehassısları kafile, kafile Almanyaya göndermeğe başladılar. Enkazdan temizlenmiş olan şehrin üstüne büyük bir sükût örtüsü çöktü. Eskiden, mamur ve müreffeh bir şehir hayatının hüküm sürmüştüğü bu yerleri azgın otlar, yabancı çiçekler kaplamıştı. Şehrin eski ileri gelenleri serbestçe toplanamıyorlardı, fakat, düşünlerde, yıl dönümlerinde kulakları kırışte (zira, her an asfalt üzerinde Almanların ağır çizme seslerini duymak mümkündü) fikir teatisinde bulunuyorlardı.

Şehrin mimarına gelince, o yeni Rotterdam'ın plânlarını çiziyordu. Onun projesi esasta eskisinin aynı fakat, daha sağlam bir şehir inşasını ihtiva ediyordu, geleneklerine bağlı olan şehirliler, otomobillerden çok atlara uygun bu karışık eski ev yığınlarını ve dolambaçlı yolları seviyorlardı.

Fakat, parklardaki otlar daima yükseliyordu ve mazinin hasreti yerini derhal gerçeğe bıraktı ; iyi düşünebilenler kendi kendilerine sormaya başladılar : «Biricik şansımızı kaçırmayacak mıyız? Neden tamamen yeniden yapmalıyız?»

1944 yılı başında, Oud, Van der Mandele ve mahir bir mühendis olan Cornelius Van Traa eskisinden tamamen başka bir şehir kurmanın zamanı geldiğine karar verdiler. Van Traa, mimarların şahsi telakkilerine rahat rahat imkân verebilecek olan geniş caddeler ihtiva eden bir temel plân hazırladı. Haftalar boyunca koltuğunun altına sıkıştırdığı plânı, kendisine kulak verecek herkese göstermek üzere dolaştı durdu. Hemşehrilerinin görüşleri onu ilgilendiriyordu, Zira, ona göre bir şehir, taş ve çelik demek değil, fikirler, hisler hayat ve bütün bunların işbirliği demektir.

Rotterdam üzerine ikinci topuz darbesi indiği zaman proje oldukça ilerlemişti. 1944 Eylülünde, Almanlar müttefik çıkartmasından sonra mengeninin sıkıştığını görünce şehrin en kıymetli şeyini, limanını tahrip ettiler. Havuzları, rıhtımları attılar, büyük vinçleri ve hububat elevatörlerini suya gömdüler. Londraya kaçmış olan hükümet yeni felâketi haber alınca gizlice liman müdürü Nicolas Theaderus Koornans'ı İngiltereye çağırdılar. Belki de Rotterdam limanı inanılmaz süratle başarılmış olan yeniden inşasını bu yolculuğa borçludur. Hakikaten, Londra'daki Hollanda Hükümeti Koornans'ın tavsiyelerine uyarak çelik ve muhtelif inşaat malzemesi stoku yapmaya başladı. Bundan başka liman inşasına iştiraklerini sağlamak üzere büyük Britanya'daki üç firma. ile mukaveleler imzaladı. Bu şekilde, Rotterdam muhtaç olduğu malzemeye, harap olmuş diğer şehirlerden çok evvel sahip oluyordu.

5-Mayıs-945 kurtuluş günü, şehirli neş'e içinde yaktıkları ateşlere Alman tebliğlerini, ilânlarını ve Gamalı Haç'lı bayraklarını attılar. İlk işleri, muhterem profesörleri Oud'u belediye reislik makamına oturtmak oldu, sonra inşaata giriştiler.

Engeller eksik olmuyordu. Kalifiye işçilerin büyük bir kısmı Almanya'ya gönderilmişti. Hollanda Hükümeti, yetiştirme merkezleri açmak mecburiyetinde kaldı, bu merkezler rekor sayılabilecek kısa bir zaman içinde ehliyetli işçiler yetiştirdi.

Binlerce şehirli her türlü konfordan uzak meskenlerde sıkışık vaziyette barınıyorlardı fakat, belediye kararları mesken ve mağaza inşaatından önce liman inşaatının ele alınacağını bildirdiği vakit kimse ses çıkarmadı.

İşler bitmek üzereydi ki (Hollanda America Line) şirketinin havuzunun yeri münakaşa mevzuu oldu. Koomans ve Van Traa bu şirketin muhteşem gemilerinin şehrin ana caddesinden görülebilmelerini istiyorlardı. Aksine, hükümetin resmi temsilcisine göre bu arzu hissi bir fanteziden ibarettir; buna mani olacağını söylüyordu. Aynı gün ikinci vakti (Nieuw Amsterdam) gemisi rıhtıma gitmek üzere nehri geçiyordu.

Eskinin pırl pırl beyaz mağrur gemisi nerede idi? Uzun harp yılları hizmeti, asker nakli onu kirli, harap bir hale sokmuştu. Rıhtım boyunca yığılarak gözleri gemiye takılı şehirli göz yaşlarını tutamıyorlardı. Hükümetin temsilcisi de onların arasında idi.

— Dersi anladım, diye mırıldandı ve vetosunu geri aldı.

Van Traa plânı şehrin merkezindeki ev miktarını 12.000 olarak tahdit etti. Dağınıklığı önlemek için sanat erbabının dükkânları ve tamir atölyeleri iki binada toplatıldı; toptancı tüccarlar, daha evvel gördüğümüz gibi başka bir binada toplatıldı, sağlık müesseseleri dördüncü bu binayı işgal etmektedirler. Şehrin kenarlarında seri hailandeki ikametgaha tahsis edilmiş binalar vardır. Bunlardan herbiri 20.000 kişi barındırmakta ve yeşil bahçeler ve oyun sahaları ihtiva etmektedir. Bu binalardan ekserisinin ilâve kısımları vardır, bunlar yaşlılara tahsis edilmiş düz ayak binalardır; yalnız kendi nesillerinden olanların arkadaşlığı yerine ihtiyarlar bundan böyle cemiyetin mütemmim cüzünü teşkil etmektedirler.

Birçok memleketlerin şhircilik mütehasısları ve mimarları Rotterdamı görmeye gelerek ona hayran kalmışlardır. Katedilmiş olan yolun üzerinde rastlanmış olan engeller düşünülürse bugünkü başarıyı heyecan verici olarak tavsif etmek yerinde olur. Tamamen yeniden inşaa edilmiş olan şehrin merkezinde yalnız Saint - Laurent kilisesi eski hatlarını muhafaza etmektedir. Tamiratında çalışan heykeltraş ve duvarcı ustaları 17 nci asır ustalarının tarzını taklit etmeğe çalışmaktadırlar.

Bugün, Rotterdam halkı Parislilerin, Londralıların ve New-Yorkluların kendi şehirlerini bildiklerinden daha iyi bilmektedir. Belediye tarafından organize edilen ve ilânlarla bildirilen şehir turları her yıl 100.000 kişi çelptmekte olup bunların 90.000 i Rotterdamlıdır.

AMERİKA'DA HÜKMİ ŞAHSİYETİ HAİZ NÜFUS İŞLERİ HEYETİ RAPORU

5 Kasım 1952 ilâ 31 Aralık 1955

TARİHÇE

İngilizleceden Çeviren :
Adil DÜNDAR

Nüfus İşleri heyeti geniş nüfus meseleleri sahasındaki ehemmiyetli faaliyetleri teşvik etmek, cesaretlendirmek, ilerletmek, korumak ve bu nevi faaliyetlere öncülük etmek maksadiyle New York eyaleti cemiyetler kanuna göre 5 Kasım 1952 tarihinde kurulmuş hükmi şahsiyeti haiz ve kâr gayesi gütmeyen bir teşekküldür. Nüfus işleri heyeti yardımını esas olarak bu sahadaki ilmi taahhütlere yapmaktadır.

Nüfus İşleri heyetinin kurulması üçüncü John. D. Rockefeller ve onun alakalı bulunduğu bazı tröstler tarafından yapılan bağışlarla, mümkün oldu. 1954 yılında Ford müessesesi heyete nüfus ve sağlık istatistiklerine ait tetkik ve çalışmaların ilerlemesi için esaslı bir teberrüde bulundu. 1955 yılında Rockefeller Brothers Fund teşekkülü 1956, 1957 ve 1958 yıllarında tediye olunmak üzere bir teberrüde bulunmuştur. Aynı zamanda Rockefeller Enstitüsü'nün istifadesi için kurulan laboratuvar kolaylıkları heyetin istifadesine arzolanmıştır. Bu bağışlar daha küçük bir kaç mikdarla birlikte bu raporun mali kısmına kaydedilmiştir. Bu bağışlar 1956-1958 devresi için yılda takribi olarak 500.000 dolarlık bir bütçeyi mümkün kılmıştır.

1953 yılı Mayısında Mr. Frederick Osborn heyet çalışmasının idaresine memur fiili reis yardımcısı olarak seçildi. Heyet 1 Eylül 1953 de dairesini New York park caddesinde 230 numarada açtı. 1954 yılı ilkbaharında Dr. Dudley Kirk nüfus istatistikleri Müdürü ve Dr. Warren Nelson tıbbi işler Müdürü olarak vazife kabul ettiler.

Nüfus İşleri heyetinin kurulması nüfus işleri sahasındaki uzun bir ilerlemeler serisini takip etti. 1920 yılı başlangıcında nüfus meselelerini araştırmak maksadile (Scripps Foudation) Scripps müessesesi

kuruldu ve bu müessesenin çalışmaları son derece muktedir ve iyi yetişmiş nüfus ve sağlık istatistikleri mütehassısları tarafından idare olundu. Tahminen aynı zamanda (Milbank Memorial Fund Of New York) Müessesesi Nüfus işlerinin umumi sağlıkla alakasını kabul ederek nüfus ve sağlık İstatistikleri çalışmaları programına başladı.

1936 da Primceton Üniversitesinde öğretim ve araştırma için müstesna öğretmenler ve yardımlarla nüfus araştırmaları servisi ihdas olundu. Nüfus işlerinde aynı zamanda mühim olan şey, diğer Üniversitelerden ileriye gitmektir. Aynı zamanda artan Amerikan nüfus ve sağlık istatistikleri mütehassısları gurubu Amerika nüfus cemiyetinde toplanmak imkânını bulmuşlardı. Ve nüfus işleri ilmi araştırmaları milletler ara birliği dünyanın her tarafından nüfus ve sağlık istatistikleri mütehassıslarını bir araya getirdi.

1946 yılında Birleşmiş Milletler Ekonomik ve sosyal konseyi tarafından Hükümet temsilcilerinden mürekkep bir nüfus komisyonu vücuda getirildi. Bu komisyon tarafından tavsiye olunan çalışmaların başarılmaması için Birleşmiş Milletler Genel Sekreterliğinde milletler arası profesyonel personelle takviye edilen bir Nüfus İşleri Dairesi kuruldu. Birleşmiş Milletler tarafından bu sahada gösterilen alâka umumi vaziyette ehemmiyetli bir değişikliğe sebep oldu. Nüfusun değişme ve yetişmesi meseleleri ile alakalı esaslı bir çalışma için sağlam ve şumullü esaslar vaz olundu.

Haziran 1952 de geniş seyahatları dünya nüfus meselelerine karşı alâkasını uyandırmış bulunan üçüncü Mr. John D. Rockefeller'in teklifi ile ve milli ilimler Akademisinin himayesi altında Virginia da Williamsburg da bir nüfus meseleleri konferansı toplandı. Konferans içtimai ilimler ve nüfus ve sağlık istatistikleri, beslenme, ziraat, velilik ve vasılık, umumi sıhhat, korunma saharındaki Liderler dahil maruf erkek ve kadınları bir araya topladı. Müzakere geniş nüfus sahasında ahenk teminine ve bilgi aktarmasına vasıtalık yapılması için bilhassa teşkil olunmuş ve finanse edilmiş bir guruba ihtiyaç bulunduğunu tesbit etti. Nüfus işleri heyetinin teşkili bu yılın sonbaharını takibetti.

1952 yılında kurulmasından beri heyet kendisini dünyanın muhtelif kısımlarında mevcut büyük nüfus konuları üzerindeki ilmi çalışmaların teşvikine hasretti. 20 Kasım 1952 de Mutemetler Meclisi tarafından tasvip edilmiş bir beyanatta :

Nüfus işlerinin dünyanın maddi ve kültürel kaynakları ile alakası günün en nazik ve müstaceli meselelerinden birini arz ediyor. Gelecek yıl-

larda insan sıhhati ile doğrudan doğruya daha fazla münasebeti olan pek az mesele vardır.

Nüfus meselelerinin halli nihayet maddi ve fiziki refah meselelerini değil fakat aynı zamanda kültürel, ahlaki ve ruhi yaratılış konularını da ihtiva eder.

Diğer teşkilât tabii kaynakların korunması, terbiye, iktisadi inkişaf, dahili politika ve milletlerarası münasebetler meseleleri ile alakalıdır. Nüfus meseleleri bütün bu konulardan tahassül eder ve bunlarla münasebeti vardır. Bir gurubun nüfusa ve onun bir çok karşılıklı münasebetlerinde insan refahını artırmaya müessir diğerlerine faydalı olabilecek konularına ait İlmî çalışmaya kendisini hasretmesi ümit edilir denilmiştir.

NÜFUS DEĞİŞİKLİKLERİ VE İKTİSADİ VE KÜLTÜREL İNKİŞAF ARASINDAKİ MÜNASEBET KONULARI.

1850 yılından evvel her tarafta bütün insanlar için hemen hemen çocuklarının yarısının vadesinden önce öldüğünü görmek mutad idi. Vasatî ömür 25 - 40 yaşları arasında idi. Bu gün tıp, umumi sağlığı en ileri olduğu sahalarda doğan çocukların yüzde doksan beşi olgunluk çağına kadar yaşarlar ve halk yetmiş yıla yakın bir vasatî ömre maliktir. Medeniyetin teknik ilerlemeleri böylece maddi başarılar sonunda elde edilen faydalardan istifade edenlerin vasatî yaşama müddetlerini iki misline çıkarmıştır. Eskiden insanların hastalıklarında şimdiki gibi bir azalma vuku bulmamıştı. Bu henüz medeniyetin üstünlüğünden hissedar, olmamış bulunan insan neslinin üçte ikisine teşmil olunabilir mi ?

Garpta değişme bir asırdan daha ziyade bir zamandan beri tedrici bir surette yapıldı. Bu değişme Avrupa halkının üç misli çoğalması ile birlikte yürüştü. 19. uncu asırda İrlanda, Almanya ve Rusyadaki kıtlıklar gibi facialarla ağır ıstırap devreleri olmuştu. Fakat yeni dünya yayılma için saha vermeseydi ve dünya ticareti ve ziraat ve sanayideki teknik inkişaflar Avrupayı çoğalan nüfus miktarlarını beslemek için geniş mikyasta yiyecek ithaline muktedir kılmayı daha fazla hastalık ve açlık mevcut olacaktı.

Aksi takdirde bu nüfus miktarının üç misli olması, garplı halkın yaşama seviyesinde vukua gelen inkişafı tehir ve belki de bu inkişafı büsbütün mani olacaktı.

Garpta doğumlarda büyük bir azalma olmasaydı nüfus daha süratli bir şekilde bile artacaktı. Doğum nisbetinin düşmesi evvela tamamen

yavaş bir şekilde vuku buldu. Fakat 1880 den sonra bu gün gelecek neslin yerini alacak olan doğum nisbetinin bazı defa yükselerek bazı defa düşerek dalgalı bir hal almasına kadar tahsil ve terbiye, yaygın bir hal alan hayat tarzındaki değişiklikler dolayısıyla ıslah olunan cinsi tahdit usullerinin tesirde doğum nisbetlerinde daha süratli bir düşüş başladı. Garbi Avrupa halkı halâ artmaktadır. Fakat bu artış mal istihsalinde vukubulan artışlardan daha yavaş bir nisbettedir. Nüfus kaynakları bakiyesi hayat seviyesinin- yükselmesine faydalıdır.

Avrupa haricindeki halklar şimdi modern tıbbî ve umumî sıhhat tedbirlerini memleketlerine sokmakla çocuk ölümünü azaltmak yaşayış müddeti vasatısını artırmak hususlarında büyük adımlar atmaktadırlar. Garpta nesiller boyunca süren ömrün artırılması çok daha kısa zaman devrelerinde elde olunmuştur. Fakat bu memleketlerde çoğalan nüfus tarafından ihtiyaç duyulan yayılmayı temin edecek ve fazla yiyecekleri yetiştirecek yeni toprak, elde olunması güç istihsalini artırmak için makinalar yoktur. Nüfus nisbetlerinde artış görünen bazı Latin Amerika ve Asya memleketleri Avrupa Memleketlerinin en sür'atlı nüfus yayılışı zamanlarını şimdiden geçmektedir. Tetkikler nüfusla iktisadi inkişafın değişik şartlar altında müteakabil münasebetlerine mütevakıftır.

Nüfus artması tarihi bir şekilde terakki ve refaha bağlıdır. Çünkü saadet ve refah devrelerinde fakirlik ve hastalık manialarından muvakkaten kurtuluşla nüfus artması mümkün halâ gelir. Yüksek verim kudreti şâyânı arzu görülür. Çünkü, dedelerimiz başkalarından çok yaşamak için verimli olmuşlardır. Fakat dünya nüfusunun artışı insan ırkının tahmini bilgisini şimdi aşılıyor. Ve basit bir hesaplama uzun bir tarihî devre için bu artış devam edemez.

Kısa bir zaman sonra dünya şimdi beslediğinden daha çok nüfusu şüphesiz besleyebilir. Mevcut bilgi ve tecrübenin ziraata daha iyi tatbiki dünyanın her tarafında yiyecek maddeleri istihsalinde büyük artışlar husule getirebilir. Fakat bu ağır bir ilerlemedir. Ve bazı sahalarda nüfus artışı yiyecek istihsalini artışlarından fazla olmuştur. Son nesil üzerinde Mısır, Hindistan ve Belki de Çin ve Sovyetler birliğinde durum böyle görülür. Bununla beraber dünyanın kaç insan besleyebileceğini araştırmakla gayeye hizmet edilmiş olunmaz. Şüphesiz pek azımız Robotlar gibi organize edilmiş ve komprime haline getirilmiş maddelerle beslenen elli milyar nüfuslu bir dünyayı daha geniş imkânlarla sahip daha az nüfuslu bir dünyaya tercih ederiz.

Esas mesele her halde şimdiki ve muhtemel menbaların artırılmak suretile on milyar halkın zayıf ve kifayetsiz olan asgari mâişet ihtiyacı-

larını karşılamaya muktedir kılınmaları meselesi değildir. Daha ziyade insan neslinin en çok arzu ettiği nüfusun muhtelif sahalarda gelişmesine tesir edebilen İktisadî inkişaf ve sosyal ve ziraî tekâmül hedeflerine varılması meselesidir.

Kaynakları mahdut küçük ziraat sahalalarında bu hedeflere varılması nüfusun sür'atle gelişmesiyle tehdit olunmuştur. Zira, İktisadî kazançların daha büyük miktarda nüfusa tahsisi kadar artan refahı karşılaması lâzım gelmiştir. Az gelişmiş memleketlerin çoğunda nüfusun gelişmesinin hayat standardı, sermaye teşekkülü ve bu memleketlerde âfet halini alan devamlı enflasyonla münasebetini tetkike daha ziyade lüzum vardır.

Yüksek bir doğum nisbeti çalışan ergin nüfusa nazaran çok çocuğa delâlet eder. Doğum nisbeti düşük olan memleketlerde vasati olarak üç ergin (on altı yaşından yukarı) bir çocuğu besler. Diğer memleketlerde de üç ergin kimsenin iki çocuğu beslemesi veya iki misli fedakârlığa, tahammül etmesi icabeder. Tahsil ve terbiye için daha az cehit sarf edebilen küçük ziraat sahalalarında her çocuk için bundan daha az kimse isabet edecektir.

Halen siyasi muvazeneye sahip bir çok memleketlerde iktisadi istihsalin nüfusun gelişmesinden daha sür'atli bir surette artması muhtemel ve hatta mümkündür. Fakat ne kadar daha süratli? ümitlerle aynı seviyede yürüyen bir çabukluk, en iyi hükümetlerin bile hayal kırıklığından çekindikleri derecede bir çabukluk.

Bunda doğrudan doğruya terbiye ve ziraî değişiklik terakkiyatını eskiden haiz olduklarından daha sür'atli bir şekilde hareket ettirmek dâvası mündemiçtir. Mısır, Hindistan, Japonya ve diğer memleketler hükümetleri tarafından nüfus meseleleri ile ilgili işlerin tanzimine başlanması bu davanın geniş bir surette kabul edildiğine delildir. Fakat nüfus meselelerinin araştırılması nisbeten yenidir ve hiç bir yerde kâfi derecede yetişmiş personel veya araştırmaların sevk ve idaresi için kâfi bilgi yoktur. Nüfus işleri heyetinin bilhassa bu sahada faydalı iş yapabileceği ümit olunabilir.

IRK DEĞİŞMESİ MESELELERİ

Birleşik devletlerde ve Avrupa halkı arasında sayılardaki artma ekseriyetle yaşama seviyesini derhal tehlikeye düşürmeyecek bir nisbette dir. İrk karışmalarının devam ederek bu günkü nüfusun yerini alması sayılarda vukua gelen değişmelerden daha mühim olabilir. Ölüm büyük

nisbette azaltıldığı zaman değişik asıllı aile nesilleri arasında doğumlardaki değişiklikler bütün beşer cinslerini inkişaf ettirecek temeli hazırlayan irsî tahavvül paylarının dağılmasına tesir edebilir. Doğumlarla temin edilen gelişme ameliyesi büyük mikyasta ölümlerle vukua gelen tabii gelişmenin yerini almıştır.

Bu mesailin tetkikine doğru ilmi yaklaşma yavaş bir şekilde ilerledi ve yalnız bu sahanın ehemmiyeti son zamanlarda anlaşıldı. İnsan ırklarında psikoloji ve Antropolojide disiplinli bir tarzda çalışmanın tamamlanmasına bir hayli ihtiyaç vardır.

Bu ilimlerin insan irsiyetinin tetkiki son yıllarda belki de en büyük ilerlemeyi kaydetmiştir. Tıbbî esaslar sırf ameli tatbikat hedefine doğru yayıldı. İrsiyet klinikleri anne sağlığı servislerine tahavvül etmektedir. Ve nesle ait öğretim Tıp Fakültelerimizin kalabalık kurslarında yer almak mecburiyetindedir. Aynı zamanda atomik vesair insan yapısı radyasyonlarla vücuda gelen büyük tehavvüllerin tehlikelerinin umumi münakaşası (aslı vasıfı) tabirine yeni bir mana verdi.

İnsan ırkları sahasında ilerlemenin devamını bekleyebiliriz. Fakat bu çalışmalar ehemmiyetlerde mütenasip bir ölçüde ilerletilebilirse.

Geniş insan ırkı sahasında araştırma için büyük miktarda paraya ihtiyaç hasıl olacaktır. Nüfus işleri heyeti mahdut fonları ile büyük bir rol oynayamaz bununla beraber heyet bu sahada çalışmakla ve bu sahada çalışanları gayrete getirecek küçük yardımlar yapmakla bu işle yakın temasını muhafaza edebilir.

İÇTİMAİ VE RUHİ AMİLLER

Dünya nüfuslarındaki tahavvülâtan doğru nüfus kayıtları ile bilhassa az gelişmiş memleketlerde nüfus kaydı muhteviyatlarının daha esaslı bir şekilde tahlili ile daha iyi malumat elde olunacaktır. Bu bilhassa birleşmiş milletler nüfus işleri komisyonunun sahasıdır. Komisyonun uzun vadeli muvaffakiyeti muhtelif memleketlere ait yerli, yetişmiş, muktedir personelin çoğalmasına mütevakıf olacaktır. Fakat doğum ve ölümlerdeki süratli bir artış temayülü haberi ebeveynin kendilerine ailelerinin genişliği nisbetinde tesir etmeyecektir. Onların kararlarına içinde buldukları muhit tarafından tesir edilmiş olacaktır. Bundan dolayı çiftlerin kararlarında ailenin genişliği ile ilgili müessir İçtimaî ve ruhi amiller hakkındaki malumatımızı artırmamız lüzumu ehemmiyetlidir. Bütün son tetkikler çiftlerin ne kadar çocuk sahibi olacakları huşu-

sunda verdikleri kararlarda insan neslinin umumi sağlığı veya devlet dűşüncelerinden ziyade şahsi sebeplerin müessir olduğunu gösteriyor. Muayyen bir sahadaki halkın büyük kitlesini, o sahada yerleşeceklerin adedini ve tiplerini tesbit etmek isteyeceği sarih olarak kabul olunabilir. Onların Hükümetleri de aynı görüşü benimseyebilir. Ve onlara tesir etmek isteyebilir. Fakat kararları neticeyi tayin edecek olan çiftlere muhtemelen ailelerinin genişliği ile ilgili olarak ekseriya kendilerine has sosyal ve ruhi muhit tarafından tesir edilmiş olacaktır.

Dünyanın muhtelif sahalarda ve muhtelif medeniyetlerde muhtelif şartlar altında farklı halk' tipleri arasında ailenin genişliğini tayin eden İctimaî ve ruhî âmilleri tetkik etmek büyük âmeli ehemmiyeti haizdir. Ve devamlı yardıma müstahaktır.

TIBBİ ARAŞTIRMA

Nüfus meseleleri bir bakımdan tıbbi sahada yorucu araştırmalara ihtiyaç gösterir. Çocuk düşürme hemen her memlekette halen geniş bir şekilde yayılmış olduğu halde umumiyetle tenkit edilmiştir. Verim kudretini azaltan diğer vasıtalar da kullanılmaktadır: Geç evlenme, dulların tekrar evlenmesi aleyhinde nizamlar, perhiz, emzirmenin uzatılması, ölçülü veya tehlikesiz devre, cinsi münasebete ara verilmesi, kısırlaştırma ve umumiyetle gebe kalmaya mani olucu. Bir çok nevi kimyevi ve mihaniki vasıtalar. Gebelik üzerine böyle tahditler nahoş, tesirsiz, bedeli kıymetlerden veya usullerden birinin diğerine aykırı ahlaki ve dini kaidelere aykırı olabilir. İlaveten bunların halen pek az bilinen mühim zararlı fizyolojik veya ruhî ve bedenî tesirleri olabilir. Üretme fizyolojisi sahasında esaslı ilmi malumata daha çok ihtiyaç vardır. Karışık üretme davaları daha iyi anlaşıldığı takdirde eskiden yüksek ölüm nisbetile birleştirilmiş olan yüksek verim kudretinin dinî ve ahlâkî esaslara göre tamamilen kabul olunabilen vasıtalarla azaltılabileceği anlaşılır.

Üretme fizyolojisi üzerindeki araştırmalar bu memlekette ve hariçte birçok Tıp Fakülteleri ile laboratuvarlarında devam ediyor. Fakat bu araştırmalar düzenli bir hale getirilmemiş ve kâfi derecede finanse edilmemiştir. Nüfus işleri heyeti tarafından yapılan bağışların diğerlerinin alakasını teşvik edebilmesi ve bu sahaya aktarıcı bir vasita gibi tesir yapabilmesi ümit edilir.

SONUÇ OLARAK

Hastalığın, yiyecek maddeleri istihsal, ithar ve tevziinin kontrolunda insan tabiat terakkiyatının yerini aldı. O irki tahavvül nisbetine tesirli radyoaktiviteli atomların ayrılması nisbetini çoğalttı. İnsanın yüksek hassalarının inkişafına ve insan tabiatının ağır bir şekilde istenilen kalıba konulabilmesine güvenen bir kültürü ilerletti. Nesil değişmesinde hem sayılarda hem kalitede eski tabiat terakkiyatına sayısız şekillerde müdahalede bulundu. Aynı zamanda beşeriyet için mefkûrelerimiz istihsal mikdarlarında daha çok bir artış ve terbiyevi ve irki kalitede daha yüksek bir seviye ister. Beşerin üremeye müessir son değişikliklerin ilmi bir şekilde tetkikini yapması lüzumu mecburidir. Üremedeki temayyüller berhayat insan tipinin tekâmülünü korumadıkça insanın gayreti şüphesiz boşuna olacaktır.

Burada ilerleme arzusu için muayyen her hangi bir inanış veya noktainazar yoktur. Heyet herhangi bir nüfus siyaseti şeklini iltizam etmeye niyetli değil. Fakat biz dünyanın muhtelif sahalalarında bu meselelerin daha ilmi bir şekilde anlaşılmasını acil bir zaruret olduğuna inanıyoruz ve bu zaruret büyük sahalaların her birinde çalışmalarını teşvik etmek ve yerli personeli yetiştirmekle karşılanabilir.

Bu sahada verilmiş kararların neticeleri gelecek uzun bir zaman zarfında insan neslinin ilerlemesine tesir edecektir.

Heyet çalışmasının başkalarını fonlar tahsisine ve meselelerin ehemmiyeti dahilinde hisselerine düşen gayreti sarfetmelerine teşvik etmeğe yardım edeceğine inanıyoruz.

Heyet çalışması hakkında aşağıda sağlık ve nüfus istatistikleri ve tıbbi işler müdürlerinin raporlarında daha tafsilâtlı malumat verilmiştir. !

SAĞLIK VE NÜFUS İSTATİSTİKLERİ PROGRAMI

Sağlık ve nüfus istatistikleri programının gayesi nüfus meselelerinde ilmi çalışmayı teşvik etmektir.

Heyetin arzusu hem mevcut malumatın tahlilinde hem de yeni tip malumatın toplanma ve tahlilinde rehberlik etmeği teşvik etmek olmuş-

Sağlık ve nüfus istatistikleri programında heyetin vazifelilerine (tavsiye komitesinin) rehberliği ve işbirliği ile yardım edilmiştir. Bu sahada rehberlik edecek âlimlerin değiştirilmesi ve heyete daha geniş düşünme imkânının verilmesi için komite azasının zaman zaman değiştirilmesi tasarlanmıştır.

İlk üç yılında heyet sağlık ve nüfus istatistikleri programına 492736 dolar tutarında tahsisat ayırdı. Bu miktar aşağıdaki şekilde tevzi olundu. Azalıklar ve yetiştirme tahsisatı 113850 dolar. Milletler arası Konferanslara yardım, teşkilât ve seyahatler tahsisatı 77922 dolar. Deniz aşırı sahalarda araştırma tahsisatı 119350 dolar. Birleşik devletlerde ve Garbi Avrupa'da araştırma tahsisatı 154.154 Dolar nüfus vasıflarının tetkiki 16795 dolar ve diğer tahsisat 10665 dolar.

AZALIKLAR

Heyet, çalışmasının ilk günlerinde alakalı bulunduğu sahada birleşik devletlerde ve hariçte ehliyetli erkek ve kadın mütehasıslar yetiştirmek için bir âzalık programı tesbit etti. Nüfus çalışmalarında yetişmesi ilerlemiş otuz bir kimseye azalık tevcihi kararlaştırıldı. Heyet azaları on memleketten çıkarıldı ve çalışmalarını on sekiz Amerika ve garbi Avrupa Üniversitesine naklettiler.

İlk yılın programında (1953) azalık ekseriyetle Amerikan talebelerine verildi. Fakat program inkişaf ettikçe, âzalıklar artarak başka memleketlerden olan talebelere de verildi. Birleşik Devletlerden (13) kişiden sonra âzalık verilen başlıca memleketler Hindistan (10), Japonya (4) Mısır (3) oldu. Temsil edilen diğer memleketler Brezilya (2) ve her birisi birerle Avusturalya, Kostarika, Jamaika, Panama ve İspanya oldu. Azaların cevapları heyetin himayesi altında yetişmiş kimselerin çalışmaları ile tesbit olundu. Heyet azaları çoğalarak avdetlerinde en müessir surette istifade edilebilecek olan ve birleşik devletlerde hususi surette tahsil yapmak üzere gelen sorumlu vaziyette oldukları şimdiden tesbit olunan kimseler arasından seçilmektedir. Bir âza tahsisatı listesi raporun sonuna ithal edilmiştir.

MİLLETLER ARASI FAALİYETLER

Heyet Milletler arası toplantılara ve nüfus meselelerinde mütehasısları bir araya getiren teşkilâta faal bir surette yardım etti. Geçen

üç yıl zarfında bu toplantıların en şayanı dikkat ve en umumî olanı 1954 Eylülünde Roma'da toplanan Dünya Nüfus Konferansı idi.

DÜNYA NÜFUS KONFERANSI

Dünya nüfus konferansı milletler arası nüfus işleri ilmi tetkik birliğinin işbirliği ile birleşmiş milletlerin ve birleşmiş milletlerin alakalı hususî dairelerinin himayesi altında toplanmıştı. Genel Sekreterin sözlerinde bu konferans Birleşmiş milletlerin himayesi altında aktolunan ilim adamlarının en büyük toplantısı ve şüpheşiz nüfus meseleleri ile ilgili kimselerin en büyük içtimai idi. 44 millete mensup 660 matbuat üyesi ve müşahitler ve bir o kadar da konferansa iştirak edenler ve yazarlar vardı.

Konferans sadece nüfus istatistiklerinin surî görünüşleri ile değil fakat aynı zamanda müsavi derecede nüfusun temayulâtı ile iktisadî ve içtimai inkişafın karşılıklı münasebetleri ile alakadar olmuştur. Oturumların diğer münakaşa mevzuları şunları ihtiva ediyordu. Nüfus ve kaynaklardan istifade, Biyolojik irsiyet ve nüfusun ırkları, verim kudreti ve zekâ arasındaki münasebet, kanunların ve hizmetlerin ,nüfus değışikliklerine tatbik kabiliyeti, Muhaceret ve ölüm, verim kudretinin kontrolü. İştirak edenlerin hepsi insanî ilmi ve disiplinli bir surette tetkikle ilgili kadın ve erkeklerdi.

Heyet hem bağış suretile hem de memurlarının iştiraki dolayısı ile yardım yaptı heyet hazırlayıcı çalışma ve bizzat konferansı finanse etmek için milletler arası nüfus işleri ilmi tetkik birliği vasıtası ile 15000 dolarlık bir bağışta bulundu ve bilahara konferans kararlarını birleşmiş milletler tarafından tamamen neşrini karşılamak üzere on beş bin dolarlık bir para yardımında daha bulundu. İkinci bağış Milletlerarası Nüfus İşleri Birliği'nin umumî gayelerine faydalı olması için sonradan genişletildi.

MİLLETLER ARASI NÜFUS İŞLERİ BİRLİĞİ

Milletler arası nüfus işleri ilmi tetkik birliği kendi sahasında cihanşümul mesleki bir teşkilâttir. Dünya nüfus konferansına yaptığı kefalet dolayısıle fazla olarak heyetin bu teşkilâta yaptığı bağışa ilâveten heyet 1955 de birliğin kendi umumi programını karşılamak üzere al-

tı bin dolarlık bir bağışta bulunmuştur. Bu program küçültülmüş nisbetlerde mesleki risalelerin ve sağlık ve nüfus istatistikleri lügatinin hazırlığını muhtevi projelerin, şerhli sağlık ve nüfus istatistikleri öğretim malzemesi bibliyografisinin ve sağlık ve nüfus istatistikleri öğretiminin dünya ölçüsünde bir tetkikinin intişarını ihtiva ediyor.

BANDUNG VE RİO DE JENEİRO'DA NÜFUS SEMİNERLERİ

Birleşmiş Milletler dünya nüfus konferansı delaletiyle elde edilmiş bulunan mesafeyi daha ileri götürerek Endonezya da Bandung da 21 Kasım 1955 den 3 Aralık 1955 e kadar ve Rio de Janeiro da 5 - 16 Kasım 1955 tarihleri arasında nüfus meseleleri üzerine iki muntkavi seminer açılmasını tekeffül etti. Cenubi Asya ve Latin Amerika hükümetleri bu münakaşalara iştirak etmek üzere karşılıklı olarak temsilciler göndermeleri için davet olundular. Bu seminerler hükümet memurları ve başkaları için milli ve muntkavi nüfus meseleleri üzerine iktisadi ve içtimai inkişafılara müteallik olarak noktainazarlar teatisine ve bu sahadaki müterakki araştırma vasıtalarının nazarı dikkata alınmasına imkân verdi. Nüfus işleri heyeti Milletlerarası İçtimai İlimler Cemiyetine seminerlerin müşterek kafeli sıfatiyle mahdud sayıda iştirak edenlerin seyahat vesair masraflarını karşılamak ve azalıklar temini ve bilhassa münakaşaların ehliyetli bir şekilde sevk ve idaresi ve çalışma malzemesinin hazırlanması için 25000 dolarlık bir bağışta bulundu.

Yukarıda bahsi geçen toplantılara ilaveten heyet Rio de Janeiro da 1955 yılı Haziran ve Temmuz aylarında toplanan Amerikalılar arası ve milletler arası istatistik enstitüleri ilmi toplantılarına bir kaç mütehassısın iştirakini mümkün kılmak üzere bağışlarda bulundu.

HEYET TEMSİLCİLERİNİN SEYAHATI

Heyet teşkilinden hemen sonra nüfus meseleleri araştırma müessesesi Müdürü Profesör P. K. Whelpton'u dünyanın örnek bir kaç memleketinde nüfus ve sağlık istatistikleri tetkikleri yapmak üzere angaje etti. Profesör Whelpton bu vazifeye üç sene müdürlüğünü yaptığı Birleşmiş milletler nüfus dairesinden hemen geldi. 1954 senesi Ocak ilâ Mayıs devresi zarfında Profesör Whelpton Mısır, Hindistan, Tayland ve Japonyayı ziyaret etti.

Bilâhare Profesör Frank Notestein heyet işlerinin tetkiki maksadı ile Mısır ve Hindistan'ı ziyaret etti. Profesör Frank Notestein heyetin bir bağışı üzerine Birleşmiş milletler ve Unesco tarafından teşkil edilmiş bir mütehassıslar komitesile birleşmek ve iktisadi ve içtimai şartlarla nüfus temayülatı arasındaki münasebete göre mevcut malumattaki noksanların ayniyetini kabul ettirmek için 1954 Şubatında Avrupaya seyahat etti.

Dr. Kirk Latin Amerika memleketlerinin her birinden ehliyetli kimseleri bir araya getirmiş bulunan Rio De Janeirodaki milletler arası ve Amerikalılar arası istatistik enstitüleri toplantılarına katıldı. Daha sonra Brezilya, Arjantin ve Sili deki sağlık ve nüfus istatistikleri milli ve milletler arası çalışma merkezlerini ziyaret etti.

PORTORİKA, JAPONYA, HİNDİSTAN VE MISIR'DA SAĞLIK NÜFUS İSTATİSTİKLERİ ARAŞTIRMASI PORTORİKADA AİLE HAYATININ TETKİKİ

Portorika Birleşik devletlere hem tetkik için imkân hem de hususi bir müstaceliyet konusu arzeder. Halk hükümetinde yapılan muhteşem terakkiye rağmen adada nüfusun artması tehdidinin güçlüğü fikri yayılmıştır. Nüfusun artması yüz binlerce Portarikalıyı birleşik devletler kıtasında iş aramaya zorlamıştır. Yaşama seviyesinin yükselmesinden daha fazla halka itina göstermek, iktisadi kazançları saçarak, dağıtarak işe yaramaz hale getirmek onları korkutuyor.

Heyet, Portorika Üniversitesi Siyasi ilimler araştırma merkezinin himayesi altında Portorikada aile vaziyet ve tatbikatının vasi bir şekilde tetkikine üç ayrı yılda 49825 dolar tutarında bağış yardımı yaptı. Örnek nüfuslar arasında ailenin cesametine göre durumlarının tetkiki daha fazlasına malik olan aileler arasında bile üç çocuğun ideal olduğunu açıkladı.

Tetkinin büyük bir buluşu Portorikalının durumunda çetin ehemmiyetteki böyle meseleler üzerine karı koca arasında görüşme veya münakaşa olmamasıdır. Nihayet halen sonuna yaklaşan tetkik aile planlamasında muhtelif tahsil ve terbiye usullerinin denenmesini ihtiva ediyor.

PORTORİRADA HALK VE İŞ HAYATI

Cumhuriyet hükümetinin artan nüfusuna iş bulması hayati bir mesele. Halkın yüksek ve meşru emelleri ile mütenasip iş imkânları yaratmak konusu ile karşı karşıya bulunuyor. Ziraatta az işçi istihdamı, iş gücünde kadınların rolü ve onların verim derecesile olan münasebeti yapılan bir iktisadi iş talep ve tedarikile münasebeti gibi meseleler ekseriya az bilinir. Artan iş gücünü yeni sanayi ne derecede istihdama muktedir olabilir? Gelecekte nasıl bir durum hasıl olur?

Bu meseleler içtimai araştırma tatbikatı bürosuna yapılan 12000 dolarlık bir başışa tâbi olarak Kolombia Üniversitesinde Profesör Jaffe tarafından tetkik olunmaktadır. Profösör Jaffe Portorika iş dairesine insan kudreti üzerine bir kaç yıl müşavirlik etti ve bu münasebetle daireye malumat vermek için toplantı sahasını sevk ve idare ve iş gücü cereyanını tahlil ile her yıl iki ayını harcadı. Bu tetkikler bu dairenin ve diğer Portorika dairelerinin iş birliğı ile idare olunmakta idi.

JAPONYADA ÇOCUK DÜŞÜRME MESELESİ

Birkaç yıl boyunca tetkikler aşığı sınıf Japonlar arasında hem ailenin cesametini tahdit ve hem de çocuk düşürmekten daha insani ve daha az zecri usulleri aramak için kuvvetli bir arzu olduğunu gösterdi. 1954 yılında çocuk düşürmelerin 1 milyonun üstünde olduğu tahmin olundu. Bunlardan pek büyük bir kısmı bilhassa bu maksat için ruhsatlı Doktorlar tarafından idare edilmekte idi. Bu vaziyette aile cesametini tanzim eden başka usullerin aranması için kuvvetli bir cereyan vardır.

Umumi sağıık ve nüfus istatistikleri dairesi milli amme sağıığı enstitüsünün bir şubesi bir madenci köyünde ve Tokyonun bir fakir semtinde aile planlanmasında tahsil ve terbiye üzerine denemelerini ilerletti. Bu tetkikler Japonların teşebbüs ve idaresi altında sevk ve idare edildi. Geçen iki yıl için heyet tarafından yardım temin edildi ve tetkik bitirildiğı zaman yardım 1956 yılma kadar da uzatılmış olacaktır. Üç yıllık iş için heyet tarafından yapılan başışlar 10285 dolar tutarındadır.

Âmme Sağıığı Enstitüsünün tecrübeye müstenit araştırması, tetkik sahalarda çocuk düşürmeleri geniş miktarda azaltmaya muvaffak oldu.

Program şimdi Japonyada madencilikle ilgili en büyük şirket olan Japon Kömür kumpanyasının teşebbüsü ile bütün madenci köylerine teşmil olunmaktadır.

HİNDİSTAN'DA ZİRAİ SAHADA BİR TETKİK

Hindistanda liderlerin mühim bir kısmında bu memlekette büyük kitlelerin yaşama seviyesinin düşüklüğünün kısmen nüfusun büyük çokluğuna müteallik olduğuna dair bir kanaat vardır. Bu gurup daha iyi tıbbi ihtimam ve daha büyük sağlık programlarının nüfusun artmasını hızlandıracağından ve yaşama seviyesinin yükselmesini çok güçleştireceğinden korkar.

Bu endişenin neticesi olarak Hindistan Hükümetinin beş yıllık planının bir kısmı nüfus meselelerine tahsis olunmuştur. Plandaki iş milli planlama komisyonunun aile planlanması araştırması ve programlar komitesine tevdi olunmuştur. Bu Komite bütün Hindistan amme sağlığı ve hıfzıssıhha enstitüleri tarafından nüfusun kontroluna ait zirai sahada bir tetkik için planlar tasvip etti.

Bu tetkikin gayesi garbi Bingalde iki gurup köylerde müsavi doğum nisbetlerinden hangisinin aile cesametini tanzim edici, faydalı ve isteyerek tatbik olunabilen ucuz usullerle ve mühim ölçüde basit tahsil ve terbiye ile azaltılabileceğini tayin etmektedir. Tetkik Hindistan amme sağlığı personeli tarafından idare olunacak ve desteklenecektir. Heyet bütün Hindistan enstitülerine bu projeyi karşılamak üzere üç yıl içinde 1 Kasım 1955 de başlayan 48.000 Dolarlık bir bağıшта bulundu.

MISIRDA TETKİK PERSONELİNİN YETİŞTİRİLMESİ

Mısırdaki nüfus meseleleri üzerinde araştırma için Hükümet tahsisatı işe elverişli ve sorumlu hükümet mevkilerinde iyi yetişmiş bir insanlar vasatı mevcut iken bilhassa Mısırlıların en çok yaşadıkları köylerde araştırma kâfi yeterlikle tesirli tetkiklere nezaret edebilecek ve bu tetkikleri tahrik edecek kudrette orta derecedeki personelin ademi mevcudiyeti sebebiyle yapılamamıştır. Hususi sağlık ve nüfus istatistiklerini ve ilgili malumatı toplamak ve Mısır işçileri arasında talim ve terbiye yi ilerletmek için Mısır nüfus tetkikleri milli komisyonunun ve amme

sağlığı daireleri daimi heyetinin ricası üzerine 10000 dolarlık bir bağış yapıldı. Bu bağış 1957 yılı için tasarlanmış kayıtları almak üzere şahısların yetiştirilmesi için ihtiyaçların zamanında gözönünde bulundurulmasını derpiş etmiştir.

BİRLEŞMİŞ MİLLETLER VE GARBİ AVRUPA'DA SAĞLIK VE NÜFUS İSTATİSTİKLERİ ARAŞTIRMASI

Bazı garp memleketlerinde nüfusun görünüşünde esaslı değişiklikler bu memleketlerin doğum nisbetlerinin içtimai, İktisadî ve ruhî şartların neticesi olduğunu gösteriyor. Verim kudreti tahavvülâtını tâyin ve tahdide yarayan bu içtimai ve iktisadi konular üzerindeki araştırma heyetin hususi surette nazarı dikkata aldığı stratejik bir tetkik sahasıdır.

VERİM KUDRETİNDE İÇTİMAİ VE RUHİ AMİLLER

Milbank Memorial Fund tarafından şumullü makale serileri halinde neşrolunan verim kabiliyetine tesirli içtimai - ruhi amillerin İndiana- polis tetkiki 1930 Birleşik devletlerinde verim kudretini tesirli vaziyet ve tatbikat hakkındaki malumatın örnek kaynağıdır. Bu tetkik iktisadi durgunluk ve düşük doğum nisbetleriyle tanınmış bir devreyi kaplamıştır.

Verim kudretine tesirli içtimai ve ruhi amiller üzerinde yeni bir tetkik şimdi teşkilatlanma merhalesindedir. Bu tetkik Milbank Memorial Fund'ın himayesi altında bir idare komitesi tarafından inzibat altında sevk ve idare olunmaktadır. Yeni tetkikte çiftlerden her birinin üç seneden fazla bir devreye şamil mülakatların tekrarında örneğe varılması ümit olunur. Bu vasıta ile evvelki tetkiklerdeki kadar çocukları olan ilk muhatapların içtimai ve ruhi hususiyetlerine ait bilginin elde olunacağı ümit olunur. Muhtemel olarak büyük nisbette İktisadî faaliyeti artmış bir devreyi ve verim derecesi yüksek bir harp sonrası devresini kaplıyacaktır.

Heyet bu tetkik münasebetile ilk ve tecrubi çalışma sahası için 35.000 Dolar tutarında iki bağışta bulunmuştur.

ZÜMRE VERİM KUDRETİ TETKİKLERİ

Son yıllarda nüfus nisbetinde şiddetli dalgalanmalar 1930 da geniş bir surette kullanılan nüfusu ölçme usullerinin kıymet ve itibarına zarar verdi. Bu şekilde ölçmede en büyük ilerleme doğum ihbarının sırası ile tahlilleri ile ailenin nihai cesametini tahmindir. Nüfus meseleleri araştırma tesisinde Profesör Whelpton zümre verim kabiliyeti üzerinde bu nev'i çalışmada yol göstericidir. Birleşik Devletlerdeki yerli beyaz kadınların verim kabiliyeti mevzuuna ait ilk cildi neşretti. Profesör şimdi tetkikatım yeni bir çalışmada daha yeni ve işe elverişli malzemeyi kullanarak nüfusun tamamına teşmil etmektedir. Heyet bu tetkikleri tamamlamak üzere Scripps tesisine 25000 dolar tutarında iki bağışta bulundu.

AMERİKAN AİLELERİNİN ARTMASI

Michigan üniversitesi tetkik ve araştırma merkezi Amerikan kadınlarının şimdiki verim kudreti ihtimallerinin bir tetkikini idare etmektedir. Çalışma sahası çocuk doğurma tarihi ve beyaz kadınlardan milli örnek planları üzerinde malumat temin edilerek halen tamamlanmıştır.

Tetkik Rockefeller tesisi tarafından yapılan bir bağışla taahhüt olunmuştur. Heyet 1955 Ekiminde tahlillerin tamamlanmasının ve neşir malzemesinin hazırlanmasını mümkün kılmak üzere 8500 dolarlık bir bağış yaptı.

İÇTİMAİ SINIFA GÖRE AİLE BÜYÜKLÜĞÜNDEKİ TEMAYÜLLER

Heyet Milbak Memorial Fund'a 1950 yılı son nüfus kaydı cetvellerinde açıklandığı veçhile hususi verim kudreti temayülatını tahlil etmek maksadı ile Dr. Clyde Kiseri ikdar etmek üzere 3.000 Dolarlık bir bağış yaptı. Dr. Kiser bu mevzu üzerine kısaca neşredilmek üzere İçtimaî ilimler araştırma heyeti tarafından bir risale müellifi ile anlaşıldı.

ŞİKAGO ÜNİVERSİTESİNDE NÜFUS İŞLERİ ARAŞTIRMA VE YETİŞTİRME MERKEZİ

Sağlık ve nüfus istatistiklerinde Amerikan araştırmasının hızlandırılmasında heyetin vazifelileri bu memlekette yetiştirme merkezlerini

bilhassa hariçten gelen talebeler için kuvvetlendirmeyi düşünmek ihtiyacını duymaktadırlar. Bu münasebetle heyet Şikago üniversitesine Profesör Philip M. Hauser'in idaresi altında yeniden teşkil edilen nüfus işleri araştırma ve yetiştirme merkezine yardım olmak üzere bir bağış yaptı. Yeni merkez tarafından sevk ve idare edilen üç tetkike heyet 38.528 Dolar tutarında hususî yardım tahsisatı vermektedir.

(a) Az gelişmiş bir memleket olan Burma meseleleri ile alakalı Burma nüfus kayıtlarından elde olunan istatistiklerin tetkiki için iki yılda yapılan 17128 dolarlık bağış. Bu tetkik 1951 - 1952 yılları zarfında Burma Hükümetine istatistik müşaviri olarak hizmeti süresince Profesör Hauser tarafından tesis edilen çalışma, daima yâdedilecektir.

(b) Nüfus tevziinin Milletler arası tecrubi tetkikleri için üç yılda yapılan 13800 dolarlık bağış. Bu tetkik Profesör Donald Bogue'ın idaresi altında birleşik devletler nüfus kaydında halen içtimai iktisadi sahaların sınıflandırılmasında kullanılan ve Profesör Bogue tarafından kendi mesuliyeti altında inkişaf ettirilmiş usullerle diğer memleketlerde büyük sosyal Ekonomik sahalarda sağlık ve nüfus amillerinin tahliline çalışacaktır.

(c) Nüfus tahlilleri küçük laboratuvarların hazırlanması için bir yılda yapılan 7.600 Dolarlık bağış. Bilhassa az gelişmiş sahalardan sağlık ve nüfus istatistikleri mütehassıslarının yetiştirilmesinde malumat tahlili için pratik tecrübe büyük bir ihtiyaçtır. Bağış 1955 yazı içinde Şikago Üniversitesinde bir nüfus çalışma yeri teminini mümkün kıldı. Bu çalışma yeri on beş ilerlemiş talebeye sıkı bir yetişme temini ve buna her yıl yaz programı olarak devam edildi. Bu tecrübeden mühim olarak Profesör Hauser ve Bogue neşriyata imkân veren bir el laboratuvarı hazırlamaktadırlar.

Bu son gayretle yakından alakalı bilhassa talebelerin nüfus malumatı ve onların mahdut şekilde tahlili vasıtaları sahalarındaki ihtiyaçlarını karşılamak üzere nüfus tahlillerinin tekniği üzerine bir kitabın metnini hazırlamak üzere Dr. George Barclay'ı iktidar etmek için 9200 dolarlık bir bağış yöneltmiştir. Bu bağış Dr. Barclay'ı bu projeye tam bil yıl hasretmesi için ve Prinveton Üniversitesinde lüzumlu bibliyografik ve yazdırma yardımı temin edecek surette iktidar etmekteydi.

İNGİLTERE NÜFUS ARAŞTIRMA KOMİTESİ

Büyük Britanya'da nüfus araştırmasının rehber müessesesi Londra. İktisadi ve Siyasi ilimler mektebi nüfus araştırma komitesidir. Heyet üç yıldan fazla bir devre zarfında komitenin çalışmasına yardım olmak ve bilhassa komitenin üç ayda bir çıkardığı ilmi nüfus tetkikleri mecmuasının masraflarını karşılamak üzere 11809, 88 dolar tutarında bir bağış yaptı.

AVRUPA HİCRETİ TETKİKLERİ

Avrupa hicreti meselelerini araştırma gurubunun tetkikler ve neşriyat programına yardım olmak üzere 1955 yılında bir yıl için 5000 dolarlık bir bağış yapıldı. Araştırma gurubu 1951 yılında Hague da bir gurup alakalı Avrupalı ilim adamları tarafından kurulmuştu. O zamandan beri gurup yedi milli müellif tarafından hazırlanan on bir hicret tetkikini ihtiva eden bir seriyi neşretti. Araştırma gurubu hakiki makaleleri ihtiva eden bir bülteni muayyen zamanlarda çıkarır ve bir araştırma programı tekeffül etmektedir.

BEŞERİ İRKLARDA TETKİKLER

Birleşik devletlerde ve diğer ileri derecede sanayileşmiş memleketlerde nüfus artışı halen İktisadi inkişafı tehdit etmez. Diğer taraftan muhtelif ırk tipleri arasında üreme nisbetleri farklarının nüfusumuzun ırkı verasetinde ehemmiyetli değişikliklere delâlet ettiği sarihtir. Bu ırki inhirafları ölçmek için ilmi bilgimiz yoktur. Eşlerin baştan başa ve uzunluğuna tetkikinin beşerî şahsiyet ve kabiliyetteki tebeddüllere ırkî iştirakin tayininde en mühim ileri adım olacağı umumiyetle kabul edilmiştir. Böyle tetkikler istatistiğe göre kâfi derecede modeli kapsadığı zaman son derece masraflıdırlar. Heyet diğerlerinin alakalanarak ilerletmeleri ümidi ile bu sahadaki tetkik planlarının inkişafı için 5000 dolar tahsis etti.

Birleşik devletlerde ırki beşeri irsiyet halleri kadar içtimai meselelerde alakalı yegâne mesleki teşkilât (American Eugenics Society) Amerikan neslinin inkişafı cemiyetidir. Cemiyetin neşriyatı üç ayda bir çıkan Eugenics Quarterly bu sahalarda mühim kaynakları gösteren ilmi

makaleleri temin etmektedir. Heyet 1955 de başlamak üzere her yıl 4.000 dolar olmak üzere üç yılda 12.000 Dolarlık bağış yaptı. Cemiyetin kalkınması için her yıl arızı olarak diğer menbalardan 8000 dolarlık yardım yapıldı.

Bu küçük bağışların alakayı teşvik etmeğe ve sahanın esaslı ehemmiyeti ile mütenasip tahsisatı daha yakın bir dereceye getirmeğe hizmet edebileceği ümit olunur.

DIĞER FAALİYETLER

Heyet sağlık ve nüfus istatistikleri ve diğer çalışmalarında alakalı sahalarda gayri ilmi vaziyetlere karşı dikkatli olmuştur.

Heyet aile hayatında ahlaki ve dini düşünceler ve nüfusa müessir tatbikatla ziyadesile alakalıdır. Mevzu ile ilgili küçük bir mütehasıslar gurubunun bir seri toplantılarını tekeffül etmektedir. İlâve olarak Baltimore'da Loyola Kolejine aile hayatına giren Roma katoliğinin tarihi tetkikinin yapılması maksadiyle 3.900 dolarlık bir bağış yapıldı.

Heyet aynı zamanda Milli ve dünya çapında nüfusun artması ve değişmesi ile münasebetli olarak halka hakiki ve devamlı malumat kaynağı teminine yardımla alakalıdır.

Washington Nüfus Müracaat Bürosu bu sahada 1943 yılından beri bir malümat servisi teşhiz etti. Heyet, büronun umumî gayelerini karşılamak ve aylık neşriyatı (Population Bulletin) Nüfus Bülteni için 1955 de 2500 dolarlık ve büro işleri için 1956 da yine aynen 2500 dolarlık bir bağışta bulundu.

TIBBİ ARAşTIRMA PROGRAMLARI

Geçen üç yıl zarfında heyetin tıbbi faaliyetlerinin büyük kısmı mevcut malumatın üremenin fizyolojik mekanizmasile münasebetini tetkike ait olmuştur. Üretici fizyolojinin bir çok hallerine ait ilmi malumat eksik ve hüüzün vericidir ve ancak araştırmayı artırarak ve hızlandırarak ıslah olunabilecektir. Nüfus meseleleri ile alakalı tıbbi araştırma yardım programının tertibinde heyet baştan aşağı bütün dünyada yapılmış ve yapılmakta olan üretici fizyoloji tetkiklerinin nezaretini üzerine aldı heyet aynı zamanda munzam araştırmanın inkişafı için mesai sarfı icabeden tetkik sahalarının tesbitine girişti.

Üretici fizyolojinin umumi manzarası ile münasebeti görülen her hangi bir araştırma sahasının ihmal edilmemesi lüzumu bir kaç zaman devam edecektir.

Bundan başka bu şekilde elde edilen malumat çok zaman aynı derecede kıymeti haiz olduğu cihetle menedicilerden ziyade verim kabiliyetini artıran vasıta ve usullerle alakalı görünen tetkiklerin gözönünden uzak tutulmaması mühimdir.

Her iki cinsiyette bir üretici ameliyeye teşebbüs olduğu zaman bir çoklarının müdahaleye karşı müstait oldukları fizyolojiste göre aşikârdır. Erkeklerde bunlar ilk tohum guddelerinin azalma ve bölünmesini ve tohum guddeciklerinin tohuma inkılap etmesini bez ibiğinde ve yardımcı organların ifraz edici mekanizmasında fizyolojik olgunlaşmayı ihtiva eder.

Kadında yumurtacık olgunlaşması hadiseleri, yumurtacık teşekkülü ve iç rahme ait hazırlıklar müdahaleye müstait hayli vaziyetlerdir. İlaveten tohumun mihbelden kanallara hareketi, kadın vasatında tohumun kudretlendirilmesi ve tohumun yumurtacığa nüfuz etmesi gibi ameliyeler üretme üzerinde yardımcı ameliyelerdir. Bundan başka verimli hale getirilen yumurtacıklardan bilhassa kimyevi değişikliğe çok maruz bırakılanlar zararlı tesirlere müsaittir.

BİRLEŞİK AMERİKA'DA BELEDİYE GELİRLERİ [*]

Çeviren :
Tarık ÖLMEZOĞLU

k. Çeşitli Vergiler

Gayri menkulün satış veya devrinden alınan mahalli vergiler çeşitli vergiler arasındadır. Meselâ Baltimore belediyesi gayri menkûl devirlerinde veya gayri menkule konan bağların devirlerinde kıymetine göre her \$ 500 için 55 Sent kayıt ve tescil harcı alır. Pannsylvania eyaletinde muhtelif şehir ve kasaba idareleri gayri menkûl devirlerinden % 1 harç alır. Pannsylvania'nın bir kısım belediyelerinde maden kömürüne tarh olunan ve umumiyetle çıkarılan maden kömürü miktarına göre ölçülen ayırma vergisi (severance tax) tatbik olunur. Verginin nisbeti çok zaman ton başına beş veya on sentdir, pek seyrek olarak bu nisbet ton başına bir sente düşer.

1 — Su, Elektrik ve Havagazı Tesislerinin İşlemesi :

Bir çok şehir idareleri mülkiyeti belediyeye ait su, elektrik ve havagazı tesislerini işletmek suretiyle külliyetli gelir temin ederler. Bir belediye bu hizmetlerden faydalananlara, bir başka ifade ile müstehliklere, başka yerlerde buna benzer durumlarda yapılan muameleyi aynen tatbik ettiği müddetçe bu tesislerin işletilmesinden elde olunan kazanç veya kâr umumî idarenin meşrû hakkı sayılabilir. Nüfusu 20.000 den aşağı pek az sayıda şehirlerde belediyelerin mahallî tesisleri kazançlı şekilde işletmeleri neticesi halk vergiden tamamen kurtulmuştur. Texas eyaletinde Austin, Colorado eyaletinde Colorado Springs ve Florida eyaletinde Jacksonville gibi bir çok büyükçe şehirler idareleri gelir yekûnlarının dörtde birinden fazlasını belediyeye ait tesislerin işletilmesinden elde ederler.

---

[*] Baş tarafı 251 sayılı nüshadadır.

Mülkiyeti belediyeye ait tesisler, federal ve eyalet gelir vergileri ile eyalet ve kaza emlak vergilerinden muaf bulunmaları neticesi, imtiyazlı durumdadırlar. Belediyeler tarafından işletilen bu gibi tesislerin külliyetli kazanç sağlamalarında başlıca amillerden biri budur ve bunun bir neticesi olarak bu kârlar umumî idare faaliyetleri masrafını karşılamak üzere tahsis olunur. Bir belediyenin emlak vergisinden gayri gelirlerinin büyük bir kısmına belediye işletmelerinden temin edip etmemesi hususu lüzumlu meblağın başka yollarda sağlanması halinde vergi yükünün adil olup olmamasına bağlı bulunmalıdır. Su, Elektrik ve Havagazı gibi hizmetlerden faydalanılması, hususiyile sarfiyat miktarı arttıkça daha düşük fiyat tatbiki, şüphesiz vergi ödeme kabiliyetinin tatmin edici bir işareti değildir.

Elektrik, su veya havagazı istihlaki vergi ödeme kabiliyetinin yeter bir ölçüsü olmadığı gibi, konan vergiler de, meselâ emlak, satış veya tarife cedvelleriyle, geriliğin veya aksaklığın devam edeceği hatırlanmalıdır. Yüksek hizmet ücretlerinin umumiyetle kullanılan diğer tetbir veya tertipler kadar adli bir şekilde idare masrafının yayılış veya dağılışını sağlayacağı kabul edilse yine vergi yükünü satın alınan hizmet bedelinden ayıran bir fark bulunacaktır. Şayet su, elektrik veya havagazı faturalarında alelade vergilerin miktarı gösterilirse ödenen paranın ne kadarı görülen hizmeti karşıladığı ve ne miktarı umumî vergilere ayrıldığı anlaşılacağı cihetle medeni teccessüsü tatmin bakımından belki daha iyidir. Böylece vatandaş vergi ödeyen bir fert olarak idare faaliyetlerinin kendisine hiç olmazsa kaç paraya mal olduğunu anlayabilecektir.

m. Emlak Vergisinden gayri Vergiler Hakkında Düşünceler

Emlak vergisinden gayri vergi tarhları ve mükellefiyetlerinin tatbiki belediyelerin vergi sistemlerini değiştirmeleri ve emlak vergisine dayanmaktan kendilerini bir dereceye kadar kurtarmaları mümkün olduğunu gösterir. Yeni mahalli gelir kaynaklarından bazıları, ödeme kabiliyeti zayıf olanlara fazla külfet yüklediği için, istenilir vergilendirme şekilleri değildir. Mahalli vergiler daha geniş sahalarda tarh olunan vergilerden daha kolay savuşturulabilir. Bu hususlar ve diğer mahzurlar bu kaynakların dikkat ve itina ile kullanılması gerektiğini gösterir, aksi takdirde bazı kaynaklardan gelir sağlama gayretleri faydalarını giderecek menfi tesirler meydana getirebilir.

Emlak Vergisinden gayri vergi gelirlerinin bir kaynağını veya kaynaklarını seçerken belediye memurları tahsil masrafını ve idare meselelerini de

dikkate almalıdırlar. Bir takım belediyelerin edindikleri tecrübe gösterir ki eğlence resimleri, benzin, satış ve gayri safi hasılat vergilerinden tahsil masrafı % 1 veya % 2 civarındadır. Mahalli sigara ve bütün vergilerinde de, her ne kadar bazı belediyeler masrafları karşılamak üzere toptancılara tenzilât yaparlar ise de, tahsil masrafı düşüktür. Park etme ölçme aletleri gelirlerinin tahsil masrafı ise % 10 a kadar ve daha fazla yükselebilir.

İdare meseleleri bakımından belediyeler eğlence yerleri resimlerinin tahakkuk ve tahsilinde galiba pek az zorluk çekmektedirler, çünkü belediyeler tiyatroların ve verginin tatbik olduğu diğer yerlerin federal idareye verdikleri beyannamelerin ikinci nüshalarını elde edebilmektedir. Ticaret ve sanat erbabından alınan gayri safi hasılat vergisinde şehir sınırları içerisinde ve dışında iş yapma unsurlarının tesbiti hususunda güçlüklerle karşılaşabilirler. Sigara ve benzin vergileri toptancılardan tahsil olduğu için pek az zorluk bahis mevzuudur, ve belediyelerin çoğundan bildirildiğine göre bu gibi vergiler sınır dışı alışverişlere yol açmamaktadır.

İkinci dünya savaşı sonundan beri emlak vergisinden gayri mahalli vergilerin artan gelirleri bu yeni gelir kaynaklarının verimliliğini göstermekte ve aynı zamanda iktisadi faaliyetin yüksek bir seviyeye ulaştığını ve eyaletlerin vergi esasını genişletmek temayülünde olduğunu aksettirmektedir. Bütün mahalli idarelerin (belediyeler, kazalar, okul bölgeleri diğer üniteler dahil) vergi gelirleri tutarı 1942 yılından 1947 yılına kadar % 26 artmıştır, fakat aynı süre içinde hizmet gelirlerinde ve çeşitli kaynaklarda % 59,6 ve diğer idarelerden yardımda % 43,4 artış vardır. Bu beş yıllık devrede satış, kullanma ve gayri safi hasılat vergileri % 142 artmıştır. Bu büyük artışın çoğu 1947 yılları içinde California belediyelerinin geniş ölçüde veya yaygın bir şekilde satış vergisini kabul etmeleri ve New York City belediyesinin satış ve gayri safi hasılat vergilerini iki misline çıkarması neticesi meydana gelmiştir. Bununla beraber 1947 sonlarında ve 1948 yılı içinde Pennsylvania ve New York eyaletlerinde belediyeler ve diğer mahalli idareler umumi satış, eğlence yerleri resimleri ve emlak vergisinden gayri diğer vergileri kabul ettikleri cihetle bu cereyanın devam edeceği anlaşılmaktadır.

Salahiyet sahibi bazı kimseler mahalli idareleri daha geniş vergi tarh etme salahiyetleri ile cihazlandırma hususunda Pennsylvania ve New York eyaletleri tarafından atılan adıma diğer eyaletlerin de ayak uyduracaklarını umuyor. Pennsylvania eyaleti eyalet idaresinin salahiyeti dahilinde olup kullanmadığı her vergiyi ihdas hususunda mahalli idare-

lerin çoğuna 1947 yılında yetki tanımıştır. 481 numaralı bu kanuna dayanarak o eyaletteki bir çok belediyeler mahalli gelir, eğlence, ayırma ve ticaret vergilerini kabul etmişlerdir. New York eyaleti, 1947 ve 1948 yıllarında çıkardığı kanunlarla, nüfusu 25,000 ni aşan şehir idarelerine iş, ticaret ve meslek erbabından gayri safi hasılat vergisi almak, otel odaları kiralalarına % 5 vergi tarh etmek ve bağlı bulunduğu kazaya tanınan ve kaza idaresi tarafından kullanılmayan (tatbik olunmayan) satış, eğlence yerleri ve taşıt araçları resimleri gibi vergileri almak yetkisini tanımıştır. Bu vergiler aynı İktisadî sahadaki mahalli idareler tarafından müştereken tarh ve tahsil olunabilir. New York eyaleti aynı zamanda belediyelere su, elektrik ve havagazı işletmelerinin gayri safi hasılatından vergi almak müsaadesini de vermiştir. Diğer eyaletlerdeki mahalli memurlar, eyalet belediye birlikleri kanaliyle çalışarak, eyalet mevzuatının New York ve Pannsylvania eyaletlerinde belediyelere bahşolunan geniş salahiyetlere muvazi salahiyetler temini yolundadırlar. Eyaletler, yardım yoluna gitmektense, vergi ihdası hususunda mahallî idarelere daha geniş salahiyet tanıma temayülünü gösterebilirler.

IV. Diğer İdarelerden Yardım

Diğer idarelerden alınan yardımların çoğu «eyalet» ten gelir. Nüfusu 25,000 i aşan belediyelerin eyaletlerden aldıkları yardımın tutarı 1942 yılında \$ 450.000.000, 1947 yılında ise \$ 605.000,000 dır. Diğer yardımlar başlıca «federal» idareden gelir.

a. Eyalet Yardımı

Eyalet yardımının iki şeklini, hisseli vergiler (bölüşülen vergiler) ve yardım tahsisatı, kati bir şekilde ayırdetmek zordur. Belki de bu sebeple Birleşik Amerika İstatistik Dairesi bu kaynaktan gelen gelirleri «Diğer İdarelerden Yardımlar» başlığı altında toplamıştır. 1947 yılında nüfusu 25.000 i aşan belediyeler gelirleri yekûnunun % 19,4 ünü bu kaynaktan almış, bunun % 1 den biraz fazlası hariç hepsi eyalet idarelerinden gelmiştir. Yardım tahsisatı muayyen maksatlar için verildiği halde bölüşülen vergilerde eyalet tarafından konan muayyen bir verginin hasılatından bir kısmı mahalli idarelere bırakılır. Yardım tahsisatı eyalet tarafından yapılması İstenen bir işin daha yumuşak bir teknikle desteklenmesidir. Piyasanın durgunluk devrelerinde veya buhran yıllarında

yardıma devam edilmesi imkânı vergi hisselerine nazaran bir üstünlük teşkil eder. Diğer bir faydası da zengin bölgelerden elde olunan mali imkânların daha fakir bölgelere verilmesinde bir vasıta olarak kullanılmasıdır. Bu suretle yardım «ihtiyaç» ile, bölüşülen vergiler ise «haklar» ile ilgilidir.

Bir yardımın tahsisi çok zaman muayyen ihtiyaçların karşılanması şartına bağlıdır, bölüşülen vergiler ise ekseriya kayıtsız taksim olunur. Bununla beraber, tatbikatta, bölüşülen vergilerin çoğu muayyen maksatlar için ayrılmıştır. Yardımlar muayyen bir işin desteklenmesi için yapılır, bölüşülen vergiler ise her hangi bir âmmе hizmetinde kullanılabilir. Akaryakıt vergileri, taşıt araçları lisansları, şirket imtiyaz vergileri, satış vergileri ayırma vergileri, su, elektrik ve havagazı işletme vergileri, veraset vergileri, tütün vergileri ve şahsî gelir vergileri halen mahallî idarelerle bölüşülen gelirler arasındadır. Eyalet tarafından tahsil olunan bu vergilerin gelirleri iş çevrelerine göre değişir, bir başka ifade ile hasılat değişir ve bunun bir neticesi olarak mahallî hisse miktarı en çok ihtiyaç hissolan bir zamanda azalır.

b. Eyalet Yardımının Tesirleri

Eyaletlerin çoğunda belediyeler şehir ve kasabaların (urban areas) eyalet meclisinde yeter derecede temsil edilmemelerinden muztardır. Meselâ Iowa eyaleti şehirleri 1942 yılında eyalet nüfusunun % 61 ini veya fazlasını ihtiva ettiği halde belediyeler eyalet idaresi tarafından yapılan yardımın ancak % 1 ini almıştır. Belediyelerin büyük ölçüde eyalet yardımına ve mahallî yardıma mazhar oldukları diğer eyaletlerde memurlar ödeme kabiliyetiyle mütenasip vergi tarh etmek ve vergi yükünü ihtiyaca göre ayarlamak imkânına sahip bulunmaktadır. Zengin bölgelerden elde olunan gelirin bir kısmının fakir bölgelere dağıtımını sağlayan bu politika, umumiyetle doğru olmakla beraber, Eyalet İdareleri (Konseyinin Eyalet ve Mahallî İdare Münasebetleri Komitesine göre şehir ve kasabaların (urban areas) vergi kaynakları üzerinde ciddi tesirler yapmaktadır. Nüfusu artıtkça belediye idaresi masrafları da insan basma artmaktadır; belediyeler vergi temini hususunda kanuni kayıtlar sebebiyle daha geniş imkânlarla sahip değildir ve mahallî vazifeler büyük ölçüde eyalet tarafından ihtiyaçlara göre tesbit olunmuştur. Bu suretle belediyelerin, bilhassa büyük şehir idarelerinin, halen almakta olduklarından daha fazla nisbette eyalet yardımına ihtiyaçları bulunduğu ve bu yardımın tayin ve teşbihinde nispi iktisadi imkân, mahallî vergi gayreti, mahallî vergilendirmede kanuni kayıtlar ve hizmet masrafları dikkate alınmalıdır.

Nihayet, ihtiyaç esasına dayanılarak yardımda bulunma politikası bazı kayıtlar bulunmadıkça, eski kifayetsiz idare ünitelerinin ayakta kalmalarını sağlayabilir. Şayet bu tarzda kullanılırsa eyalet yardımı mali meselelerin en iyi şekilde hallini engelleyebilir, çünkü eyalet yardımı olmazsa okul bölgeleri gibi bir çok mahalli üniteler ortadan kalkmağa mahkûmdur. Bir kısım eyaletler, bilhassa New York ve Pannsylvania, eyalet yardımlarını kifayetsiz, zayıf mahalli idare ünitelerini birleşmeye teşvik için kullanmışlardır. «Asgari Programlar» her öğretmen veya her kilometre yol başına harcanan miktar tabirleriyle tarif olunduğu müddetçe iyi neticeler sağlanacağı hususunda müsbet teminat yoktur. Aynı uzunlukta yolları olan ve aynı miktar para harcayan iki cemiyetin eşit imkân ve kolaylıklara sahip olduğu kabul edilemez. Nüfus kesafeti, iklim şartları, topografik bünye, bölgedeki fiyat değişiklikleri ve umumî nüfus imkânı (accessibility) gibi unsurlardan her biri maliyet bakımından farklı neticeler meydana getirebilir, bir birinden ayrı iki sahada eşit imkân ve kolaylıkların sağlanması çok zaman değişik miktarda masraf yapmak suretiyle mümkün olabilir.

Şehir ve kasabalar (urban centers) ile eyaletlerin mali münasebetlerin vasfı her şeyden önce merkezîyetçiliğe karşı mahalli muhtariyet meselesinin durumuna bağlıdır. Birleşik Amerikada mahallen daha iyi yapılabilen hizmetlerin sağlam bünyeli mahalli idarelere bırakılması düşüncesi kati surette ağır basmaktadır. Meselâ her idari ünite eğitim vasıtalarını kendi bünyesine göre geliştirmek imkânına sahiptir. Biri sadece bir ilk okul, diğeri ilk ve orta okul masraflarını karşılayabilecek durumda iken bir üçüncüsü koleje muadil bir müesseseyi faaliyete geçirecek imkânlarla sahip olabilir.

Mahalli idareleri tarafından yapılması uygun faaliyetlerin istikameti ne olursa olsun merkezi hükümet, şüphesiz, bir çok şartların tahakkukunu isteyebilir ve asgari ölçüler koyabilir. Eyalet idaresi cemiyetin üstün menfaatları bakımından öğretmenlerin, polislerin ve itfaiye mensuplarının asgari ücretlerini tayin ve tesbit edebilir. Bunun gibi, hükmi şahsiyet kazanacak muayyen büyüklükte bir yerin umumî hastahane ihtiyaçlarını karşılaması şart koşulabilir. Trafığı kolaylaştırmak üzere bir şehir sokağının kaç metre genişlikte olacağını, tekату mahallerinin nevelerini, sürat ve emniyete en elverişli yol döşeme tipini belirtebilir.

Bu devlet ölçülerinin konması dolayısıyla ki merkez ile mahalli idare arasındaki mali münasebetlerin ahenkleştirilmesi düşüncesi ortaya çıkar. Öğretmenlere ödenecek asgari ücretler, hastaneler tesisi veya bir sokağın muayyen tarzda imar ve ıslahı hususunu eyalet idaresi tahakkuk

ettirmek istediği nisbette «mahalli» menfaata karşı bir «umumi» menfaatin mevcudiyeti açık bir şekilde belirir. Fakat bu, bu gibi faaliyetleri eyalet idaresi üzerine alsın, demek değildir. Teknik kabiliyetten faydalanılabilen yerde mahalli idare her hususta vasıta vazifesi görmelidir. Bundan başka, merkez ile mahalli idarenin müşterek ilgisi olan işlerde umumi menfaatin derecesine göre devlet mali sorumluluğu veya külfeti üzerine almalıdır.

Şayet merkezi hükümet, faraza yalnız eğitim programında, bu sahadaki ilgisi nisbetinde, bütün mali külfeti yüklenirse mahalli mali durumun bozukluğu tamamen giderilmiş olur. Bu ağır yükler mahalli idarelerin omuzlarından kaldırıldığı takdirde belediyeler sırf mahalli faaliyetleri oldukça iyi bir şekilde finanse etmek imkânını elde ederler.

c. Eyalet Yardımının İstikbali

Eyalet teşrii meclislerinde belediyelerin gelir ihtiyaçlarını karşılamak üzere gittikçe gelişen liberal ve ışıklı bir temayül görülüyor. Bu durum eyalet tarafından tahsil olunan vergilerin bölüşülmesi, vergi koyma yetkisinin genişletilmesi ve belediye gelirlerinin kanunlaşması gibi hususlarda geniş programlar şeklinde kendini gösteriyor? Bu suretle belediyeler eyalet yardım sistemlerinin daha da gelişeceğini ve mükemmelleşeceğini ümit edebilirler.

Eyaletler de mahalli idarelerinin mali istikrarlarının temin ve idamesinde sorumluluklarını kabul etmelidirler. Çünkü eyaletler : 1. Mahalli idareleri bir vasıta olarak kullanmakta, 2. Asgari ölçüler ve vazifeler tayin ve tesbiti suretiyle mahalli sarfiyatı zorlamakta, 3. Mahalli vergilendirme ve borçlanma yetkisine kanuni kayıtlar koymakta, 4. Daha yüksek iktisadi kudrete sahip bulunmakta ve 5. İdareler arası yardım sisteminde federal idare paralarının bir kanalı vazifesini görmektedirler. Eyaletlerin mahalli ihtiyaçları karşılama hususunda başarıları büyük ölçüde federal idare tarafından eyaletlere yapılan yardımlara ve aynı zamanda eyaletlerin mali durumlarının sağlamlığına bağlıdır.

Bir eyalet yardım sistemi mahalli idarelere normal yıllarda müstakar bir gelir sağlamalı ve buhran (ticaret piyasasının durgunluğu) devrelerinde de mahalli mali yükleri hafifletecek şekilde bu yardım genişletilmelidir. Eyalet yardımı bazı asgari hizmet ölçülerinin tesis ve muhafazasında da kullanılmalı ve aynı zamanda asgarinin üstüne çıkabilmeleri için mahalli inisiyatife büyük ölçüde yer vermelidir. Eyalet yardımı es-

ki ve gayri iktisadi idare ünitelerini yaşatmağa çalışmamak ve aksine olarak mahalli idarelerin lüzumlu teşkilatlanmalarını teşvik için kullanılmalıdır. Nihayet, eyalet yardımı mali kabiliyet ve mahalli ihtiyaçlara göre yapılmalı ve bazı mahalli üniteler fakirleştirilip diğerleri zenginleştirilmemelidir.

1946 yılına kadar memlekette hiç bir eyalet belediyelere nüfusları nisbetinde yardım etmemiştir. Fakat o sene New York eyaleti teşrii meclisinde eyalet yardımının planlı bir şekilde yapılmasını sağlayan ve bir çok iyi hususları ihtiva eden bir tasarı kanunlaştı. Eyalet tarafından tahsil olunan mahalli hisseli (bölüşülen) vergilerin dağıtımında, arap saçına dönen eski formüllerin yerine, nüfusu esas tutan yeni bir sistem aldı. Tamamen karışık bir halde bulunan bölüşülen vergiler cetveli kaldırılarak basit bir şekilde nüfus başına şehirlere [§] 6,75, kasabalara [§] 3,55 ve köylere [§] 3 yardım yapıldı. New York eyaleti, aynı zamanda, mahalli muhtaçlara yardım masrafları hissesini azalttı ve müstakar hale koydu ve eğitim işleri, şosalar ve umumi sağlık işleri için eyalet yardımını devam ettirdi. Bu plan eyalet ve mahalli idare münasebetleri tarihinde dikkati çeken bir gelişmedir. Nüfus başına yapılan yardımlar muayyen bir hizmete tahsis olunmadıkları için mahalli idarelere geniş teşebbüs serbestisi bırakılmaktadır.

Eyaletlerin çoğu eğitim ve yollar gibi sahalarda yayılmağa devam edecektir. Meselâ, benzin vergileri ve diğer taşıt araçları gelirleri eyaletler, belediyeler ve diğer idare üniteleri arasında sokak ve şosaların kilometre yekûnu gözönünde tutularak, şehir ve kasabalardan (urban areas) tahsili nisbetinde ve trafik hacmi ile mütenasip olarak adilâne taksim olunmalıdır. Mahalli emlak vergileri bütün mahalli yol yapımı ve tamiri işlerini finanse etmek üzere kullanılmamalıdır. Eyalet tarafından tahsil olunan bir kısım taşıt araçları gelirleri şehir yolları için kullanılmalıdır.

ç. Federal İdare Yardım

1930 yılından önceleri belediyeler federal idareden yardım almazdı. Muhtaçlara yardım sahasında eyaletler federal idarenin yardım programlarını yürütecek teşkilâta sahip olmadıkları için federal idare şehirlere yardımı sür'atlendirmek üzere muhtaçlara yardım işlerinin finansmanında eyalet kademesini atlayarak, mahalli idarelerle doğrudan doğruya temas yoluna girdi. Sonradan bu politika düşük maliyetli (ucuz) mesken inşasına ve vergi yerine yapılan tediyeler hükümet tarafından finanse edilen mes-

ken projelerine teşmil olundu. İkinci Dünya Savaşı yıllarında Federal Çalışma Dairesi İhtiyaç hissolan imar işlerinin doğrudan doğruya temini için mahalli idarelere Lanham kanunu gereğince ödünç ve bağışlarda bulundu. İkinci dünya savaşından sonra da bir müddet federal idare mahalli imar işlerinin planlanması için, planlanan projelerin inşaatlarının ikmalinden sonra iade olunmak kaydıyla, avanslar ödedi. 1944 tarihli Federal Şosalar Kanunu ve 1946 tarihli Federal Hava Alanları Kanunu yollar ve hava alanı sahasında doğrudan doğruya veya' dolayısıyla federal idare yardımı sağladı. Federal idare yardımı sağlık ve hastane işlerine teşmil edilmiş ve daha sonra eğitimi finanse etmek ve aynı zamanda ihtiyaç hissolan yerlerde göllerin ve ırmakların kirletilmesini önlemek ve gidermek için kanalizasyon yapmak hususlarında federal idare yardımı temini yolunda adımlar atılmıştır.

Eyalet yardım sisteminin iyi işlememesi sebebiyledir ki mahalli idarelere geniş ölçüde federal idare yardımına devam edilmiş gibidir. Eyalet İdareleri Konseyinin Eyalet ve Mahalli İdare Münasebetleri Komitesine göre mali buhran zamanlarında eyaletler mahalli idarelerinin mali istikrarlarını temin ve muhafaza sorumluluğunu kabul edip sıkıntılarını gidermedikçe bu idarelerin mahallî projelerin finansmanı için doğrudan doğruya federal idarenin yardımını arayacakları şüphe götürmez. Fakat, eyaletlerin mahalli ünitelere yardımda başarıları daha ziyade federal idare tarafından eyaletlere yapılan yardımın iyi düzenlenmesine bağlıdır. Eyaletler daha büyük gelir temin etme imkânına sahiptir, fakat federal idare eyaletlerin bu gelir sağlama imkânlarını daraltmaktadır. Bu sebeple Federal - Eyalet - Mahalli idareler arası münasebetler ve yardımlar federal sistemin muvazenesini muhafazaya hizmet eder.

V. Mahalli Gelir Meselesinin Tahlili

a. Kaynakların Seçilmesinde Atılacak Adımlar

Bir belediye, munzam gelirlere ihtiyacı olduğu takdirde, bu ihtiyacı karşılamak üzere umumiyetle aşağıdaki hususları dikkate almalıdır :

1 — Belediyenin hususî şartlarını, özel durumunu inceleyiniz. Bahis mevzuu şehir idaresinin tipi nedir ve hangi gelir kaynakları bu tip idareye en elverişlidir? Bu, gelir bünyesini hususî şartlara intibak ettirmek sanatıdır. Şehir içinde vergiye bağlanmamış veya vergi yükünden

hisselerine düşeni taşımayan guruplar varımdır? Varsa, mahalli vergi esasının hangi istikametlerde genişletilebileceği hususunda ip uçları elinizde demektir.

2 — Başkalarının ne yaptıklarını öğreniniz. Belediye etrafına bakabilir ve eyalet içindeki diğer şehir idareleri tarafından tecrübe edilmiş olup halen kullanılmayan gelir kaynaklarının neler olduğunu görebilir. Belediye Maliye Memurları Derneği bu gibi bilgiler için bir nevi takas evi vazifesi görür. Diğer bir kaynak da Milletler Arası Şehir İdarecileri Derneği tarafından «Belediye Yıllık Kitabında yayınlanan ve münferit şehir idareleri tarafından geliştirilen yeni kaynakların senelik tetkikidir. Belediyeler, diğer şehir idarelerinin hata ve başarılarından faydalanarak, yeni gelir kaynağı sahalarna cesaretle atılmaktadır.

3 — Resmi yardım temin ediniz. Karşılaşılan mesele eyaletin diğer belediyeleri tarafından bilinen bir şey olabilir. Belediye Maliye Memurları Derneği ile Belediyeler Eyalet Birliğinin müşterek çalışmaları teşrii yardımın temininde yardımcı olabilir gelir meselesinin tetkiki ve kanun tedvini için özel bir komisyon teşkili gibi.

4 — Kullanılmağa elverişli en iyi gelir kaynağı hangisi ise onu seçiniz ve bu bahsin başlarında belirtilen iyi bir kaynağın vasıflarını taşıyıp taşımadığını tayin ve tesbit ediniz.

5 — Hususi bir gelir tedbirinin uzun zamana ait neticelerini gözden geçiriniz. Tabii bu nokta gelir kaynağı bütün gelir bünyesinin az çok daimi bir cüz'ü haline geldiği takdirde bahis mevzuudur; gaye oldukça müstakar bir gelirdir. Bir iş durgunluğu veya ciddi buhranlarda teklif olunan yeni bir gelir kaynağının tepkisini ve bu yeni gelirin belediye gelir yekûnunun istikrarı üzerindeki tesirini bilmek tavsiyeye şayandır.

6 — Çıkabilecek idari zorlukları önceden görmeye çalışınız. Bu, pratik bir esas ve karara varmayı, yeni gelir tedbirine elverişli idare teşkilâtının tayin ve tesbitini, doğru kayıtları ve teknik tahminleri planlamayı da ihtiva eder.

7 — Daha geniş bir gelir esası temini için muhtelif unsurları tahlil edecek ve tartacak ve belki de teşrii tedbirler teklif edecek bir Vatandaşlar Komitesinin belediye reis veya konseyi tarafından teşkilini de düşününüz. Bu komite vergi meselesini ve belediyenin daha iyi cihazlandırılmasını sağlamak üzere karşılaşılan güçlükleri eyalet teşrii meclisine daha tesirli bir şekilde aksettirebilir. Son yıllarda geniş gelir tetkikleri yapılan şehir idareleri arasından Baltimore, Denver, Los Angeles, Louisville,

Minneapolis, Madison, Pittsburg, Richmond, Toledo ve Winston - Salem zikrolunabilir. Bu şehirlerde yapılan tetkiklere dair hususi raporlar yayınlanmıştır. Ayrıca, belediye gelir meselesi hakkında, bilhassa California, Michigan ve New York eyaletlerinde, eyalet çapında bir çok tetkikler yapılmıştır.

8 — Şimdiki kanunları infaz ediniz. Yetki verilen her vergiyi, lisans veya harcı tamamen tahsil ediniz. Bütün emlakı (menkûl ve gayrimenkul malları) kayıt defterlerine geçiriniz. Muaf olanları kontrol ediniz. Ticaret ve sanat erbabının hasılat ve kazançlarını tahkik için icabında murakıplar kullanınız. Gelir kanunlarını biliniz ve bu kanunları tam olarak iyi bir şekilde infaz ediniz.

Şartlar ve karşılaşılan zorluklar şehirden şehire değiştiği cihetle bütün belediyelere tatbik olunabilecek muayyen kaideler tesbitine imkân yoktur. Bir şehir veya kasabada bir meselenin en iyi halı tarzı diğer bir şehir veya kasabada tamamen başka bir şekil olabilir. Bununla beraber, meselenin bazı hususiyetleri gösterilebilir ki mahalli şartlara dair bilgi ile birleştiği ve iyi muhakeme bulunduğu takdirde bir belediyenin gelir meselesinin hallinde bir hayli yardımı dokunabilir.

b. İyi Hesaplanmış Gelirler

Belediye gelir sistemi şehir idaresinin özel karakterine uygun şekilde düzenlenmelidir. Ahmet için iyi olan bir elbise Mehmedin sırtında iyi durmayabilir. Aynı eyalet içinde bile iki belediye bir birinden farklı durumda olabilirler. Bu böyle olunca gelir sisteminin iyi düzenlenebilmesi için dikkate alınması, hesaba katılması gereken özellikler nelerdir?

1 — Şehrin büyüklüğü mühim bir unsurdur. Küçük belediyelerden bir çoğu idareye yük olan işsizlere yardım gibi yeni masraflarla karşılaşmazlar. Emlak Vergisi olanların ihtiyaçlarına tamamen kâfi gelir. Diğer taraftan, gelir, satış ve bazı istihlak vergileri büyük şehir idareleri tarafından tatmin edici bir şekilde kullanılabilirdiği halde küçük belediyeler tarafından kullanılamaz.

2 — Belediyenin diğer şehir idareleriyle coğrafi yakınlığı da müessir bir unsurdur. Merkezi belediyelerin diğer şehir idarelerine coğrafi yakınlığı belediye geliri bakımından bir talihsizliktir, ve merkezi şehirlerde başta gelen bir gelir kaynağı olarak emlak vergisi aleyhine yükselen büyük feryad arzı değildir. Bu şehirler «peripheral suburbanitis» şehir sınırları dışına akın illetine müptelâdır. Otomobil ve diğer süratli nakil va-

sıtalari merkezi Őehirlerdeki mülk kıymetlerini tahrip etmekte, Şehir sınırları dışında kenar muhallerdeki mülk kıymetlerini de yükseltmektedir. Ev sahiplerinin ve sanayiin Şehir dışına doğru kayması merkezi Şehirlerde gelir sistemine gayri müsbet tesirler yapmaktadır.

3 — Şehrin gelişme safhası da gelir sistemi nevinin tayin ve tesbitinde tesiri haizdir. Bazı Şehirlerde diğer bir çok Şehirlerin buhran yıllarından önceki devrede idrak ettikleri süratli gelişme halinde gayrimenkullerin kıymetleri yükselmekte ve refahları gittikçe artmaktadır. Bu tip Şehir idaresinin emlak vergisinin tatmin edici bir gelir kaynağı olduğunda endiŐesi yoktur. Buna mukabil, Birleşik Amerikada eskiden kurulmuş bir çok Şehirlerde nüfus azalmaktadır. Bunlara zevale yüz tutmuş Şehirler (decadent cities) denebilir. Bu gurup gayri menkul kıymetlerinin gittikçe düşmesi karşısında emlak vergisi hasılatındaki ciddi azalmayı bir belediye gelir sistemi ile düzenlenmek zorundadır? Şehirlerde nüfus artış veya eksiliŐinin etraflı bir tetkiki belediye gelir meselesini hakikî bir Şekilde aydınlatılabilir.

4 — Şehirde oturanlar tarafından istenilen belediye hizmetlerinin seviyesi de belediye gelir sistemi nevinin tayininde müessirdir. Bazı Şehirlerde belediye hizmetlerinin seviyesi düşük olduğu için menkul ve gayri menkul mallardan alınan emlak vergisi nisbeti de düşüktür. Bununla beraber, bu Şehirlerde belediye hizmetlerinin seviyesi yükselirse belediye gelir sisteminin bünyesi de değişir. Bir çok belediyeler belediye hizmetlerinin her sahada seviyesini diğer Şehir idareleriyle mukayese suretiyle veya «Belediye Yıllık Kitabı»nın muhtelif kısımlarında yayınlanan bilgilerden faydalanarak kabul olunan muayyen ölçülere (standards) göre tayin ve tesbit edebilir.

5 — Herhangi bir cemiyetin veya Şehir halkının fakirliği veya zenginliği de belediye gelir sistemi nevinin tayinine hizmet eder. Bazı Şehirlerde, yılların ve halk karakterinin tesiriyle, menkul kıymetler başlıca servet Őeklidir. Diğerlerinde gayri menkul en mühim servet Őeklidir. Bazı Şehirlerde ev sahiplerinin nisbeti diğerlerinden çok daha yüksektir, fetret bünyesindeki bütün bu farklar kabulü gereken belediye gelirleri sisteminin nevine tesir eder.

6 — Şehirler iktisadi hayatlarının umumi vasıfları bakımından da değişiklik arzederler. Bazı Şehirler esas itibariyle sayfiye Őehridirler. Diğerleri sanayi merkezidirler, ötekiler Hükümet veya idare merkezidirler, bazıları yatak odası «bedroom» Őehridirler (nüfusun çoğunluğu akşam-

dan akşama şehre gelir) vesaire. Nüfusu 10.000 den yukarı her şehrin diğer şehirlere coğrafi yakınlığı ve bir şehrin umumi iktisadi durumu hakkında «Belediye Yıllık Kitabı»ndan bilgi edinilebilir.

7 — Nihayet, şehirler bağlı buldukları eyaletlere göre de birbirinden ayrılırlar. Eyaletler de tatbik ettikleri vergi sistemleri ve mahallî idarelerine ayırdıkları gelir payları bakımından bir birinden farklıdırlar.

Bir belediye için en elverişli gelir sistemi tanziminde, yukardaki hususlara ilaveten, çeşitli ve yumuşak gelir bünyesi, mahalli emlak vergisi sisteminin istikrarı ve piyasa durgunluğunun tesir etmeyeceği gelirler gibi unsurlar da dikkate alınmalıdır.

c. Ölçülerin Tatbiki

Yukarda özetlenen ölçülerden bir kısmını kullanırken, umumi emlak vergisine ilaveten, diğer bazı gelir kaynakları bazı belediyelere bilhassa elverişlidir. Burada sadece bir kaç misalle yetinilecektir :

1 — **Sayfiye Şehri** — Bu gibi şehirlerde kullanılabilir olan diğer kaynaklar arasında eğlence yerleri duhuliyeye resmi, ticaret ve sanat erbabının gayri safi hasılatından lisanslar, sigara ve tütün vergi veya resmi, su, elektrik ve havagazi işletmelerinden gayri safi hasılat vergisi, eğlence resimleri, park etme aletleri, makineli eğlence aletleri lisansları, içki istihlak vergisi, otel yemekleri, hizmetleri ve eğlenceleri üzerinden satış vergisi.

2 — **Zirai Ticaret Merkezi** — Eğlence yerleri duhuliyeye resmi, iş ve ticaret erbabından gayri safi hasılat vergisi, belediyeye ait park etme yeri ücretleri, mesken olarak kullanılmayan bina zilyetlerinden gelir vergisi, park etmek aletleri, köprü geçiş parası.

3 — **Ağır Sanayi Şehri** — Bira ve içki lisansları, imal hacmi üzerinden ticaret lisansları, kazanç vergisi, belediyeye ait hizmet tesisleri kazançları, çöp ve süprüntü toplama parası, park etme aletleri ve lâğım temizleme ücreti.

4 — **Banliyö Şehri (İkâmetgâh)** — Otobüs işletmeleri gayri safi hasılat vergisi, motörlü vasıta lisansları, park etme aletleri, eğlence ücretleri vesaire.

5 — **İktisadi bakımdan Mütenevvi Şehir** — İş ve ticaret erbabının gayri safi hasılat vergisi, belediyeye ait hizmet tesisleri kazançları, su,

elektrik- ve havagazı işletmelerinden gayri safi hasılat vergisi ve park etme aletleri.

Meselenin diğ er bir hal tarzı da şehir içindeki muayyen gurupları dikkate almak ve her gurubu, mahalli vergiye tabi kılmaktır. Mesela kiracıları vergiye bağlamak için iş gal resmi, lağım temizleme ve çöp toplama paraları, su, elektrik ve havagazı işletmeleri istihlak vergisi ve tasarruf vergisi. Şehir dışında oturup şehirde çalışan ve ticaret yapanları vergiye bağlamak için kazanç vergisi, duhuliye resmi, eğlence ruhsatıyeleri, satış vergisi, park etme aletleri, gezici esnaf vergisi. İtfaiye hizmeti ücreti, çöp toplama ve lağım temizleme ücretleri, kamu hizmetlerine iştirak payı, vergi yerine kaim olmak üzere tediyeler, umumi tesisleri kullanma vergisi, belediyeye ait su, elektrik ve havagazı tesislerinin ücretleri veya hususi veya umumi hizmet tesislerinin ücretleri yoluyla vergiden muaf emlak sahipleri de vergiye bağlanabilir.

ç — Gelir Bünyesinin Çeşitlendirilmesi

Burada tavsiye olunan usul bir belediyeye bir çok faydalar sağ laması gereken çeşitli gelirler bünyesi meydana getirmektir. Mesela böyle bir gelir sistemi, belediyeye bir cemiyette muhtelif iktisadi unsurları daha iyi vergilendirme imkanı verdiği cihetle daha adildir. Umumi emlak vergisi gibi bir tek gelir kaynağına lüzumundan fazla bağlı kalan belediyeler, piyasa durgunluğu (buhran) devrelerinde, ciddi zorluklarla karşılaşabilirler. Bu suretle, çeşitli gelirler sistemi, belediye gelirlerini umumi iş şartlarındaki devri değişikliklere intibak ettirmekte mühim bir adım teşkil eder.

Çeşitli gelirleri bulunan belediyeler periyodik değişikliklerden en az tedirgin olanlardır. «Yıllık Belediye Kitabı»na göre çeşitli iktisadi bünyeye sahip bir şehirde imalat işi üstün olmakla beraber % 50 den azdır veya perakende alışveriş üstün olmakla beraber imalatçılık bütün iş toplamının en az % 20 sini teşkil eder. Başlıca İktisadi dayanağı gayri müstakar istihlak eşyası imalinden ibaret olan şehirler periyodik iş değişikliklerinde en fazla sıkıntıya maruz olanlardır. «Sınai» veya «sayfiye» sınıfına giren şehirler de piyasa durgunluğu devresinde bir hayli sıkıntıya maruzdurlar.

Bazı eyaletlerde sağlam bir gelir esası arayan belediyeler, eyalet tarafından tahsil olunan vergi hisselerine ve tahsisat yardımlarına büyük ölçüde yer verirler ve aynı zamanda bir dereceye kadar federal ida-

re yardımı beklerler. Bununla beraber, belediyeler umumiyetle bir tek çeşit gelir tedbirine dayanmamalı ve muhtelif yollar araştırmalıdır. Mesela, bu bahsin başlarında belirtildiği gibi, emlak vergisinin ıslahı için mümkün olan yapılmalıdır. İkinci adım olarak, eyalet idaresinden daha fazla yardım sağlamak ve eyalet teşrii meclisinden vergi tarhi hususunda daha geniş yetkiler elde etmek için eyalet belediye birliği vasıtasıyla diğer şehir idareleriyle beraberce çalışmalıdır. Nihayet, mahallen toplanan vergileri daha da çeşitlendirmek üzere belediyeler kanunî salahiyyete sahip olmalıdır. Bir çok şehir idareleri kanalizasyon veya lağım temizleme, yangından korunma işlerinin ve şehir sınırları dışından sağlanan diğer hizmetlerin iştirak paylarını kabul edeceklerdir. Bazı şehir idareleri de belediyeye ait su, elektrik ve havagazı işletmelerinin idareye yardımlarını artırmalıdır. Duhuliye resimleri, kurumlardan alınan gayri safi hasılat vergileri ve apartman katlarından alınan ruhsatıyelerin gayri safi hasılat esasına çevrilmesi bir çok yerlerde mutad vergiler haline gelecektir. Büyük şehir idareleri mahalli gelir veya perakende satış vergilerinin kabulünü tavsiyeye şayan veya lüzumlu bulabilirler.

VI — Netice

Belediyeler şehir sınırları içinde oturanlar tarafından istenilen faaliyetleri finanse etmek için yeter miktarda gelire sahip olmalıdırlar. Fakat şehir idarelerinin, tıpkı fertler gibi, yapmak istedikleri her işi başarmağa nadiren yetecek paraları vardır. Belediye faaliyetlerini finanse edebilme imkânı yalnız mahalli iktisadi bünyeye değil, aynı zamanda federal ve eyalet idareleriyle siyasi ve mali münasebetlere bağlıdır. Mahalli gelirler emlak vergisinden gayri mahalli kaynakların daha geniş ölçüde kullanılması, daha fazla eyalet yardımı sağlanması ve muayyen belediye hizmetlerine karşılık daha yüksek ücretler alınması suretiyle bir dereceye kadar artırılabilir. Bununla beraber, her hangi yeni bir gelirin kabulü, eyalet ve mahalli gelir sisteminin dikkatli bir tahliline dayanmalıdır. Verginin adil olması her zaman esas kaideyi teşkil etmelidir. Mahalli gelir bünyesi, bütün vakıaların ışığında sağlam bir muhakemeye ve sağlam esaslara dayanılarak şehrin ihtiyaçlarına göre ayarlanmalıdır. Nihayet belediye memurları, teşkilatı ıslah etmek ve tasarrufa riayet eden yapıcı bir idare meydana getirmek suretiyle, vergi parasına daha geniş imkânlar sağlamayı ihmal etmemelidir. Belediye gelirlerinin gelişmesi hususunda üzerinde itina ile durulacak bazı müşahedeler şunlardır :

1 — Şehirler genişledikçe nüfus başına isabet eden idare masrafı da artar. Bu demektir ki bazı şehir idarelerinin diğer belediyelerden daha fazla özel mahallî gelirlere ve belki de daha fazla eyalet ve federal idare yardımlarına ihtiyaçları vardır.

2 — Belediye evvelâ vergilerini kuvvetlendirmek suretiyle maliye sınırlarını genişletmelidir. Emlâk vergisini korumak için vergiyi kayıt ve şartlara bağlayan kanunlar kaldırılmalı, vergi bakiyelerini azaltmak üzere tahsilâta ehemmiyet verilmeli, vergiye tâbi bütün mülkler kayıt defterlerine geçirilmeli ve vergiden muaf gayri menkûl miktarı azaltılmalıdır.

3 — 1940 yıllarında hem büyük, hem küçük şehirlerde çok sayıda verimli yeni mahallî vergilerin tatbiki gelişmiş ve yayılmıştır. Yeni mahallî gelirler daha yaygın bir hale geldikçe federal, eyalet ve mahallî idareler arasında koordinasyon ihtiyacı artar. Bazı hususi vergileri büyük şehir idareleri küçüklerinden daha iyi tarh ve tahsil ederler.

4 — Bir çok şehir idareleri denenmemiş yeni gelir kaynakları tecrübesine girişirler. Fakat bir belediye diğer şehir idarelerinin tecrübelerinden faydalanmaksızın böyle bir programın tatbikine geçmemelidir. Aynı zamanda, belediyeler çeşitli kaynaklardan pek fazla bir şey beklememelidir. Şehir idarelerinin belki en büyük ümidi, eyalet idare yardımlarının ya tahsis ya bağış yoluyla veya vergi hisseleriyle daha genişletilmesinde ve belki de yolları, eğitim, hava alanları ve sağlık işleri gibi sahalarda federal idare tarafından tahsil olunan mahallen bölüşülen vergilerin geliştirilmesindedir.

5 — Verimli yeni mahallî vergi kaynaklarına rağbet mahallî emlâk vergisinin kıymetini gölgelememelidir. Emlâk vergisi nisbeten müstakardır ve vergi nisbetini artırarak değil, tahakkukları daha mükemmelleştiren terek, matrah kıymetlerini yükselterek ve daha iyi imfaz suretiyle daha fazla gelir elde etmek için kullanılmalıdır. Gayri menkûl vergileri de, çok zaman su, elektrik ve telefon ücretleri tahsilâtında olduğu gibi, aydan aya tahsil planına bağlanabilir.

6 — Federal idare duhuliyeye resmini, su, elektrik ve havagazı işletmeleri vergisini, mahallî telefon konuşmalarından alınan vergiyi ve istihlâk vergisini, tahsil masraflarına nisbetle verimleri düşük olduğu ve mahallen daha iyi tarh ve tahsil olunabilecek cihetle mahallî idarelere terk etmeyi düşünmelidir. Bu takdirde, vergi bünyesi basitleşecek ve şehir idareleri ihtiyaçları olan parayı daha ziyade mahallî vergi kaynaklarıyla sağlamış olacaklardır.

7 — Belediyelere eyalet yardımı lüzumlu ve istenilir bir tedbirdir ve eyalet tarafından daha iyi toplanabilen vergi parasının şehir idarelerine iadesi ve mahalli fonlardan tamamen finanse edilemeyen mahalli faaliyetlere makûl asgari hizmet ölçülerinin muhafazası suretiyle mahalli gelirlerin istikrarını sağlamalıdır.

8 — Şehirlerin başta gelen imar masrafları çoğaldıkça en mühimlerini daha az mühimlerine tercih etmek zarureti hasıl olur. Belediyeler ilderdeki inşaat işleri ve vadesi gelen taahhütlerin finansmanı için ihtiyat akçesi meydana getirmeyi ve masrafları gelirlerine göre ayarlamayı da düşünmelidir. Tahvil veya bono çıkarmak zorunda kalan belediyeler elverişli borçlanma muameleleri yoluyla para tasarrufunda bulunabilirler.

9 — Yeni parsellenen yerlerde su, elektrik ve havagazı işletmelerinin finansmanında kullanılan usul, mesken durumu ve şehrin yeniden gelişme ihtiyacı mahallî gelir bünyesine doğrudan doğruya tesir eder. Belediyeler lüzumlu tesislerin inşasını parselleycilerden istemeli ve planlamaya uygun olarak yeni sahaların gelişmesinde arazi kullanımını kontrol etmelidir.

10 — Şehir dışında oturmakla beraber şehir içinde çalışanlardan ve şehir içinde ne işi, ne de ikametgâhı olmamakla beraber şehri bir kültür, eğlence veya alış veriş merkezi olarak kullananlardan da biraz gelir temini usullerine hususi itina göstermelidir. Gelirden, satışlardan ve duhuliyelerden vergi ve su, yangından korunma, lâğım temizleme ve diğer hizmetlerden yüksek ücretler alınması düşünülebilir.

11 — Sağlam bir gelir sistemi bazı vazifelerin üst idare kademelerine devrini teşvik edebilir. Şüphesiz bu, küçük kasaba, okul sitesi ve diğer hususi bölgeler gibi zayıf idare ünitelerini takviye ve idame ettirmemelidir. Diğer bir ifade ile, umumî tesislerin ve mutad hizmetlerin müştereken yapılması ve işletilmesi için şehir idarelerine ve diğer mahalli idare ünitelerine birlik kurma yetkisi tanınmalıdır. Çok sayıda bu nevi anlaşmaların memlekette tatbikine geçilmiş ve bir çok eyaletler mahalli idarelere bu sahada geniş yetkiler vermiştir.

1930 başlarından beri, piyasa durgunluğu, savaş ve enflasyon devrelerinde, mahalli idare gelir meseleleri eyaletlerin ve federal idarenin mali bünyesine gittikçe daha yakından bağlı kalmıştır. Eyalet gelirlerinin şehir idareleriyle daha liberal tarzda bölüşülmesi, eyalet ve federal idare yardımlarının genişletilmesi, şehir idarelerine daha geniş vergilendirme yetkisi tanınması ve bazı vergi sahalarının eyalet veya fe-

deral idare tarafından mahalli idarelere bırakılması çok zaman tavsiye olunan çare ve tedbirlerdir. Tam bir mahallî hükümrânlığa inanlara, göre mahalli belediye hizmetlerinin görülmesinde şehir idarelerine tam bir mali imkân sağlanmalıdır, diğerlerine göre ise mahalli idare baştan aşağı yeniden teşkilatlandırılmalı ve daha geniş sahalarda kifayetli ve daha basit bünyeli bir mahalli idare meydana getirmek üzere federal, eyalet ve mahalli hizmetler yeniden tefrik ve tanzim olunmalıdır.

Ekonomik, sosyal ve kültürel eşitsizlikleri azaltmak üzere eğitim, sosyal yardım ve sağlık işleri gibi sahalarda mahalli şart ve imkânlarla bağlı kalınmayarak millî ölçülerin (standards) tatbiki düşüncesi idareler arası mali münasebetleri kısmen ortaya çıkarmaktadır. Eyalet ve mahalli idare üniteleri, vergi imkânlarının büyük eşitsizliği yüzünden, böyle bir politikanın masraflarını ödeyemeyecek durumdadırlar. Federal ve eyalet idareleri eskiden tamamen mahalli sayılan bu sahalara bu surette girmişler ve dolayısıyla son yıllarda idareler arası malî münasebetlerin düzenlenmesine daha fazla itina gösterilmesi lüzumu hasıl olmuştur. Bütün idare kademelerine şamil hizmetlerin karşılığını ödemek suretiyle' bu vergi gelirleri ihtiyaçlarından fazla idare masraflarını ödeyebilen şahıslardan gelmekte ve idare masrafları cemiyet içinde hizmet ihtiyaçları ödeme kabiliyetlerinden daha yüksek olan şahıslar üzerinde temerküz etmektedir.

Vergi mükelleflerinin daha yüksek vergi mükellefiyet mahallerinden uzaklaşma temayülleri bir şehir için tehlike teşkil eder ve komşularından daha yüksek vergiler tarh eden bir eyalet için de aynı tehlike bir dereceye kadar varittir. Mahdut bir sahada hükümlerini yürüten bir belediyenin vergi politikasında bu suretle fazla fark elde etmesi imkânsızdır. Bu değişikliğin maddeten yüksek vergi külfetleri halini aldığı sahalarda bu vergi politikasının bir neticesi olarak şehrin büyüme ve genişleme hızının azalması ve ekonomik gelişmesinin gecikmesi mümkündür. Fakat muhtelif vergi neveleri üzerinde ehemmiyetle durmak suretiyle aynı vergi imkânları elde edilebilir. Şayet tarh olunan satış gelir ve gayri safi hasılat vergileri vergi mükelleflerinin kararlarına tesir edecek nisbette mükellefiyetler meydana getirmişse şehir idaresi emlak vergilerinde görülenden daha süratli ve daha şiddetli kaçakçılık veya vergiden kurtulma hareketiyle karşılaşabilir. Başka ifade ile, yeni vergiler yürürlükte olan emlak vergisi nisbetlerinde görülen aynı miktardaki farklardan çok daha açık vergi mükellefiyeti eşitsizliği meydana getirirler. Binaenaleyh, vergi mükellefinin mukavemetini aşgariye indirmek için, önceleri kullanılmayan mahallî gelir kaynaklarından faydalanma halin-

de pek ehemmiyetsiz vergi nisbeti tatbiki mühimdir. Bu gibi vergileri kabul eden mahalli idareler tarafından takip olunan siyaset budur.

Bununla beraber, memleketin muhtelif bölgelerindeki mali politikaların mukayesesinde bir tehlike vardır. Mesela, eyalet yardımlarının ve mahalli idare üniteleriyle bölüşülen eyalet vergilerinin nisbi miktarlarının mukayesesinde, eyalet ve mahalli idare hizmetlerinin ve vergilerinin bir birinde ayırımını hesaba katmamak suretiyle, yalnız sonuçlara varmak mümkündür. Bir eyalet daha fazla miktarda içtimai yardım masrafları kabul edebilir ve mahallî idarelere böylece diğer eyaletten daha az yardım ve bağışta bulunabilir. Bir başka eyalet mühim sosyal yardım, sağlık veya yol işlerini tamamen üzerine alabilir ve bu yüzden mahalli idarelere fazla yardım tahsisi yapmayabilir veya bağışta bulunmayabilir. Belediye memurları vergi yüklerinin mukayesesinde bu zorlukları dikkate almalıdırlar.

LİBYA NASIL KALKINIYOR

— Batı yardımı, inkişaf halinde olan
bu memlekete imkânlar bahşediyor —

Fransızcadan Çeviren :
Yusuf YAKUPOĞLU
Bor Kaymakamı

Komünist hilelerine ciddi surette maruz bu Arap dünyasında, ümit verici bir manzara ile karşılaştım. Dünyanın hususile kritik, bir bölgesinde bir yardım programının batıkların durumunu nasıl sağlamaştırdığım yakından gördüm.

Yüzlerce kilometrelik bir seyahat bana, İngiliz, Amerikan veya Birleşmiş Milletler Teşkilâtının en kompetan teknisyenlerinden bir ekibi faaliyet halinde müşahede imkânını verdi. Onlar yalnız sermayeyi değil, fakat aynı zamanda tecrübelerini, marifetlerini sabır ve tahammüllerini de kullanıyorlar. Onların gayretleri sayesinde kalkınma halinde olan bir memleket, yaşamasını ve batılı devletlerin hür ve sadık bir dostu olacak şekilde kendi vasıtalarını kullanmasını öğreniyor.

Sekiz yıl önce Birleşmiş Milletler Teşkilâtı Kuzey Afrika'da yeni bir Arap Milletini tanımişti. Bu da, fransanınkinden üç defa daha büyük bir yüzölçümünü kaplayan geniş bir kum denizine malik Libya idi. Libya kendisine bir kral tayin etti ve ana yasalı bir monarşi oldu. Felâket günlerinde üç eyalet bir arada istiklâlden mahrumdu: Mussolini'nin Afrika İmparatorluğunun kısımları arasında bulunan (Tripolitain) Batı Trablus, (Cyrinaïque) Sirenaik ve (Fezzan) Fezzan. Hür milletlerin nazarında Libya bu hürriyete lâyık olmayanlardan ve batıkların mâli yardımını kullanma hususunda az imkânlarla sahip dünyanın sayılı yerlerinden birisi olarak gözüküyordu.

Birleşme işi henüz tahakkuk etmemiştir. Ve Libyanın iki merkezi vardır: Doğuda 1000 Km. den daha fazla mesafede önemli tek şehri (Tripoli) Batı Trablus ve daha küçük ve daha az modern, buna mukabil kral İdris'in tercih ettiği Bingazi: Libya'da bir eyaletten diğerine

geçmek isteyen seyyahlar, bir pasaport ve milletlerarası hududların ekserisinden daha sıkı bir bagaj muayesine maruzdurlar.

Libya'nın % 85 inden fazlası bir çölden başka bir şey değildir. Bununla beraber petrol sahaları yabana atılmaz, ayrıca bu güne kadar keşfedilmemiş maden kaynakları vardır.

Libya istiklâline kavuştuğu zaman yerli nüfusunun - müslüman ve büyük kısmı bedevi - yıllık geliri 14000 Fransız frankı kadardı, yani dünyanın bütün hükümran memleketlerinin en düşük seviyesi. Okur yazar olmayanların nisbeti % 90 nın üzerinde idi. 5000 nüfustan (1.250.000) üzerinden daha azmin beş yıllık bir ilkokul tahsili vardı ve Üniversite diplomasına sahip olanların sayısı 14 idi. Memleket hemen hemen kalifiye işçiden ve serbest meslek erbabından mahrumdu. Mevcutlarını da Mussolini rejimi İtalyan kolonilerinde kullanıyordu.

Libyalıların ekserisi - bazı bölgelerde % 95 i-gözleri körlüğe götüren trahoma müptelâ idi. Diğer taraftan çocuk ölümü, nisbeti, dünyanın en yüksek nisbetli memleketleri arasında bulunuyordu.

Böyle bu kadar geri ve bu kadar kabiliyetsiz bir memleket, miktarı milyarlarca franga balığ olan bir batı yardımım hakikaten kullanabilir miydi ?

Herşeyden evvel bu sorunun cevabını onun coğrafyasında aramak lâzımdır. Çünkü bu sözün manasını anlamak için haritaya bir göz atmak kâfidir : «Libya'nın yegâne tabii kaynağı, onun coğrafi pozisyonudur. »

Kuzeyde, Suezî Gibraltar'a bağlayan stratejik yol üzerinde, Libya 1500 kilometre boyunca bir Akdeniz veçhesi arzeder. Hareketli bir hava yolu onu, üç saatten biraz fazla bir zamanda Moskova'ya ve bir saatten daha az bir zamanda da Avrupa'ya bağlar. Doğuda, müslüman dünyasının batı aleyhtarı ve bilhassa komünistler için entrika ve hile ocağı olan Mısır ile huduttur. Batıda ise iki komşusu vardır : Komünistlerin tahrikleri sonunda harap olan Cezayir ve Batıkların komünist propaganda ve entrikalarına karşı büyük menfaatlarını himaye zorunda kaldıkları batıklara müzahir bir Arap Cumhuriyeti olan Tunus.

Libya'nın sahip olduğu bu coğrafi nizam «kaynağı» na batılı askerî eksperslerin verdikleri önemi daha iyi anlayabilmek için, Amerikalıların (Tripoli) Batı Trablus'a 11 Km. mesafede inşa ettirdikleri ve onlara 100 milyon dolara mal olan «Whcelus Field» hava üssüne bir göz atmak kâfidir.

Diğer taraftan (Tripoli) Batı Trablus'ta ikamet eden herhangi bir kimsenin gözünde bu memleketin önemini canlandıran bir işaret de ha vardır : Sovyet Elçiliği üzerinde dalgalanan kızıl bayrağı kastetmek istiyorum. Libya'da Ruslar'ın ne oturana, ne sermayesi ve nede ticarî tesisleri vardır. Fakat yalnız başına Mısır Elçiliği Sovyetlerinkinden daha ehemmiyetli rol oynar. Çünkü Mısır, Rusların oyununu oynar.

Bu tesislerin vüs'atı, propaganda için komünistlerin ihtiyar ettikleri büyük masraflar ve bunların bel bağladığı yıkıcı faaliyetler, Libyanın dünya entrika kazanındaki durumunu göstermektedir. Yalnız bu masrafların izah ettiği bir hakikat var ki, o da komünistlerin, hür dünya devletlerinin avantajlarını bilmemeleridir.

Kendi kooperasyonu ile ahenkli bir şekilde yürüten Libyanın modernleşmesi işi 1952 yılında mütevazı kaideler üzerine kaimdi. 1954 yılında program genişletildi. İngiliz ve Amerikalıların tekâlûfüne bazı sıhhat işleri ilâve edildi ve mükellefiyeti Birleşmiş Milletler Teşkilâtına ait olmak üzere büyük ehemmiyette bir zirafî tecrübe merkezi bu meyanda mütalaa edildi.

Burada bazı mühim olaylardan bahsetmeliyim.

Takriben onda dokuz Libyalının, verim kabiliyeti pek zayıf bir toprağı vardır. Köylülerin hayatının hemen hemen hayvancılığa - keçi koyun - deve ve eşek - bağlı olduğu bir memlekette; hiçbir kimsenin veteriner hekimlik babında asgari bilgisi yoktur.

İki yıl önce Libyalı gençlerden müteşekkil bir grup batılı mütehasısların idare ettiği kursları takip etti ve veterinerlik sahasındaki bilgileri artmış olarak birkaç basit aletle köylülerine döndü.

İtimad etmek lâzım ki, bütün faaliyet bunlara inhisar etmektedir. Her zaman kifayetsiz olan yağmur miktarı bazı bölgelerde çok daha düşük olup kuraklık hakikî bir felâket halini almaktadır. Fakat bizim bu mühtedi gençler parazitlere karşı bir ilâçla hayvanlarının sıhhatini koruma hususunda bazı köylüleri iknaa muvaffak olduklarından, bunların oturduğu bölgelerde hayvan zayıyatı miktarı % 15 e düşmüştür. Şimdi bu köylülerin ekserisi, eskiden olduğu gibi, bir tevekkül ve sükûnet içinde inandıkları İNŞALLAH geçer usulü yerine, bu pratik neticelere büyük itimadla sarılmaktadır.

Uyuz, köylünün içtinabı gayri mümkün hayat arkadaşı olan deveye musallat olan bir hastalıktır. Bu memlekette an'anevî olarak kullanılan ilâçlardan bir tanesi yaralı kısımları iyice kazımak, sonra hayvanı yara-

lamak bahasına onu iyi etmekten uzak tuz, biber ve kireç karışımını bunun üzerine sürmektir. Bu gün ise köylülerin büyük kısmı bir ecnebi yardım mütehassısının onlara usulünü öğrettiği ucuz bir antiseptik, yardımı ile develerinin uyuzlarını iyi etme yolunu öğrenmişlerdir.

Hali hazır memlekette geçen yıl yirmi iki öğrenciye diploma veren iki ziraat mektebi vardır. Bu öğrencilerden altısı şimdi Amerikan Üniversitelerinde öğrenimlerine devam ediyorlar. Diğerleri ziraî öğretim merkezlerinde çalışıyorlar. Beş tane örnek çiftlik tesis edilmiştir. Böylece meydana getirilen on adet ziraî kalkınma merkezi köylülerin temizlenmiş tohum ve birkaç basit ziraat aletini satın alabilecekleri yerler haline gelmiştir. Bu da onlar için bir ilerlemenin ifadesidir.

Eskiden olduğu gibi gelişi güzel saçacakları yerine arpayı usulüne göre ekmesini öğrenen çiftçiler, mahsullerinin üç misli arttığını gördüler.

Sulama işinin tanzim edildiği bölgelerde patates randımanı aynı şekilde arttığından dolayı köylüler toprağı suya boğmak usulünü terkederek rasyonel sulamayı kabul ettiler.

Ağaçlandırma programı 1,5 milyondan 7 milyon ağaca kadar bir artış kaydetti. Zeytin ve meyve ağaçlarının budanması pratik olarak bilinmiyordu. Çünkü bir veya iki ağaç sahibi köylülerin büyük kısmı ağaçlarını budamaktan çekiniyorlardı. Fakat tecrübe onlara gösterdi ki budama verimi % 30 arttırıyor. Bu yüzden bu işte kullanılan (Ad Hoç) isimli alete tevacüm başladı.

Ziraî programın çerçevesi içinde, hayret verici bir kalkınmanın ifadesi olan sudan rasyonel bir tarzda faydalanmanın ehemmiyetli bir yeri olduğu eskidenberi bilinmektedir. Fakat Libya'nın ne gölleri, ne de önemli akarsuları vardır. Diğer taraftan da yıllık yağmur miktarı 23 Cm. civarındadır. Buna rağmen Roma hakimiyeti zamanında bu memleket «Avrupa anbarı» olarak biliniyor, ve bu günkü kadar, hattâ daha da fazla bir nüfusu besliyordu. Bu günkü faaliyetlerin ona, kaybolmuş bu verimin bir kısmını kazandıracığı muhakkaktır.

Bingazi yakınlarında Gattara civarında kurumuş vadilerde, iki bin yıl önce Romalılar tarafından oturtulan büyük kayalardan da istifade edilerek, 100 kadar baraj inşa edilmek üzere dir.

Seyahatim sırasında, batılı bir mühendis tarafından memlekette teşekkül ettirilen bu barajlardan birisinde, kendi vatandaşlarından bir gencin idaresinde çalışan yüzlerce Libyalı'dan müteşekkil bir ekibe rastladım. Ne toprağı temizlemek için pahalı makineler, ne de herhangi nevi

bir motor var. Herkes döner dolaplara devesini koşmuş çalışıyor. Ecnebi bir teknisyen tarafından «bulunan=inventee» bu yeni deve' ile toprağı kazma usulü bu gün teknik bilgi üe mücehhez bir Libya tesisinde tatbik edilmektedir. Her şeyden evvel yegâne kaynağını insan ve hayvanın temsil ettiği bir memlekette bu çok mühim bir buluştur.

Bir defa bitsin, Gattara sistemi binlerce hektar araziye sulayabilecektir. Daha şimdiden, bu zamana kadar dört ay müddetle akmış olan suları on saat içinde toplanmak mümkündür. Bu surede 46 yerine 92 Cm. derinliğinde kumlu toprak işba haline geliyor. Bu da bu bölgelerin ziraî istihsalini üç misline çıkardığı gibi, dört misline daha çıkaracağı ümidini veriyor.

Aynı ehemmiyetteki diğer birçok sulama işleri ya bitmiş veya faaliyet halindedir.

Şüphesiz Libya pek geri kalmıştır. Ve bütün bu ıslahat ancak daha rantabl bir ziraate doğru ilk adımı teşkil etmektedir.

Batı yardımı keza Libyalı bir personelin ekibi olacağı iki Libya radyosu istasyonunun inşaatını finanse etmiştir. Bu yayın vasıtaları batı aleyhtarı zehirlemelere ve Kahire radyosunun Sovyetler lehine yaptığı propagandalara karşı kuvvetli bir panzehir teşkil edecek ve daha doğrusu Libyalı'lar gece ve gündüz kendi yayınlarıyla meşgul olacaklardır.

1954 den önce okul çağındaki Libyalı çocukların % 10 unundan azı okula devam ediyordu. Ecnebi fon ve eğitmenin yardımı ile şimdi bu gençlerden yüzlercesi okuyor. Batı Trablus eyaleti içinde okul çağındaki çocuklardan % 40 ı mektebe kavuşmuş vaziyettedir. Sirenaik de bu nisbet ,% 50 dir.

Libya Üniversitesi (33 öğrenci ile) ecnebi yardımı sayesinde 1956 sa tesis edildi.

Bingazi sokaklarında topladıkları bir erkek çocukları gurubu ile İngilizler 1951 de ilk teknik öğretim okulunu meydana getirdiler. Şimdi bu müessese, yardım programlarının kadrosu içinde, Amerikalıların da müzaheretini sağlamış vaziyettedir. Toplama işi kesilmediği gibi halihazır 215 erkek çocuk, 76 kız ve gece kurslarını takip eden 100 den fazla cahil, öğretime tâbi tutulmuştur. Bu liste şimdi sırasını bekleyenlerle doludur. (Kalifiye işçiye o derecede istek var ki, hiç bir öğrenci, diploma almak için mecburî olan üç yıllık bir öğretimi asla ikmal edememektedir. Tedris devrelerinin nihayete ermesinden önce hepsi özel endüstri tarafından cezbedilmektedir.

Yabancı yardımı sayesinde bir sürü dispanser tesis edilmiştir. İki yıl önce İslâm geleneklerinin tesiri o kadar kuvvetli idi ki, kendilerine iptidai bir analık bilgisi ve çocuk sıhhati hakkında tavsiyelerde bulunmak için gezdiğim bir dispansere, haftada 30 dan fazla kadın celbetmek mümkün değildi. Halbuki geçen haftaki ziyaretimde 500 den fazla kadın hazır vaziyette idi. Bunun sayesinde çocuk ölümü, bu bölgede önemli bir düşüş kaydetmiştir.

Aynı çevrelerde öğretici filimlerle beyannameler halkı, trahomu «Aureomycine» pomadının yardımı ile, önleme hususunda aydınlatmaktadır.

İster fakir, ister petrol sayesinde hemen zengin olsun, Libya'nın coğrafi önemi ve hür dünyanın onun istikbaline bağlı büyük menfaati hiç bir zaman azalmayacaktır. Bu veya şu halde bu istikbâl, memleketlerinin imarında büyük âmil olmaktan uzak batıkların bir yardım programına sahip bu genç Libyalıların eseri olacaktır.

DIŞ MEMLEKETLERDE YENİ OLAYLAR

YOL İŞLERİNDE EMNİYET USULLERİ

Büyük Britanya'da, İskoçya Devlet Nâzırı ile Münakalât ve Sivil Havacılık Nazırı tarafından, «Yol işlerinde Emniyet usulleri» ne dalı, beraberce bir kitap neşredilmiştir. Kitapta yollarda yapılan inşaatın ve yol trafiğini geçici olarak aksatan şeylerin işaretlenmesiyle aydınlatılmasından, bir de şehir dışı yollarda gidiş gelişin muvakkaten kontrol altına alınması usullerinden bahsedilmektedir. Kitabın başlıca maksatlarından biri bu günkü haber verme işaretleri ile aydınlatma şekillerinin çeşitliliği yerine yeknesak ve birbirine benzer usuller koymaktır. Ayrıca bu usuller yollardaki çukurları veya trafiğe mani maddelerin gece gündüz iyice belirtilmesini de sağlayacaktır.

Yoldaki maniadan muayyen uzaklığa veya manianın bulunduğu sahaya konmuş olan standart haber verme işaretleri kullanılması ve ihtiyaç kalmadığı andan itibaren bu işaretlerin hemen kaldırılması hususu gözönünde tutulmaktadır.

Kitap aynı zamanda yol onaranlarının, yol genişliğinin azalması yüzünden, iki taraflı gidiş gelişe muvakkat bir zaman için mani olduğu yerlerde seyrü seferin tek istikamette idaresinden bahsetmekte ve (Durunuz) için kırmızı, (Geçiniz) için yeşil küçük bayraklarla ışıklı işaret levhalarının ne suretle kullanılacağına dair kaideleri tesbit etmektedir.

RESİMLERLE KEŞİFLER VE İCATLAR DERGİSİ

İstanbul'da Sabahattin Selek tarafından haftalık olarak neşredilen dergi, tarih boyunca devam edip gelen keşifler ve icatlar hakkında ilk ve orta okul öğrencilerine faydalı bilgi vermektedir.

Adres : Çağaloğlu Nuruosmaniye Caddesi Yavuz Apt. No. 9/2 - İstanbul